

فصلنامه

پژوهش‌های جغرافیایی – برنامه‌ریزی

(با محوریت گردشگری شهری)

سال سوم، شماره دوم، تابستان ۹۸

مقام معظم رهبری مدظله العالی:

**عنصر تحقیق و پژوهش در همه جا باید به صورت یک اصل در
مجموعه کارها مورد توجه قرار گیرد.**

عنوان:

فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی - برنامه ریزی

صاحب امتیاز:

انجمن علمی جغرافیا - دانشگاه محقق اردبیلی

مدیر مسئول:

دکتر اصغر پاشازاده

سر دبیر:

رضا هاشمی معصوم آباد

مدیر داخلی:

ابراهیم فیروزی مجنده

طراح و صفحه آرا:

رضا رسول زاده

هیأت تحریریه:

پروفسور موسی عابدینی

پروفسور برومند صلاحی

دکتر عطا غفاری گیلانده

دکتر علیرضا محمدی

دکتر محمدحسن یزدانی

دکتر بهرام ایمانی

دکتر لطف‌الله ملکی

دکتر وکیل حیدری ساربان

دکتر ارسطو یاری حصار

دکتر علی عزیزی

مهندس بهنام فتحی

دکتر فاطمه زادولی

دکتر عظیم مهاجری

ساسان نیکفال مغانلو

مهندس پوران فتائی

انجمن علمی جغرافیا - دانشگاه محقق اردبیلی

gplanninguma

با همکاری مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهری شهرداری اردبیل

فهرست مطالب

- ۱- سخن سردبیر ۴
- ۲- مقالاتی پیرامون گردشگری شهری ۵
- ۳- تعریف و مفاهیم توریسم ۱۰
- ۴- اثرات سه گانه توریسم ۱۶
- ۵- شناسایی مفاهیم هنر قدسی در شهرسازی اسلامی (نمونه پژوهشی: بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی ، اردبیل) ۱۸
- ۶- معرفی فضاهای گردشگری استان اردبیل ۲۷
- ۷- فرشتگان مهربانی در شهر رم ایتالیا ۴۸
- ۸- بازآفرینی بافت تاریخی شهر با تأکید بر گردشگری (نمونه موردی: محدوده مقبره شیخ کلخوران اردبیل) ۵۰
- ۹- فعالیت‌های انجام شده در انجمن علمی جغرافیا در حوزه گردشگری ۶۲
- ۱۰- معرفی نشریات علمی پژوهشی در حوزه گردشگری شهری ۷۱
- ۱۱- مصاحبه با مدرس برتر استان اردبیل در حوزه گردشگری ۷۲
- ۱۲- معرفی کتاب در حوزه گردشگری شهری ۷۳

سخن سردبیر

خداوند بزرگ را شاکر هستیم که توفیق حاصل کرد تا بار دیگر مجله پژوهش‌های جغرافیایی - برنامه‌ریزی را به چاپ رسانیم. تداوم انتشار نشریه بدون مشارکت شما امکان‌پذیر نخواهد بود. استقبال شما با ارسال مقالات نگز و پرمایه باعث شکوفائی این نشریه در جمع اندیشمندان حوزه جغرافیا خواهد گردید. انتظار داریم مثل همیشه با ارسال مقالاتی که حاصل فعالیت‌های پژوهشی شماست بر غنای علمی مجله بیافزائید. گردشگری یکی از قدیمی‌ترین فعالیت‌هایی است که انسان‌ها به انجام آن پرداخته و به اشکال گوناگون در زمان‌های مختلف وجود داشته است، هرچند سطح، حجم و دلایل انجام آن با امروز متفاوت بوده است. در بسیاری از شهرها گردشگری فعالیت مهمی است و به اهمیت آن به‌عنوان عامل رشد در آینده پی برده شده است. از این‌رو تعداد زیادی از شهرها به مقصدهای گردشگری تبدیل شده‌اند. این فعالیت یکی از بخش‌های مهم اقتصادی است که توانسته است به‌عنوان یک صنعت (یا کسب‌وکار) پاک مطرح شود و ضمن افزایش درآمدهای ارزی برای اقتصاد ملی، کمک شایسته‌ای به رونق اشتغال و ایجاد درآمدها، نماید. به عبارتی توسعه صنعت گردشگری، به‌ویژه برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی همچون میزان بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک‌محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار است.

گردشگری شهری مشخصاتی دارد که آن را از دیگر انواع گردشگری مجزا می‌کند، به‌طوری‌که مقصد گردشگری شهری، شهر و جاذبه‌ها و زیرساخت‌های آن می‌باشد. گردشگران از جاذبه‌ها، امکانات و تسهیلات شهرها برای تفریح و سرگرمی و گذران اوقات فراغت استفاده می‌کنند. ساختار فیزیکی و اجتماعی محیط شهری، شرایط مناسبی را برای گردشگران فراهم می‌کند و فرصت‌های گردشگری متعدد و متنوعی را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد.

از همین رو، هدف این شماره از فصلنامه، شناسایی تجربیات، نظریات، متون علمی، نشریات و کتب چاپ‌شده و ... در حوزه گردشگری شهری می‌باشد.

لازم می‌دانم از همکاران عزیزم که در راه‌اندازی و انتشار مجدد نشریه تلاش نمودند قدردانی نمایم.

رضا هاشمی معصوم‌آباد

سردبیر مجله

ضرورت‌ها و پیامدهای برندیابی برای شهرهای کشور با تأکید بر حوزه اقتصاد گردشگری شهری

یوسف مممدی فر^{۱*}، احمد (وستا)^۲، منیژه قره چه^۳، ممددرضا مممدی زاده^۴

چکیده

امروزه برندیابی شهری در ساختارهای فضایی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهرها برای ایجاد توسعه پایدار، اهمیت زیادی دارد، اما این امر به دلایل مختلفی، کمتر مورد استفاده قرار گرفته است. این مقاله، به بحث در خصوص شناسایی شرایط علیّ برندیابی شهری و تحلیل پیامدها و تأثیرات آن، در دو فاز کیفی و کمی پرداخته است. مدل مستخرج بر اساس روش تحقیق کیفی نظریه برخاسته از داده، با روش نمونه‌گیری نظری صورت گرفته و در فاز کمی نیز پیامدهای برندیابی شهری بر اساس روش همبستگی، بررسی شدند. نتایج این مطالعه نشان دادند که از یک‌سو، برندیابی شهری به‌عنوان متغیر پیش‌بین برای ایجاد تصویری مطلوب و همچنین بر سطح رضایت شهروندان ساکن به‌عنوان متغیرهای ملاک، تأثیرگذار است و از سوی دیگر، رضایت شهروندان ساکن بر سطح رضایت مخاطبان از جمله گردشگران، تأثیر مستقیم و معناداری دارد.

واژگان کلیدی: برندیابی شهری، گردشگری شهری، تصویر شهر، رضایت شهروندان.

۱- استادیار گروه کارآفرینی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

۲- استادیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۳- دانشیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۴- استاد گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

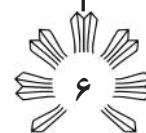
الگوی گردشگری خلاق شهری در ایران با استفاده از مدل تحلیلی سلسله مراتبی

محمد رمیمی^{۱*}، فاطمه پازند^۲

چکیده

هدف: هدف اصلی پژوهش حاضر ارائه الگوی اولویت‌بندی شهرهای بستر ساز گردشگری خلاق در ایران بود. روش: تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی است. روش تحقیق با توجه به ماهیت مسأله مورد مطالعه، توصیفی تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی استفاده شد. تا با نگاهی عمیق و بررسی همه‌جانبه، پتانسیل کشور و بخصوص شهرها، شهرهای دارای استعداد های گردشگری با استفاده از معیارهای گردشگری خلاق سنجیده شده و نقشه و راهکارهای پیشنهادی جهت معرفی این شهرها تهیه و تدوین شده است. در این مسیر جهت تعیین میزان اهمیت هر یک از معیارها و تعیین اولویت شهرها از تکنیک تحلیل سلسله مراتبی استفاده شده است. همچنین برای تحلیل و آنالیز داده‌ها از نرم‌افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی استفاده شد. یافته‌ها: یافته‌های تحقیق میزان اهمیت هر یک از بسترهای گردشگری خلاق را با توجه به شاخص‌ها نشان می‌دهند. به‌طوری‌که وزن نسبی فرهنگ و سنت‌های بومی (۰/۲۱۵)، هنر بومی (۰/۱۵۹)، معماری و شهرسازی کهن (۰/۱۴۳)، عناصر تاریخی (۰/۱۲۲)، صنایع‌دستی (۰/۱۰۰)، عناصر طبیعی (۰/۰۷۱)، صنایع غذایی (۰/۰۵۴)، ادبیات (۰/۰۴۱)، گویش محلی (۰/۰۳۲)، موسیقی بومی (۰/۰۲۵)، مذهب (۰/۰۲۱) و ژئوتوریسم (۰/۰۷۱) است. نتیجه‌گیری: بر اساس وزن‌های نسبی هر یک از بسترهای گردشگری خلاق شهرهای کرمان، اراک، قزوین و اردبیل در اولویت اول، چابهار، یزد، کاشان، قشم، ارومیه، تبریز، همدان، کرمانشاه، اصفهان، یاسوج، اهواز، بوشهر و ایلام در اولویت دوم توسعه زیرساخت‌های گردشگری قرار گرفته‌اند.

واژگان کلیدی: گردشگری، شهر خلاق، گردشگری خلاق، ایران.

۱- استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

۲- کارشناس ارشد، گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ایران.

توسعه گردشگری شبانه‌ی شهری در ایران تحلیل مقایسه‌ای شهرهای اصفهان، تبریز، شیراز، مشهد و یزد

عنا شیخ بیگلر^{۱*}، نازنین تبریزی^۲

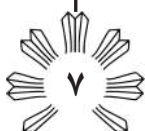
چکیده

رونق گردشگری و اراده کشورها برای بهره‌گیری هر چه بیشتر از منافع مختلف به‌ویژه منافع اقتصادی ناشی از آن، تلاش جوامع را برای به‌کارگیری بهینه عناصر زمانی و مکانی در جهت جذب گردشگران بیشتر و ایجاد فرصت‌های جدید در این زمینه برانگیخته است. با توجه به اهمیت گردشگری شبانه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و وجود زمینه‌ها و امکانات بالقوه این نوع گردشگری در کشور از قبیل وجود زیارتگاه‌ها، آثار ارزشمند تاریخی و فرهنگی، مناسبت‌های آیینی و مطلوبیت محیطی، پژوهش حاضر به ارزیابی مقایسه‌ای پنج شهر کشور شامل اصفهان، تبریز، شیراز، مشهد و یزد از نظر چهار معیار کلی شامل «جاذبه‌ها و خدمات»، «وضع موجود شهر شب»، «مطلوبیت محیطی» و «وضعیت حمل‌ونقل شبانه» جهت برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری شبانه پرداخته است. داده‌های موردنیاز تحقیق از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و تکمیل پرسشنامه گردآوری شده و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) و روش RALSPI صورت پذیرفته است. جامعه آماری تحقیق، کارشناسان، استادان دانشگاه‌ها و مدیران سازمان‌های گردشگری با حداقل ۱۵ سال سابقه مدیریتی، اجرایی و تحقیقات کاربردی در حوزه گردشگری و حجم نمونه برابر ۳۵ نفر می‌باشد. بر اساس نتایج این تحقیق، اصفهان با کسب امتیاز ۰/۷۴۲۰ حائز رتبه نخست اولویت‌بندی توسعه گردشگری شبانه گردید. شهر تبریز با امتیاز ۰/۲۰۷۲ و با فاصله قابل توجه از اصفهان رتبه دوم را کسب کرد و در مراتب بعدی شهرهای مشهد، شیراز و یزد به ترتیب با کسب امتیاز ۰/۱۸۶۵، ۰/۱۴۹۴ و ۰/۰۴۹۶ در جایگاه‌های سوم تا پنجم رتبه‌بندی قرار گرفتند. بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که در صورت اراده بر پایه‌گذاری و توسعه گردشگری شبانه در سطح ملی، بر اساس تلفیق نظرات کارشناسان حوزه گردشگری، شهر اصفهان با امتیاز قابل ملاحظه‌ای به‌عنوان گزینه ترجیحی در میان پنج شهر مورد مطالعه می‌باشد.

واژگان کلیدی: شهر شب، گردشگری شبانه شهری، زندگی شبانه، ایران

۱- استادیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۲- استادیار گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

فصلنامه باغ نظر، دوره ۱۱، شماره ۳۰، صص ۶۶-۵۹

رویکرد منظرین، عامل موفقیت گردشگری شهری

مهدی زندیه^۱، شروین گودرزیان^۲

چکیده

گردشگری شهری، صنعتی که امروزه به عنوان یکی از مهم ترین صنایع جهان شناخته می شود، نه تنها از لحاظ اقتصادی بلکه به دلیل معرفی و شناساندن تاریخ و فرهنگ شهرهای مختلف، مطرح است. این امر به دلیل دارا بودن پتانسیل های بسیار و انواع مختلف می تواند گزینه ای مناسب برای توسعه و طراحی شهرهای انسان گرا و افزایش مطلوبیت زندگی شهری باشد؛ اما امروزه انتخاب رویکرد مناسب برای این صنعت از چالش های مهمی است که در عرصه گردشگری شهری مطرح شده است. در این میان رویکرد منظرین به شهر با توجه به ماهیت منظر و توجه به ابعاد مختلف، زمانی- مکانی، تمدنی- تاریخی و عینی- ذهنی به صورت هم زمان در شهر، بستر مناسبی است که می تواند بسیاری از نیازهای گردشگری شهری را فراهم کرده و این صنعت را در نیل به اهدافش یاری رساند. این پژوهش در تلاش است با بررسی مشخصه های منظر شهری به عنوان رویکرد منظرین به شهر و شناسایی گردشگری موفق، نقش رویکرد منظرین در موفقیت گردشگری شهری را بررسی کرده و مشخص کند این رویکرد با وجود نوین بودن، به دلیل برخورداری از ویژگی های منحصر به فرد نه تنها باعث ادراک صحیح گردشگران از شهر و توفیق گردشگری می شود، بلکه تعاملات میان شهروندان و آنان را نیز موجب خواهد شد.

واژگان کلیدی: رویکرد منظرین، گردشگری شهری، منظر شهری، موفقیت.

۱- دانشیار، گروه معماری منظر، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین، ایران.

۲- کارشناسی ارشد، گروه معماری منظر، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین، ایران.

تبیین نقش فضاهای همگانی در توسعه گردشگری شهری

محمود ملکیان^۱

چکیده

امروزه فضاهای همگانی شهری علاوه بر این که مکانی برای حضور مردم و محل تعاملات اجتماعی شهروندان است، به عنوان فضای گردشگری نیز مورد استفاده گردشگران قرار می گیرد. از آنجایی که جذابیت فضاهای مورد بازدید گردشگران اهمیت زیادی در سرزندگی و ایجاد حس خاطره انگیزی افراد دارد، رفاه و آسایش نیز می تواند در تداوم حضور پذیری مردم در هر فضا تأثیرگذار باشد. در عصر حاضر با توسعه فناوری اطلاعات، علاوه بر ارتقای آگاهی شهروندان در خصوص توسعه اقتصادی و اشتغال زایی، صنعت گردشگری و به ویژه گردشگری شهری، آگاهی متولیان و تصمیم گیران شهری نیز در این زمینه بسیار افزایش یافته است. این امر سرمایه گذاران در این بخش را به تکاپو انداخته تا ضمن مطالعه و تحقیق در این خصوص، به بررسی توجیه اقتصادی طرح های سرمایه گذاری پرداخته و در ایجاد فضاهای سکونتی و تفریحی گردشگران اقدام نمایند. بنابراین در این پژوهش با استفاده از روش تحلیلی و جمع آوری اطلاعات با تکیه بر اسناد ملی بالادستی کشور به عنوان راهبردها و سیاست های توسعه گردشگری از جمله ارتقای شبکه حمل و نقل شهری، ارتقای کیفی مؤلفه های فضاهای همگانی شهری و فضاهای گردشگری و نیز تقویت آسایش، ایمنی و رفاه نسبی برای دسترسی آسان گردشگران به فضاهای مذکور و در یک کلام با ارتقای فضاهای همگانی شهری و عناصر اصلی موجود در آن به توسعه گردشگری رسیده و پاسخ لازم برای این سؤال که آیا فضاهای همگانی شهری بر جذب گردشگر شهری تأثیرگذار است، ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: فضای عمومی شهری، فضای گردشگری، گردشگری شهری، مبلمان شهری

۱- کارشناسی ارشد، گروه برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، همدان، ایران.

تعاریف و مفاهیم توریسم

■ دکتر فاطمه زادولی^۱، اصغر پاشا زاده^۲

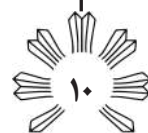
۱- دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۲- دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ممق اردبیلی، اردبیل، ایران

مقدمه

صنعت توریسم آمیزه‌ای از فعالیت‌های مختلف است که به‌صورت زنجیره‌ای در جهت خدمت‌رسانی به گردشگران انجام می‌گیرد. بنابراین توریسم شامل تمامی پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه‌کنندگان و فروشندگان محصولات جهانگردی، دولت‌ها و جوامع، میزبان در فرآیند جذب و پذیرایی از گردشگران می‌باشد (Mcintosh, 1995:9). مهم‌ترین مسأله در برنامه‌ریزی موفق توریسم، شناسایی دقیق بازار است، زیرا گردشگران بر اساس نیازهایشان در طبقه‌بندی‌های متفاوتی قرار می‌گیرند. این‌که هر منطقه، کدام بخش از بازار را جذب کرده، یا مایل به جذب کدام قسمت است، مهم می‌باشد (Stynes, 2004: 7). بازاریابی گردشگری شامل تحقیقات بازار و فروش محصول بوده و سعی می‌نماید تا بهترین شیوه را برای متقاعد نمودن مسافری برای اقامت طولانی‌تر و هزینه بیشتر بیاورد (جهانیان و نادعلی پور، ۱۳۸۸: ۸۱). یکی از مهم‌ترین عناصر و مؤلفه‌های برنامه‌ریزی بازاریابی صنعت توریسم، فرایند بخش‌بندی بازار است.

امروز با افزایش اهمیت مدیریت ارتباط با مشتری و پیچیده‌تر شدن فرآیند بازاریابی، اهمیت بخش‌بندی بازار نیز افزایش یافته تا جایی که به‌عنوان پیش‌نیاز برای تعیین موقعیت و جهت‌گیری آینده سازمان به کار می‌رود. روش‌های گوناگون و بسیار متنوعی در بخش‌بندی بازار وجود دارد که در تحقیقات که در این زمینه در جهان صورت گرفته است به کار رفته‌اند. به تدریج و با گسترش نظریه بخش‌بندی بازار متغیرها و مبانی مختلفی از قبیل خصوصیات دموگرافیک، محل جغرافیایی، منافع مصرف‌کنندگان، عوامل روانی و ... شناسایی شده‌اند. برای مثال اچ. سی. تای و جک لرمینال در سال ۱۹۶۶ بازار زنان چین را بر مبنای عوامل روانی به ۴ دسته تقسیم کردند و یا کورسای، مصرف‌کنندگان را بر اساس سبک زندگی و نوع نژاد در ۴ گروه تقسیم‌بندی کرده است (ولی زاده، ۱۳۸۲: ۵). حتی می‌توان بازار را با رویکردی مبتنی بر بخش‌بندی بازار و با استفاده از تعداد محدودی از متغیرها تحلیل کرد. چنان‌که اردوغان کوک و گالیپ آلتینای در مورد تحلیل توریسم ترکیه با استفاده از تغییرات فصلی هزینه‌های فردی توریست‌ها بکار گرفته‌اند.

تعاریف و مفاهیم

تعاریف متعدد و گوناگونی در زمینه مفاهیم و واژه‌های پایه وجود دارد، این تعاریف هرکدام بخشی از واقعیت را نشان می‌دهند و برخی جنبه‌ها را بیشتر مدنظر قرار داده و بر آن تأکید کرده‌اند که این خود به دلیل مقاطع زمانی و مکانی متفاوتی است که این تعاریف در آن ارائه شده‌اند و بسته به دیدگاه حاکم بر آن‌ها جنبه‌های متفاوتی را نسبت به همدیگر نشان می‌دهند ولی این تعاریف هیچ‌کدام نفی‌کننده یکدیگر نیستند و به‌صورت مداوم در حال تغییر و تکامل هستند و تفاوت در محیط‌های جغرافیایی مختلف تفاوت در تعاریف را تا این حد به وجود آورده و توجیه می‌کند.

توریسم

واژه توریسم نخستین بار در سال ۱۱۸۱ میلادی، در مجله‌ای انگلیسی به نام اسپورتینگ مارگازین (مجله ورزش) آمد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به‌منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت به کار می‌رفت (مهدوی، ۱۳۸۳: ۳۵).

کشورهای توسعه‌یافته واژه گردشگری را از قرن نوزدهم و به‌ویژه از اوایل قرن بیستم که وسایل حمل‌ونقل سریع جایگزین وسایل قدیمی گردید از معنای فردی به‌سوی کلیتی جمعی برای سفر تغییر ماهیت داد. در عین حال به دلیل اینکه در روند و جریان فعالیت‌های گردشگری، فعالیت‌های اقتصادی مختلفی هم چون حمل‌ونقل، ساخت انواع وسایل نقلیه، ساخت انواع وسایل صید و شکار تا جاده‌سازی، صنایع غذایی، صنایع بسته‌بندی و صنایع دستی و نظیر آنها مورد نیاز واقع می‌شود، واژه صنعت نیز به‌عنوان پیشوند در کنار واژه توریسم یا گردشگری قرار می‌گیرد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۸).

توریسم معمولاً بیانگر شیوه‌ای از فعالیت است که ورای فاصله مشخصی از منزلگاه یا حوزه جغرافیایی و حکومتی نسبت به محل اقامت دائم فرد صورت می‌گیرد. توریسم مشتمل است بر انگیزش، تجربیات و انتظارات کسانی که به سفر می‌روند؛ یعنی گردشگران. همچنین توریسم تدبیر، سازگاری و مدارای ساکنان را دربرمی‌گیرد، یعنی میزبانان؛ و به همین ترتیب؛ بسیاری از سازمان‌ها، نهادها و مؤسسات را درگیر ارضای نیازها، احتیاجات و خواسته‌های مهمانان می‌کند (مجتبوی و بهمن‌پور، ۱۳۸۷: ۱۶).

توریسم عبارت است همه فعالیت‌ها و اقداماتی که در ارتباط با فرد گردشگر صورت می‌گیرد و نیز کلیه فعالیت‌هایی که یک گردشگر در هنگام مسافرت به مکانی خارج از محل سکونتش انجام می‌دهد، بنابراین ویژگی اصلی توریسم این است که در درجه اول، به سفری اطلاق می‌شود که دور از خانه یا محل کار است، دوم: اقامت کوتاه‌مدتی است که گاهی ممکن است بدون توقف شبانه باشد از این جهت توریسم می‌تواند شامل چهار گروه زیر شود:

- سفر در زمان تعطیلات رسمی و غیررسمی (استراحت‌های کوتاه‌مدت و سفرهای روزانه)
- سفرهای تجاری که هدف آن اقامت دائمی و کسب درآمد نباشد
- سفر به‌منظور ملاقات دوستان و آشنایان
- سایر مقاصد که شامل سفر تحصیلی، ورزشی درمانی و مذهبی می‌شود (منشی‌زاده و نصیری، ۱۳۸۰: ۱۰).

توریست

تعریف دقیق واژه توریست تا حدودی دشوار است چرا که مشخص کردن دقیق آثار و تبعات آن تقریباً غیرممکن است. دلیل این امر این است که اولاً گردشگری یک فعالیت مرکب و چندوجهی است که شامل روابط فعالیت‌های مختلف انسانی می‌شود، ثانیاً تبعات اقتصادی و اجتماعی مثبت و منفی دارد (حیدری، ۱۳۹۰: ۳۶)

توریست یا بازدیدکننده موقت کسی است که به منظور تفریح، استراحت، گذران تعطیلات، بازدید از نقاط دیدنی، انجام امور پزشکی، درمانی و معالجه، تجارت، ورزش، زیارت، دیدار از خانواده، مأموریت و شرکت در کنفرانس‌ها، به کشوری غیر از کشور خود سفر می‌کند، مشروط بر اینکه حداقل مدت اقامت و از ۲۴ ساعت کمتر و از ۳ ماه بیشتر نبوده و کسب شغل و پیشه هم مدنظر نباشد (رضوانی، ۱۳۸۲: ۱۷).

دکتر پ. برنکر عضو انیستیتوی بررسی جهانگردی وین در تعریف توریست می‌نویسد: هنگامی که تعدادی از افراد یک کشور به طور موقت محل اقامت خویش را ترک نموده، به منظور گذران ایام تعطیل، بازدید از آثار تاریخی، شرکت در مسابقات و کنفرانس‌ها، دیدن اقوام و خویشان، از نقطه‌ای به نقطه دیگر بروند، جهانگردی آغاز می‌گردد. گیلوی یکی از کارشناسان برجسته اقتصادی اروپا، در تعریف توریست می‌گوید:

بنابه تعریفی دیگر عامل توریستی یا جهانگردی کسی است که عمل جهانگردی را انجام می‌دهد و به سه دسته تقسیم می‌شود:

- ۱- توریست‌های که از خارج وارد کشور می‌شوند.
  - ۲- توریست‌هایی که از کشور خود به کشور دیگری مسافرت می‌کنند.
  - ۳- توریست‌هایی که مقیم کشور خود هستند و در داخل کشورشان مسافرت می‌کنند.
- انگیزه اینگونه افراد از مسافرت، تفریح، معالجه، تجارت، تحقیق، زیارت، مأموریت و نظایر آن است (رضوانی، ۱۳۸۲: ۱۷).

۴- گردشگری یک پدیده اجتماعی است که هرگونه جابه‌جایی افراد از یک مکان به مکان دیگر و اقامت در مکانی غیر از مکان معمول زندگی خود، بیان‌کننده مفهوم آن است. این جابه‌جایی به صورت تعامل با اقوام و ملل گوناگون و آشنایی با عقاید، نگرش‌ها، انتظارات و شیوه زندگی آنها اتفاق می‌افتد و در نهایت منجر به تأثیرگذاری و تأثیرپذیری میهمان و میزبان از یکدیگر می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت اساس و بنیان گردشگری روابط بین میهمان و میزبان است (Sharpley et al: 2014, 38).

انواع توریسم

انواع و یا شکل‌های متنوعی از گردشگری را با در نظر گرفتن ویژگی‌های مبدأ و مقصد، انگیزه‌های سفر، نوع تأسیساتی که به خدمت گرفته می‌شود، فصل و چگونگی قلمرو سیاسی مبدأ و مقصد گردشگری، میان گردشگری داخلی و گردشگری خارجی (بین‌المللی) تفاوت قائل می‌شوند. این ضرورت تمایز از آنجا ناشی می‌شود که سیاست‌گذاری‌ها، شیوه برخورد و اهداف موردنظر از آنها چه در اجرا و چه در معنا باهم تفاوت دارد.

با توجه به طول مدت مسافرت و یا اقامت می‌توان از گردشگری کوتاه‌مدت و یا گردشگری درازمدت سخن گفت و آن‌ها را از یکدیگر تفکیک نمود. از نظر فصل یا دوره‌ای از سال نیز می‌توان دو نوع متفاوت از گردشگری را تشخیص داد: گردشگری زمستانی (از آبان تا فروردین) و گردشگری تابستانی (اردیبهشت تا مهرماه) (جلالیان، ۱۳۸۸: ۱۰).

از نظر هدف و انگیزه‌های گردشگری می‌توان از انواع متعدد گردشگری نام برد مانند گردشگری تفریحی، گردشگری درمانی (سلامت)، گردشگری تاریخی - فرهنگی، گردشگری مذهبی، طبیعت‌گردی، گردشگری شکار، اکوتوریسم (طبیعت‌گردی علمی) گردشگری علمی - آموزشی و...

و همچنین، از نظر نوع مکان و فضای گردشگری می‌توان از گردشگری شهری، گردشگری روستایی، گردشگری کوهستان، گردشگری جنگل و رودخانه و سایر مکان‌های جغرافیایی نام برد (برادران، ۱۳۸۹: ۱۸).

توریسم شهری

سرآمد انواع گردشگری‌ها و پر مشتری‌ترین آن‌ها گردشگری شهری است؛ بطوریکه با توجه به جایگاه ویژه شهر، در بسیاری از کشورهای موفق در این صنعت، شهر پایه و اساس توسعه گردشگری است. ایجاد و توسعه فضاهای شهری مناسب، بازسازی فضاهای ظاهراً متروک و مرده به قصد زنده کردن جنبه‌های کهن جامعه از جمله آثار توسعه گردشگری شهری است. بدین منظور بسیاری از شهرها درصددند تا از ویژگیها و امکانات خاص شهر خود سود برده و از مزایای جلب توریست شهری بهره گیرند. مراکز شهری به علت دارا بودن جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی، غالباً مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌شوند. شهرها با جاذبه‌های متنوع شامل: موزه‌ها، بناهای یادبود، سالن‌های تئاتر، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، شهربازی، مراکز خرید، مناطق با معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم یا افراد مشهور، جاذب گردشگران بسیاری هستند. بنابراین، حجم زیادی از امکانات گردشگری نظیر: محل سکونت، سرو غذا، ارتباطات حمل‌ونقل و سایر خدمات گردشگری، در شهرها واقع‌اند که بازدیدکنندگان از مناطق اطراف و خود شهر، از آن‌ها استفاده می‌کنند (پاپلی یزدی، سقایی، ۱۳۸۵: ۱۸۸).

جاذبه‌های توریستی

فلیپ پیرس جاذبه را مکانی با یک خصوصیت انسانی یا طبیعی تعریف می‌کند که دارای منظری از کانون توجه برای مدیریت و بازدیدکننده می‌باشد. جاذبه به‌عنوان مکان فعالیت و استراحت و تفریح است. یکی از جاذبه توریستی خوب، آن است که عموم مردم فهم روشنی از واقعیت یک مکان داشته باشند (موحد، ۱۳۸۱: ۲۴).

حضور جاذبه‌های گردشگری یکی از مهم‌ترین دلایل مسافرت مردم به یک مقصد خاص است. جاذبه‌های گردشگری به‌عنوان عامل کشش، با توجه به ویژگی‌های خاص و جذابیت‌هایی که دارند، می‌توانند گردشگران را از نقاط و سرزمین‌های دور به سمت خود جذب کنند و هر قدر جاذبه‌های گردشگری متنوع‌تر و منحصر به فردتر و جذاب‌تر باشند از قدرت کشش بالاتری برخوردار خواهند بود و در نتیجه حوزه نفوذ بسیار وسیع‌تری خواهند داشت. شناسایی و معرفی

ویژگی‌ها، جذابیت‌ها و توانایی‌های بالقوه و بالفعل جاذبه‌ها از ارکان اساسی صنعت گردشگری بوده و معیاری است برای تعیین ظرفیت پذیرش گردشگران، برنامه‌ریزی توسعه بازار و مدیریت بازاریابی، بطورکلی منابع گردشگری از نظر پراکنش مکانی فضایی و ویژگی‌های خاص به دلیل قدمت و سابقه تاریخی، وجود عناصر با ارزش و منحصر به فرد، جذابیت‌های بصری، جنبه‌های قداست و تبرک، طبیعی، یا فرهنگی بودن،... پاسخگوی بخش‌های خاصی از بازار است (رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۵).

جاذبه‌های گردشگری شهری را می‌توان به شیوه‌های مختلف تقسیم‌بندی کرد. گان معتقد است که تمام عناصر و اجزای نظام گردشگری به دو گروه عرضه و تقاضا تقسیم می‌شوند. تقاضا شامل بازارهای بین‌المللی و بازارهای داخلی و ساکنین محلی است که از جاذبه‌ها، تسهیلات و خدمات گردشگری استفاده می‌نمایند و عرضه، شامل جاذبه‌ها، فعالیت‌ها، تأسیسات اقامتی و دیگر امکانات و خدمات گردشگری می‌شود (Gun, ۲۰۰۲: ۱۵). با علم به این نکته هرگاه منابع گردشگری (طبیعی، فرهنگی - اجتماعی و دیگر منابع) با امکانات گردشگری همراه شوند به جاذبه تبدیل می‌گردند (ضرغام، ۱۳۸۱: ۱۵).

عناصرتشکیل دهنده جاذبه‌های گردشگری شهری از نظر « یانس و ربك » به سه دسته تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از: الف - عناصر نخستین که زمینه‌ها و پایه‌های مادی (میراث تاریخی و شهری، مجاورت با آب، بوستان‌ها و باغ و ...) و انسانی (پذیرایی، مهمان‌نوازی، سنن، زبان، امنیت) و همچنین فعالیت‌ها و تجهیزات ویژه‌ی مستعد جذب گردشگران (گنجینه‌ها، نمایشگاه‌های فرهنگی و ورزشی و جشنواره‌ها و ...) را باهم جمع و ادغام می‌کند.

ب - عناصر ثانوی که در برگیرنده تسهیلات خرید، اقامت، خوراك سرا، بنگاه‌های حمل‌ونقل گردشگری هستند.

ج - عناصر کیفی که به عناصر اضافی مشهورند و شامل تسهیلات دسترسی به نقاط مختلف از جمله توقفگاه‌ها، اطلاع‌رسانی به مسافران و بازدیدکنندگان (دفاتر، اسناد و راهنماها) هستند.

بنابراین جاذبه‌های اولیه شهری نظیر آثار تاریخی و مراکز خرید که باعث ایجاد انگیزه‌ی جذب توریست به شهرها می‌گردند با تقویت عناصر حمایتی نظیر امکانات و خدمات مناسب، تدوین قوانین و تبلیغات مؤثر می‌تواند باعث جذب توریست بیشتر به شهرها شود و انگیزه مجدد جهانگردان برای سفر به شهر موردعلاقه افزایش دهد. با توجه به تنوع فعالیت‌های مختلف گردشگری و استقرار آنها در فضاهای مختلف، گردشگاه‌های مورد نیاز شهر از نظر تجانس عملکردی و نحوه دسترسی، به سه گروه عمده تقسیم می‌شوند:

۱- گردشگاه‌های درون‌شهری ۲- گردشگاه‌های حاشیه‌ی شهری ۳- گردشگاه‌های برون‌شهری

این نوع پهنه‌بندی و طبقه‌بندی گردشگاه‌ها از یک طرف، نحوه استقرار و توزیع منابع تفرجی و تفریحی را نشان می‌دهد و از طرف دیگر، نیازهای مختلف شهروندان و چگونگی تأمین آنها از جهات گوناگون معلوم و مشخص می‌سازد (tourismproject.mihanblog.com)

منابع و مآخذ:

منابع و مآخذ:

- ۱- برادران، سمیه (۱۳۸۹)، امکان سنجی و برنامه‌ریزی گردشگری روستایی، نمونه موردی دهستان چغامیش شهرستان دزفول، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه زنجان.
- ۲- بهمن پور، هومن؛ مجتبوی، کورش (۱۳۸۷)، توریسم ورزشی، تهران: انتشارات کمیته المپیک جمهوری اسلامی ایران.
- ۳- پاپلی‌یزدی، محمد حسین؛ سقایی، مهدی (۱۳۸۵)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: انتشارات سمت.
- ۴- جلالیان، حمید (۱۳۸۸)، طرح مطالعاتی ایجاد منطقه نمونه گردشگری در حاشیه قلعه بهستان ماهنشان، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان زنجان.
- ۵- جهانیان، منوچهر؛ نادعلی پور، زهرا (۱۳۸۸)، مدیریت گردشگری (تعاریف، ماهیت و اجزاء)، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۶- حیدری‌چپانه، رحیم (۱۳۹۰)، مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، تهران: انتشارات سمت.
- ۷- رهنمایی، محمد تقی؛ ملک نیا، محبوبه؛ جهانیان، منوچهر (۱۳۹۰)، نقش محورهای فرهنگی و تاریخی منطقه ۱۲ در توسعه گردشگری شهر تهران، فصلنامه علمی- پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره چهارم.
- ۸- ضرغام، حمید (۱۳۸۱)، برنامه‌ریزی توسعه جهانگردی، جزوه درسی دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۹- منشی‌زاده، رحمت‌الله، نصیری، فاطمه (۱۳۸۰)، گردشگری روستایی، تهران: نشر منشی.
- ۱۰- مهدوی، داوود (۱۳۸۳)، نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه موردی: روستاهای لواسان کوچک)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۱- موحد، علی (۱۳۸۱)، بررسی و تحلیل الگوی فضایی توریسم شهری مطالعه موردی: اصفهان، رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۲- ولی‌زاده، حمید (۱۳۸۵)، چالش‌های فراروی صنعت توریسم در ایران با تاکید بر کلانشهر تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز.
- 13- Michman, R., Edward, M., Alan G., (2003). Life style marketing, reaching the new American consumer, Westport, greenwood
- 14- Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research». Tourism Management, Vol. 42, PP. 37-49.
- 15- Stynes, D., Halloran, C., (2004). Tourism Planning, Michigan State.

اثرات سه گانه گردشگری

■ کلتوم یارممدی^۱، نسرین رسولی اقدم^۲، زینب فراچی پنداب^۳

۱- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل، اردبیل، ایران

۲- کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ممق اردبیلی، اردبیل، ایران

۳- کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور تهران، تهران، ایران

گردشگری به عنوان نوع مهمی از فعالیت‌های انسانی می‌تواند اثرات مهمی بر جامع محلی داشت باشد. این اثرات در جوامع مقصد، جایی که گردشگران با محیط اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و زیست‌محیطی این جوامع در ارتباط هستند، بسیار نمایان و قابل‌مشاهده است. از این‌رو، دست بندی اثرات گردشگری به سه گروه اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی به طور معمول مسئله‌ای پذیرفته شده است (Mason: 2003, 29).

اثرات اقتصادی گردشگری

به طور کلی، مهم‌ترین دلیل نگرش مثبت جامع محلی به گردشگری، بُعد اقتصادی آن است. به هر حال این بُعد اقتصادی می‌تواند شامل حالت‌های مثبت و منفی باشد که ارزیابی مسأله به سطح توسعه کشورها بستگی دارد. اثراتی مثل افزایش درآمد، ایجاد اشتغال، بهبود زیرساخت‌ها، فصلی بودن و غیره، در برگیرنده اثرات مثبت و منفی اقتصادی هستند.

اثرات اجتماعی - فرهنگی

اثراتی که از آن به عنوان اثرات اجتماعی فرهنگی گردشگری یاد می‌شود خود را در قالب تأثیر بر آداب و رسوم، عادات، زندگی اجتماعی، عقاید و باورها و ارزش‌های ساکنان بومی مقاصد گردشگری نشان می‌دهد. تعاملاتی که بین مردم محلی و گردشگران صورت می‌گیرد ممکن است منجر به ایجاد فرصت‌هایی برای طرفین شود، در مقابل می‌تواند منجر به احساس ناراحتی، فشار، ازدحام و... شود.

اثرات زیست محیطی

گردشگری می‌تواند دلیلی برای تقویت و حفاظت از منابع و یا عاملی برای تخریب و نابودی منابع و محیط‌های بکر و دست‌نخورده باشد. ساکنان محلی اثرات زیست محیطی به وجود آمده از گردشگری را در دو بعد مثبت و منفی مشاهده می‌نمایند. اثرات می‌تواند در قالب بهبود ظاهر جامعه میزبان، افزایش آلودگی و غیره نمایان شود. در هر صورت اثرات منفی زیست محیطی به خاطر توجه بیش از حد جوامع محلی به مزایای حاصل از گردشگری، مورد چشم‌پوشی قرار می‌گیرند.

جدول ۱: اثرات مثبت و منفی گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی

بعد	نوع اثر	اثرات
اقتصادی	مثبت	افزایش درآمد؛ بهبود سرمایه‌گذاری؛ ایجاد اشتغال؛ ارزآوری؛ تنوع شغلی و فرصت و ایجاد کسب‌وکارهای جدید؛ کمک به افزایش تولید ناخالص ملی؛ توسعه زیرساخت‌ها؛ رونق بازار محلی؛ کاهش فقر و توزیع ثروت؛ بهبود استانداردهای زندگی؛ رقابت‌پذیری.
	منفی	بورس‌بازی و افزایش قیمت زمین و مسکن؛ فصلی بودن گردشگری و عدم وجود امنیت شغلی؛ افزایش هزینه‌های زندگی؛ ایجاد تورم؛ نشت درآمدهای گردشگری؛ توجه صرف به گردشگری و عدم محاسبه سایر هزینه فرصت‌ها؛ جذب نیروهای متخصص غیرمحلی؛ کمیابی برخی کالاهای ضروری در فصول خاص گردشگری.
اجتماعی و فرهنگی	مثبت	بهبود ارائه خدمات آموزشی، تفریحی، اجتماعی و درمانی؛ کاهش برون‌کوچی؛ برندسازی منطقه؛ افزایش مشارکت و سرمایه اجتماعی؛ افزایش امنیت؛ شکل‌گیری تصویری مطلوب از جامعه میزبان؛ احیای ارزش‌های محلی؛ تبادل و ارتقای فرهنگ بومی؛ هویت‌سازی و تعلق اجتماعی؛ توسعه فرهنگی و افزایش آگاهی عمومی.
	منفی	افزایش شکاف اجتماعی؛ تراکم زیاد جمعیت و ازدحام بیش از حد و افزایش حجم ترافیک؛ کاهش ظرفیت تحمل روانی؛ تغییر ترکیب جمعیتی؛ افزایش مشکلات بهداشتی؛ مصرف‌گرایی؛ کمرنگ شدن ارزش‌های بومی؛ کمرنگ شدن روابط اجتماعی؛ اثر نمایشی؛ افزایش مشکلات ساکنان محلی در استفاده از امکانات و خدمات عمومی؛ افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی؛ کالایی‌شدن فرهنگ.
زیست محیطی	مثبت	افزایش سطح پهنه‌های سبز مانند پارک‌ها؛ مدیریت پسماند و مواد زائد؛ ترویج معماری سبز؛ احداث نواحی شکار ممنوع و حفاظت‌شده در جهت جذب گردشگران؛ افزایش آگاهی‌های زیست محیطی (ترویج حساسیت جامع محلی به منابع طبیعی و محافظت از منابع طبیعی و پارک‌های ملی و حیات وحش و ایجاد انگیزه‌ای برای حفاظت از محیط زیست)؛ بهبود کیفیت محیط زیست.
	منفی	افزایش آلودگی آب و هوا؛ آلودگی صوتی و اغتشاش بصری و آلودگی بویایی؛ افزایش تولید زباله کاهش سطح سرانه‌های طبیعی؛ تخریب پوشش گیاهی و جانوری؛ تراکم و فرسایش خاک و لغزش زمین و فشرده شدن خاک‌های سطح؛ ساخت‌وسازهای بی‌رویه و تسطیح‌سازی زمین و در نتیجه کمبود فضای باز؛ کاهش ظرفیت تحمل فیزیکی؛ از بین رفتن منابع و سرمایه‌های طبیعی و تاریخی در برابر توسعه گردشگری.

منبع: فرجی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۱.

منابع و مآخذ:

- ۱- فرجی، امین؛ نعمت‌پور، محمد؛ عشریه، امید (۱۳۹۶)، تحلیل سیستمی اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری ایران با رویکرد آینده‌پژوهی، دوفصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، سال ۵، شماره ۹، صص ۱۵۱-۱۸۹.
- 2- Mason, P. (2003). Tourism Impacts, Planning and Management, Butterworth Heinman. Pp 29-42.

شناسایی مفاهیم هنر قدسی در شهرسازی اسلامی

(نمونه پژوهشی: بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی، اردبیل)

■ سجاد عالی زاده *

کارشناس مهندسی شهرسازی، دانشگاه پیام نور اردبیل، اردبیل، ایران

چکیده

مفاهیم قدسی به عنوان یکی از عوامل فکری و تأثیرگذار در ایران، پیشینه‌ای بس ژرف و شگرف دارد که توانسته است با برقراری رابطه‌ای تنگاتنگ با هنرهای این سرزمین ازجمله معماری و شهرسازی، در دوره‌های مختلف نقش ارزنده‌ای را ایفا کند. یکی از بارزترین عرصه‌های رشد این جریان، مربوط به بناهای مذهبی و تاریخی است که بیشترین و مهمترین حجم بناهای بازمانده از معماری ایران در دوره اسلامی را به خود اختصاص داده است. یکی از این بناها، بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی در محله عالی قاپو اردبیل است که از بناهای مهم و تاریخی این شهر است. در این نوشتار سعی شده است مفاهیم قدسی و تأثیرات آن بر هنر به ویژه هنر شهرسازی و معماری، در بناهای تاریخی و ارزشمند و از آن جمله بقعه شیخ صفی الدین اردبیل بررسی شود. روش تحقیق در این پژوهش به صورت ترکیبی از روش‌های توصیفی، تحلیلی و موردی است و به صورت کتابخانه‌ای و میدانی به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است.

کلیدواژه: مفاهیم قدسی، شهرسازی اسلامی، هنر قدسی، بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی

مقدمه:

هنر، ترسیم جمال و زیبایی و گریز از گفتمانی عینی و محسوس است؛ پدیده‌ای است انسانی که با ترجمانی پویا و معنوی، بستر تجلی، عظمت، زیبایی و جمال پروردگار را فراهم می‌آورد. این پدیده امانتی است الهی که به وسیله وسعت کشف و ادراک هنرمندی متعالی، خلاق و آگاه در قالب کلمات، اصوات، صور و ساختارهای فیزیکی بدیع و خلاق متجلی می‌شود؛ معماری به مثابه ملموس ترین بخش از پدیده والا، از دیرباز بستر تبلور اندیشه های متعالی انسان، تجلی گاه احساسات ناب بشری و خاستگاه تحقق کمالات آدمیان بوده است.

فهم و بررسی و تحلیل هنر قدسی، مبتنی بر درک عمیق و بنیادین از هنر مقدس و هنر سنتی است. هنر مقدس، هنر سنتی و هنر اسلامی به مثابه ریشه و تنه و اندام میوه های درختی تناور می مانند که حقیقت یگانه ای را تحقق بخشیده اند. اصول و مبانی هنر قدسی و اسلامی را باید در حقیقت کلمه الله و اسماء حسنی و معرفت الهی و معارف نبوی جست و جو کرد و مصادیق آن را هم در صورت‌های هنری تحقق یافته در عالم اسلام یافت.

قرآن قلب هنر اسلامی است که ماهیتی برهانی و عرفانی دارد. چگونگی به وجود آمدن این هنر در آیه «هو الله الخالق الباری المصور له اسماء الحسنی» (حشر، ۲۴) به زیبایی تصویر و به این گونه بیان شده است که بالاترین مرتبه «هو» است. پس از آن در مرحله عقلانیت «الله» است؛ سپس خالق، همه پدیده ها را از نیستی به هستی می آورد و صفاتی را در عالم ماده خلق می‌کند. آنچه خلق می‌شود (بارئ) مخلوق متکثر با صورت‌ها و رنگ‌ها و شکل‌های متفاوت است. این هنرمند نهایتاً (مصور) صورت آفرین است و معیار قضاوت زیبایی شناسی (له اسماء الحسنی) مشخص دارد که با این صفات تجلی پیدا کرده است؛ پس هنر باید در مسیری مانند مسیر فوق، انسان را از صورت‌های مختلف به سمت ابداع و خلاقیتی ببرد که مبتنی بر تمام صفات حسن باشد (نقره کار، ۱۳۸۷: ۱۰۱). در باره رابطه هنر قدسی و معماری باید گفت: معماری مفهومی است که مصالح، قوام و دوام خویش را از ماده و شکل و فرم و زیبایی‌اش را از روح و ذوق و شهود آدمی می‌گیرد (بلخاری قهی، ۱۳۷۴: ۱۳). هنر قدسی مکاشفه ای است از صور گوناگون هستی تا حقیقت این صور را در قالب معماری به تجسم و نمایش بگذارد و در روند این مکاشفه، حیات فردی و جمعی انسانی را برتر آورد تا آن حد که به غربت انسان پایان بخشد و قرب به آن یگانه برتر را میسر سازد (رهنورد، ۱۳۷۸: ۴۰).

هنر قدسی:

می دانیم بازشناسی عوالم قدسی از طریق آثار هنری نیز صورت می‌پذیرد. صور هنری در هنرهای اسلامی، حافظ و نگهدارنده امت اسلام است. هنرهای مقدس و اسلامی بیانی ویژه و کارکردگرایانه دارند. زبان اثر هنری، ماهیت زبان روزمره و کاربردی را متحول و مبدل به زبانی هنری با محتوایی معنوی می‌کند. قرآن کریم، اعجازی است که در قالب زبان تحقق یافته است و علاوه بر جنبه های که کارکرد زبان به معنی عام کلمه است، فصاحت بیان و به عبارتی، کمال زیبایی را در زبان محقق کرده است. زبان هنری قرآن، زبانی است که عوالم قدسی را مفتوح می‌کند. این افتتاح، در کلام مقدس رخ می‌دهد و چنین رخدادی به مثابه تحقق اثر هنری و خاصیت زبان قدسی قرآن است که به سایر حوزه های بیاندر هنر اسلامی مانند قرائت و خوشنویسی قرآن کریم و معماری مقدس (کعبه و مسجد) تسری پیدا کرده است.

هنرهای قدسی اسلام در صور کلامی (آوایی و نوشتاری) و صورت های تجسمی همچون معماری، با نیروی قدسی بیان، مخاطب را از قلمرو روزمرگی به قلمرو قدسی، دلالت می کند و او را در وادی ای مستقر می کند که مستقر می کند هنرهای اسلامی با افتتاح عوالم قدسی، مخاطب را به سکنی گزیدن در ملکوتی دعوت می کند که انوار جمال الهی روشنی بخش آن است، دعوت می کند.

«حقیقت در هنر اسلامی تجلی، بخشیدن به هنر قدسی است. حقیقت، خود امری قدسی است که در هنر اسلامی به معنای اخص کلمه و در هنر به معنای وسیع کلمه، به صورت مستمر، متحقق می شود و به عبارتی، جلوه هایی از صور ناپیدای خویش را پیدا می کند. به کارگیری ماهرانه از مواد و ابزار مناسب برای رسیدن به هدف به نیکوترین وجه، «تخنه» (فن) نامیده می شود. اگر هدف، ایجاد زیبایی، فارغ از هرگونه جنبه های منفعتی باشد، هنر همان شیوه به کارگیری ماهرانه مواد و ابزار مناسب برای تحقق زیبایی است. این تحقق در شیء موجودیت پیدا می کند. هدف یا غایت هنرمند ایجاد اشیاء زیبا بدون هر گونه صورت بندی مفهومی یا نظام دلالتی است مواد، وسیله ای برای ایجاد شیء زیباست. خود یا امرای شیء زیبا، غایت و هدف هنرمند است» (مارتین، ۱۳۷۴، ۲۵۰).

هویت معنوی:

«هویت در معنای کلی، دو جنبه کالبدی یا ظاهری و باطنی دارد و این دو جنبه را تنها از نظر ذهنی می توان از هم جدا کرد. جنبه کالبدی بیشتر جنبه حیوانی انسان و ویژگی های کمی و کیفی آن را در برمی گیرد اما هویت انسانی چیزی فراتر از کالبد و ظاهر هم دارد که در آغاز بالقوه است و به تدریج بخش اصلی هویت را در بر می گیرد؛ در عین حال شکی نیست که شکل نهایی هویت در رفتار انسانی، زاینده و برگرفته از تلفیق این دو جنبه است» (نقره کار، ۱۳۸۷: ۴). «آنچه نبی از روح القدس دریابد، معقول محض باشد و آنچه می گوید محسوس باشد که به زینت وهم و خیال آراسته است؛

چنان که فرمود: «نحن معاشر الانبیا امرنا ان نکلم الناس علی قدر عقولهم».

ابن سینا می گوید: «معقول مجرد را به عقل مجرد دریافتنی نه گفتنی؛ پس شرط انبیا این است که هرگونه معقولی که دریافت کنند، آن را اندر محسوس تعبیه کنند و اندر قول آرند تا امت متابعت آن محسوس کنند و بر وعده ها و امیدها بیفزایند و گمان های نیکو زیادت کنند تا شروط آن به کمال رسد و قاعده و ناموس شرع و اساس عبودیت، منحل و مختل نشود و آنچه مراد نبی است، پنهان نماند و چون به عاقل رسد، به عقل خود ادراک کند که گفته های نبی (ص) همه رمز باشد که آکنده از معقول است. البته شخص غافل به ظاهر کلام نگرد و دل به محسوسات خوش کند و اندر جوال خیال شود و از آستانه وهم در نگذرد» (ابراهیمی دینانی، ۱۳۷۹، به نقل از ابن سینا، ۲۰: ۱۳۷۹-۱۹). «هویت معنوی، چیزی جز تجلی این باور ماورایی که ماهیت رفتاری و بینشی افراد را شکل و فرمی خدایی می دهد، نیست. باوری که تنها در سایه ایمان به غیب و غنای روحی افراد حاصل می شود که بر این باورند: زیستن، مردن و تمامی اعمالشان از آن یگانه آفریدگاری است که بازگشت همه به سوی اوست. آنان به این نکته دارند وقوف که آدمی چنان مقام و منزلتی دارد که «بر خلاف طبیعت، استعداد این را دارد که صفات برجسته خداوند را در وجود خود بکارد،

پرورش دهد، تکامل پیدا کند و با خوی خدا خوی بگیرد» (شریعتی، ۱۳۸۵: ۲۰). «درباره رابطه انسان و هویت معنوی، باید توجه داشت که انسان، آهنگی است که خدا سروده است» (شریعتی، ۱۳۸۵: ۱۶).
بارزترین تجلی گاه معنویات و هویت متعالی انسان را می توان در لایه های پنهانی هنر قدسی جستجو کرد؛ هنری که در آن، دل، جان، بینش، عقیده و ایمان انسان، همراه با اعضا و جوارح او، در فرآیند کشف حقیقت و بروز خلاقیت، در تکاپو و جنب و جوش قرار دارد.

معماری قدسی:

معماری قدسی، به مثابه ملموس ترین و محسوس ترین بخش از هنر قدسی، تصویر و بازتابی آشکار از نم و وحدانیت حاکم در جهان هستی است. «معماری دارای چیزی بیش از ساختار مادی و حتی بیش از یک شکل زیباشناختی چشمگیر می باشد» (پوپ، ۱۳۷۳: ۷۴). و معماری مقدس، خلق بستری متعالی است که در آن «وحدانیت»، مرکز و اساس به وجود آمدن همه چیز است و آدمی وقار فطری و کمال باطنی اش را در آن باز می یابد؛ وحدانیتی که با تکثرات و تنوعات عناصر شکل می گیرد و به واقع، زاده بستر کثرت است. «در معماری قدسی، انسان و تمامی عناصر حاضر در طبیعت بازتابی آشکار از ذات احادیثی مقدس هستند و زیبایی این هنر به واسطه بستگی به همین جمال و کمال مطلق و برقراری پیوندی منطقی میان آسمان و زمین متجلی گشته است. از آنجا که بودن انسان در این جهان، برای بودن جاودان در جهانی دیگر، و هدف از زیستن انسان در این جهان، دست یافتن به بهشتی موعود در جهانی دیگر است، انسان سنتی در اشتیاق بازگشت به بهشت موعود، معماری ای می آفریند که بیش از آنکه محل سکنی گزیدن باشد، محل شدن و گذران است» (حجت، ۱۳۸۴، به نقل از: صدرالمألهین، ۱۳۸۴: ۵۸). «از منظر جهان بینی قدسی، در هر چیزی معنایی نهان و مستتر است و مکمل هر صورت خارجی، واقعیتی است که ذات نهانی و درونی را شکل می دهد و جنبه ای کیفی است» (اردلان و بختیار، ۱۳۸۰: ۵).

معماری اسلامی، همواره تجلی گاه اعتقادات و اندیشه های مسلمانان بوده است. معماران مسلمان همواره کوشیده اند با برقراری ارتباطی نزدیک و مأنوس با طبیعت پیرامونی، برای کشف راز و رمزهای نهانی خلقت، گام بردارند. اینان همزمان با برقراری این ارتباط، با بهره گیری از بیانی نمادین و استعاری، در قالب صور فیزیکی و فضایی کیفی، به خلق آثاری رازگونه و در عین حال قابل ذکر همت می گمارند تا از این رهگذر، احدیت و وحدانیت ذاتی مقدس را به تصویر بکشانند و آدمی را شایسته حضور در وادی او گردانند.

عناصر معماری اسلامی:

(۱) «استفاده دائم از نقوش اسلیمی، طرح های هندسی، و خوشنویسی به عنوان نشانی از حضور دائمی کلام خدا در همه جا.

(۲) نگرش انتزاعی یا مجرد به معنای گشودن دریچه ای بر جهان معقول.

(۳) نقش پردازی و تکرار طرح هایی که به یک معنا انسان را به مشاهده یا بازیافت نامتناهی در اشکال متناهی رهنمون می شود» (الهی قمشه ای، ۱۳۷۹: ۱۵۰-۱۴۹).

برترین تجلی معماری قدسی در وادی مسلمانان، در ساختار فیزیکی و معنایی اماکن متبرکه و مذهبی ظاهر شده است که خود، نمودی آشکار از توازن، تعادل، نظم و تجسم وحدانیت خداوند بوده است؛ به واقع، این بناها، سرافرده جلوه های روحانی، بستر تکامل و تعالی روح و فضایی زیبا، آشنا و گرم خوست؛ فضایی که با تجسم خلوص، عدالت و تقوای ذات یگانه و اقدس الهی (وحدت) در لایه های مستتر معرفتی اش شوق و شعف مذهبی و دینی آدمیان را برمی انگیزد، با بیانی تجربیدی و تجسمی و نمادین، عظمت و زیبایی دوست را بر تاروپود وجودشان می نگارد و آنان را بر تفکر و تأمل در راز و رمزهای هستی وا می دارد؛ در واقع این اماکن است که روح بی قرار آدمیان را از قیود عالم محسوسات می رهاند و به سوی نوری مطلق سوق می دهد. و با تأکید بر هدف متعالی مذاهب توحیدی مبنی بر خداگونه شدن (قرب الی الله) در سایه خداشناسی و سیر انفس، همواره کوشیده است با برقراری پیوندی میان زمین (بستر خود آگاهی) و آسمان (زمینه ساز حرکت در ملکوت) گذار، از خود و رسیدن به خدا را فراهم می سازد؛ خدایی که هرکه در بارگاهش لیاقت حضور یابد، از دام جهان رهایی می یابد.

نمونه پژوهشی : بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی

بقعه شیخ صفی در مرکز شهر اردبیل و در محله قدیمی عالی قاپو یا دروازه که در مسیر خیابان شیخ صفی و آیت الله مروج اردبیلی قرار گرفته است. محله دروازه یا عالی قاپو یکی از سه محله نعمتی شهر اردبیل می باشد و در گذشته یکی از دروازه های شهر اردبیل (دروازه اسپریس) بوده که متأسفانه امروزه اثری از این دروازه وجود ندارد و فقط مکان قرارگیری اش در سمت شمال بقعه شیخ صفی الدین مشخص است. این بقعه شامل تعداد زیادی از بناهای دوره های مختلف است که نخستین بار شاه طهماسب آنها را به صورت مجموعه واحدی درآورد. طی دوران صفویه هزینه فراوانی صرف این بقعه شد و امروزه نیز با گذشت چندین قرن، ویژگی های زیبا و جالبی دارد که هر بازدیدکننده ای را تحت تأثیر قرار می دهد. بناهای متعلق به بقعه شیخ صفی عبارتند از:

• در ورودی و حیاط بزرگ

• حیاط کوچک با دالان روباز صحن بقعه

• مسجد جنت سرا

• حیاط مقابر

• شهیدگاه

• چله خانه

• مقبره شیخ صفی

• مقبره شاه اسماعیل

• حرم خانه

• چینی خانه

• قندیل خانه

فضای داخلی مجموعه از آنچه مشاهده می‌گردد و قابل درک و رؤیت است ساختاری به شرح زیر دارد:

از دری بزرگ وارد حیاطی گسترده به ابعاد ۲۶/۵*۹۲ متر می‌شویم که دارای دو حوض و باغچه‌های مخصوص گلکاری است و دیوارهای آجری تاق نما دار آن روی ازاره سنگی بنا شده است. این حیاط دارای سردر کاشیکاری شده و باشکوه بود که به مرور زمان فروریخت و بقیه آن نیز در سال ۱۳۲۱ شمسی به دستور اداره کل باستان شناختی وقت برداشته شد. کاشی‌های معرق این سردر بلند معروف به عالی‌قاپو، زمان شاه عباس دوم زیر نظر علیخان، متولی آستانه و به کوشش یوسف شاه بن ملک صفی کار گذاشته شده است و کتیبه‌های آن در سال ۱۰۵۷ هجری قمری به دست امعیل اردبیلی نوشته شده است. حیاط بزرگ شمال صحنی است که با سنگ فرش شده و در وسط دارای چشمه آبی است و بیشتر اطراف آن با بناهایی که از کاشی‌های رنگارنگ معرق پوشیده شده، احاطه شده است. بسیاری از سنگ فرش‌های آن مربوط به دوره اخیر است. ردیف جنوبی حیاط شمال، ایوانی بزرگ است که دو طرف آن دو تاق‌نمای کوتاه‌تر قرار گرفته است. تاق‌نماها هر یک دارای یک جفت سه‌کنج کاذب است که دارای مقرنس است و روی آن نیز با کاشی مقرنس پوشیده است. ایوان دارای تاق چهار مرکزی است. دیوارهای داخلی آن با حاشیه‌های کاشیکاری تزئین شده است و یک مجلس گچبری رنگ آمیزی شده که در قابی از طرح‌های هندسی قرار گرفته، زینت بخش سطوح داخلی ایوان است. سمت شرق ایوان تاق‌نما قسمتی از گنبدی قرار گرفته که بر سه کنج مزین به مقرنس کاری تکیه دارد. در ضلع شرقی حیاط بزرگ دری به حیاط کوچک یا به عبارت دیگر، دالان غیرمسقفی که بین صحن اصلی بقعه و حیاط بزرگ، واقع شده است. در ضلع شمالی این دالان دری است رو به شهیدگاه و از ضلع جنوبی نیز دری به محوطه ای معروف به چله خانه یا قربانگاه باز می‌شود. حیاط کوچک و صحن اصلی بقعه محوطه ای مستطیل شکل است، که مغروش با تخته سنگ‌های صاف و حوضی در کف و حلقه چاهی در میان آن که با دیوارهای تاق‌نما مزین به کاشی آراسته شده است. مدخل صحن در تاقی میانی ضلع غربی و کتیبه آن به نام «شاه عباس موسوی صفوی حسینی بهادرخان» است که با خط ثلث و کاشی قهوه ای نوشته و تزئین یافته است. در نمای پایه‌های طرفین و بالای همان تاق آیات سوره آل عمران و سوره القصص قرآن مجید نوشته شده است. در ضلع جنوبی صحن یک اتاق و یک راهرو با سقف ضربی آجری ساخته شده که به اتاق متولی معروف است. همچنین بالای تاق نماها عبارت‌های مختلف از حضرت محمد(ص) کاشیکاری شده که در نوع خود چشمگیر است. مسجد جنت سرا در سمت شمالی صحن بقعه واقع شده است. درون این بنا به شکل هشت ضلعی منتظمی است که در گذشته گنبد داشته و دهانه آن به ۱۶/۵ متر می‌رسید. در زمان‌های گذشته این گنبد فروریخت و به جای آن سقفی مسطح از تیرهای چوبی و گل و آجر روی ۱۶ ستون چوبی ساخته اند که دارای پایه‌های سنگی حجاری شده است. این بام مسطح نیز در وضع مخروبه ای باقی مانده و سوراخ‌هایی در سقف آن به وجود آمده است. نمای خارجی مسجد جنت سرا و اتاق متولی عبارت از یک تاق‌نمای بزرگ با پنجره چوبی مشبک بسیار بزرگ است که دو طرف آن زیر تاق‌های کوچک تر دری به راهروهای مسجد و اتاق متولی باز می‌شود. حیاط مقابر در سمت جنوبی بقعه شیخ صفی، محوطه ای وجود دارد معروف به حیاط مقبره‌ها یا حرمخانه، که در آن مقبره ای کوچک و متصل به دیوار گنبد «الله الله» قرار گرفته است. در آن، رو به صحن اصلی یا قندیل خانه و پنجره آن به حیاط مقبره‌ها باز می‌شود و منسوب است به (حلیمه خاتون) ملقب به (تاج خاتون) مادر

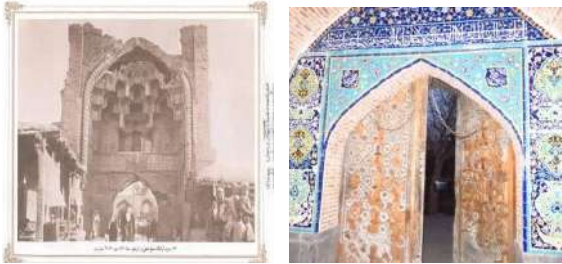
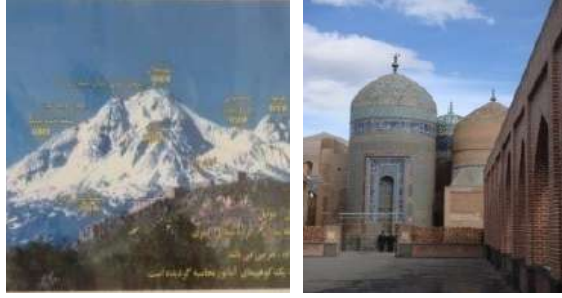
شاه اسماعیل صفوی. در اطراف این سنگ قبر سوره الشمس و بر دیواره بالای سر آن تاریخ مرگ متوفی نوشته شده است (طرح جامع اردبیل، ۱۳۹۰، بی جا).

انگاره‌های کلی در معماری بقعه شیخ صفی؛ وحدت و یگانگی و هم‌آوایی با طبیعت می‌باشد و از ویژگی‌های شاخص طراحی بقعه شیخ صفی، سادگی، آرامش، همجواری‌های قدسی، تکرار و ریتم، تقارن طرح هندسی، بهره‌گیری از نقوش طبیعی و هندسی در تزئینات، سلسله مراتب ورودی تا حضور در بقعه می‌باشد.

عناصر نمادین	مفاهیم قدسی در معماری بنا	تصاویری از مکان
صحن و مقبره‌های داخل بنا	صحن اصلی یا حیاط داخلی : صحن تجسم گسست انسان از عالم فانی و گام نهادن در جریانی مقدس و متبرک است و فضایی است مرکزی که تمامی عناصر درونش برای خلق فضایی ماورایی گام بر می دارد. هم رنگی خطوط جداره ها و آسمان و محصور ماندن آدمی در بین این جداره ها حاکی از جدایی آدمی از جهان اصغر به سمت جهان اکبر می باشد و مقابر داخل بنا ، تجلی سکوت و آرامش خیال انگیز معنویت نهادی این جهان و بستری است که عاشق سر بر خاک سجده می معبود می نهد. در مرکز آن یک حوض سنگی کم عمق گلبهرگی شکل با دوازده ترک (شاید به نشانه دوازده فرقه قزلباش و یا دوازده امام شیعیان) تعبیه شده است. حوض با دوازده گلبهرگ و آب درون آن به همراه خورشید نماد امید و بقاء است. حیاط بزرگ : در مدخل غربی بقعه ، حیاطی مشجر و مستطیلی قرار دارد که در واقع حائلی است بین در ورودی و هسته مرکزی مجموعه . در دو جناح آن دو حوض سنگی هست که احتمالاً یادگار دوره صفوی است . نظم در این حیاط بصورت خطی و بوسیله گروهی از درختان بصورت ریتم وار در يك امتداد قرار گرفته اند. آب درون این حیاط نماد زندگی بخش و در اسلام آب نماد نزول وحی می باشد.	
گنبد	گنبد نماد آسمان و مقصد عروج انسان است؛ پوسته‌ای است محدب که با نگاه نرم و ملایم درونی‌اش، با انسان مخلص و با ایمان هم‌نوا گشته، بستر سلوک روحانی و عرفانی او را فراهم می‌آورد. فرم الگوهای گنبدی اکثراً از یک شکل مربعی یا مستطیلی شروع شده و در آخر کروی یا دایره‌ای می‌گردد که مربع به عنوان یک فرم استاتیک و مبسوط ظاهری‌ترین جنبه آفرینش را ارائه می‌دهد بنابراین نماد زمین است اما در مقابل دایره نماد روشنایی و تحرک مطلق روح، شروع و پایان زندگی انسان می‌باشد و کره آشکارترین نماد وحدت و توحید که نخستین اصل دین اسلام می‌باشد را ارائه می‌دهد. تغییر شکل از مربع به دایره نشان حرکت از زمین به آسمان یا به بهشت است.	

	ریشه کلمه مناره به معنای سوختن آتش یا روشنایی نور است. مناره‌ها به لحاظ الگویی محور هستی‌شناسی انسان را بازتاب می‌دهد، بعدی عمودی و متعالی که به وجود مادی (دو بعدی) انسان عمق یا ارتفاع می‌دهد و به لحاظ بیرونی انسان را نشان می‌دهد. فرمی معین که به تنهایی در کنار موجودات در جهان سرپا می‌ایستد. به لحاظ درونی یادآور روح انسان است که اشتیاق بازگشت به مکان ازلی خواستگاه خود را دارد. مناره‌ها در بیکران لاجوردی، تجسم آئینی رمزوار و نیایشگر حضور یگانگی خداوندگاری است که آدمی را به وصالش فرا می‌خواند، به راستی این چیزی جز روایت کلام الهی در سوره مبارکه بقره، آیه ۱۱۵ (به هر طرف روی کنید به سوی پروردگار روی آورده‌اید) در ساختار فیزیکی نمی‌تواند باشد.	مناره‌ها
	ماندالا: برجسته ترین بیان برهم کنش دایره و مربع در هنر سنتی ماندالا است یا جهان نگار، که در تمام فرهنگ های بشری به فورم های مختلف ارایه شده است. ماندالا، به عنوان بازتاب جهان و فرآیندهای جهانی درون تمام موجودات، به وسیله ی اعداد و هندسه عمل می کند، با وحدت شروع می کند، به واسطه تجلی حرکت می کند و دوباره به وحدت باز می گردد. در یک آن ابدیت بهشت به صورت یک نظریه و ناپایداری آن به مثابه یک حقیقت دنیوی را مرور می کند. به بیان درونی ماندالا عبودیت عارف را به عمیق ترین معنای کلمه بر می انگیزد: یعنی تسلیم نفس "او اول است و آخر است و ظاهر است و باطن است. از همه چیز آگاه است" (حس وحدت، اردلان، ۶۱).	اشکال اساطیری به کاررفته در مجموعه (ماندالا)
	ورود به یک مکان و محلی متمایز نقش برجسته آنهاست. دروازه‌های ورودی شهرها به روزه‌های بدن ارتباط داده شده‌اند و تحولات زمستانی و تابستانی با باب‌های آسمان ارتباط دارند. گناهکاران با پناه آوردن به این مجموعه و گرفتن زنجیرهای روی در این مجموعه در این مکان مقدس دارای امنیت می‌شدند و به عبارتی این بقعه به عنوان مکان امن برای تمامی افراد بوده است.	دروازه
	نماد کوه در سنت می‌ماند و مکان افتخار دنیوی را نشان می‌دهد که حاکی از افتخار مردم شهر و مسلمانان را به شیخ صفی نشان می‌دهد. از طرفی قرارگیری گنبد های مجموعه شیخ‌صفی‌الدین شبیه الگوی قرارگیری قلعه‌های کوه سبلان در کانر یکدیگر می‌باشد به عبارتی از نماد طبیعی نظام‌های منظم خاصی پدید آورده شده که متقارن یا موزون و یا هردو هستند و بیان وحدت درون وحدت می‌باشند. اینم وحدت در هنگام نماز خواندن و عبادت در شهر نیز به چشم می‌آید که در صورت ایستادن به سمت قبله قله سبلان در سمت راست انسان و بقعه شیخ‌صفی در سمت چپ انسان قرار می‌گیرد.	کوه

عناصر معماری اسلامی:

خمیرمایه هنر معماری اسلامی ناشی از امر قدسی است که از طریق هنر قدسی در ادیان الهی تحت عناوین هنر دینی، هنر معنوی و هنر الهی متجلی شده است. معماری اسلامی به مجموعه آثاری دلالت می‌کند که امر تقدس، مبدأ و غایت و محتوای آنهاست. بسیاری از اماکن مذهبی و بقعه‌های متبرکه‌ای که امروزه بازسازی و یا طراحی می‌شوند با اینکه باید مکانی باشند که به حفظ ارزش‌های اسلامی بپردازند به اماکنی بی‌هویت و فرسوده مبدل گشته‌اند. این امر، ناشی از عدم طراحی و معماری صحیح و ناآگاهی از مفاهیم قدسی به کار رفته در بناهای تاریخی است. حال آنکه این اماکن باید بسترهایی پویا در جهت حفظ ارزش‌های معنوی و دنیوی باشند و جامعه مدرن حاضر را صحیح شکل دهند. دقت آنچه گذشتگان برای آیندگان به ارث گذاشته‌اند، ظواهر و عناصر فیزیکی چون گنبد، مناره و ... نیست بلکه اندیشه‌های والا و قدسی است که میان آنها نهفته است. معماران و طراحان امروزی با کمی اندیشه و نگرش باطنی به آثار گذشتگان می‌توانند به نتایج مهمی دست یابند و با به کارگیری آن مفاهیم قدسی در آثار جدید به ساخت بناهایی ارزشمند با فضای روحانی و مقدس برای ایجاد مکانی مناسب برای نسل جدید و آیندگان دست یابند و نیز با معاصر سازی آثار تاریخی از نظر مادی (به معنای دخل و تصرف در اثر برای گفتگوی خلاق بین ارزش‌های پایدار کهن و ارزش‌های والای معاصر) و معنوی (به معنای تبدیل میراث مادی و فرهنگی به ثروت مادی و فرهنگی) به حیات آنها و مهمتر از آن به حیات شهر با بازیابی هویت شهر، نیرو و جانی دوباره بخشند.

منابع و مأخذ:

۱. قرآن کریم
۲. عبدالحمید، نقره‌کار، ۱۳۸۷، معماری مسجد از مفهوم تا کالبد، مجموعه مقالات همایش معماری، مسجد، گذشته، حال، آینده، اصفهان، دانشگاه هنر اصفهان.
۳. شریعتی، علی، ۱۳۵۹، تاریخ و شناخت ادیان، تهران: دفتر تدوین مجموعه آثار دکتر علی شریعتی.
۴. بلخاری قهی، حسن، ۱۳۷۴، اصطلاحات و تشبیهات معماری در قرآن کریم، تهران: سازمان میراث فرهنگی.
۵. رهنورد، زهرا، ۱۳۷۸، حکمت هنر اسلامی، تهران، انتشارات سمت.
۶. اردلان، نادر- بختیار، لاله، ۱۳۷۴، حس وحدت، ترجمه حمید شاهرخ، انتشارات نشر خاک.
۷. حجت، عیسی، ۱۳۸۴، هویت انسان‌ساز و انسان هویت‌پرداز: تأملی در رابطه هویت و معماری، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۶۲-۵۵: ۲۴.
۸. الهی قمشه‌ای، محی‌الدین، ۱۳۷۹، حکمت الهی (عام و خاص)، تصحیح هرمز بوشهری‌پور، تهران: روزنه.
۹. حبیبی، سید محسن- مقصودی، ملیحه، ۱۳۹۱، مرمت شهری: تعاریف، نظریه‌ها، تجارب، منشورها و قطعنامه‌های جهانی، روشها و اقدامات شهری، دانشگاه تهران.
۱۰. ابراهیمی دیانی، غلامحسین، ۱۳۷۹، ماجرای فکری فلسفی در جهان اسلام، تهران: طرح نو.
۱۱. پوپ، ۱۳۷۳، معماری ایران، ترجمه غلامحسین صدیقی افشار، تهران: فرهنگیان.
۱۲. آلفرد مارتین، جیمز، ۱۳۷۴، زیبایی شناسی فلسفی، ترجمه مهرانگیز اوحدی، تهران: طرح نو.
۱۳. طرح جامع شهر اردبیل، مهرماه ۱۳۹۰، شرکت مهندسی طرح و کاوش.

معرفی فضاهای گردشگری استان اردبیل

■ فاطمه صبوری گرده^۱، سعید لاله^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، طراحی شهری، گروه مهندسی شهرسازی و معماری، دانشگاه پیام نور تهران شرق، تهران، ایران
۲- دانشجوی کارشناسی، مهندسی عمران، گروه فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اردبیل، اردبیل، ایران

بقعه‌ی شیخ صفی‌الدین اردبیلی

بقعه‌ی شیخ صفی‌الدین اردبیلی یکی از مکان‌های تاریخی و باستانی شهر اردبیل در شمال باختری ایران است که از اوایل قرن ۱۶ تا اواخر قرن ۱۸ ساخته شده است این مکان ارزشمند در سال ۲۰۱۰ در فهرست جهانی یونسکو به ثبت رسیده است. این بقعه به تدریج توسعه و گسترش یافته و به وضع کنونی درآمده است که از مهم‌ترین بناهای تاریخی شهر به شمار می‌رود.

در این محوطه علاوه بر مقبره شیخ صفی‌الدین اردبیلی، مقبره‌های شاه اسماعیل اول (نخستین پادشاه صفویه) و همسر شاه اسماعیل و نیز برخی از مشایخ و صاحب منصبان دوران صفوی و نیز کشته شدگان جنگ چالدران، قرار دارد.

آرامگاه شیخ صفی‌الدین اردبیلی بزرگ‌ترین، کامل‌ترین و برجسته‌ترین خانقاه است. این آرامگاه از لحاظ شاهکارهای هنری و معماری و نمایش اصول اساسی عرفانی در سطح جهان نیز ارزش والایی به خود اختصاص داده است. معماری ایلخانی و تیموری الهام از فلسفه صوفیان، انواع جدیدی از فضاها و الگوهای تزئینی را خلق کرده‌اند. این مجموعه که آرامگاه بنیان‌گذار سلسله صفوی است، قداست و ارزش خود را تا به امروز حفظ کرده است.

مجموعه نفیس بقعه شیخ صفی‌الدین در سال ۷۳۵ ه. ق. به دست فرزند وی صدرالدین موسی بنا شد. پس از شروع حکومت صفویه، به دلیل ارادت شاهان صفوی به جد خود، واحدهای مختلفی به این مجموعه اضافه شد. کی از ویژگی‌های منحصربه‌فرد این مجموعه گرد هم آمدن ده‌ها اثر بدیع در رشته‌های مختلف هنری است که از آن جمله می‌توان به عالی‌ترین نوع کاشی‌کاری معرق و مقرنس و گچ‌بری کتیبه‌های زیبا و نفیس و خط خطاطان بزرگ دوره صفوی (میرعماد، میر قوام الدین، محمد اسماعیل و...) منبت‌های ارزنده، نقره‌کاری، تذهیب و طلاکاری، نقاشی و تنگ بری و غیره اشاره کرد. این اثر از ساختار معماری فخمی برخوردار است و این خود یکی از دلایل تهیاز آن با سایر مجموعه‌های تاریخی ایران به شمار می‌آید (به آذین، ۱۳۸۲، ۱۰۶-۱۰۹).

عالی‌قاپو

میدان و دروازه عالی‌قاپو که متأسفانه امروز اثری از آن وجود ندارد و فقط جایش مشخص است، در سمت شمال بقعه شیخ صفی‌الدین قرار داشته است. این دروازه به‌جز مصلحت امنیتی، عمدتاً با نقش عظمت نهایی و شکوه‌گرایی حکومت وقت بنا شده بود. این دروازه را می‌توان هم‌تا و قرینه عالی‌قاپو در اصفهان منظور کرد؛ منتها وجه تمایز آن‌ها در کارکرد و جایگاه فضایی‌شان است که در اصفهان یک بنای باشکوه و در اردبیل صرفاً یک دروازه و سردر بوده است (امیری، ۱۳۸۴، ۱۵۳). دروازه عالی قاپو در حال حاضر در حال بازسازی می باشد. محدوده عالی قاپو هم اکنون به یک پیاده راه زیبا تبدیل شده است که روزانه گردشگران زیادی را به خود جذب می کند.

مسجد جمعه

مسجد جمعه که مردم اردبیل به آن جمعه مسجد می‌گویند در کتاب‌ها از آن به نام مسجد آدینه و یا مسجد جامع نام‌برده شده است، در شمال شرقی شهر، روی تپه نسبتاً بلندی قرار دارد. این مسجد در اوایل دوره اسلامی روی آتشکده دوره ساسانی ساخته شده در دوره‌های مختلف اسلامی، به‌خصوص در دوره سلجوقیان، تغییرات اساسی در آن صورت گرفته و تا دوره صفویه شاخص اصلی شهر اردبیل به شمار می‌رفته است (به آذین، ۱۳۸۲، ۱۰۵).

بنای مساجد اولیه توأم با هدف پرستگاهی برای دو کارکرد اجتماعی- نظامی صورت می‌گرفت؛ به عبارت دیگر مساجد محلی برای تجمع مسلمانان و طرح مسائل و مشکلات ایشان همچنین مکانی برای اقامت و سازمان‌دهی نیروهای صدر اسلام محسوب می‌شدند. مسجد جمعه در عصر سلجوقی بر روی تپه‌ای موسوم به تپه آتشکده برقرار شده است، ولی نمی‌توان پذیرفت که تا این تاریخ شهر فاقد مسجد بوده باشد. خاصه شهری که جایگاه اهل عطا و مروجان احکام اسلامی بوده است. احتمالاً مقصود از مسجد جمعه، مسجدی است که با معماری خاصی بنا شده باشد. از سوی دیگر، همان‌طور که از اسم مسجد جمعه پیداست و نیز با توجه به موقعیت بنای آن در تپه آتشکده، به نظر می‌رسد که اینجا مکان ادای نماز جمعه و نماز ایام عید قربان و فطر و به عبارتی مصلاهی شهر بوده و بر پایه موقعیت مصلاهی، بعدها این مسجد بنا شده است (امیری، ۱۳۸۴، ۱۴۶).

مقبره شیخ امین الدین جبرائیل (شیخ کلخوران)

مقبره شیخ جبرائیل، پدر شیخ صفی و جد سلاطین صفوی در روستای کلخوران قرار دارد. این روستا در سه کیلومتری شمال شهر واقع شده و در سال‌های اخیر بر اثر رشد و توسعه شهر بدان پیوسته است. تاریخ ساخت این بنا ۱۰۳۰ هجری قمری ذکر شده است. در این مجموعه برجی شبیه به برج مقبره شیخ صفی دیده می‌شود که احتمالاً مربوط به قرن هشتم هجری قمری است که شیخ صدرالدین موسی؛ پسر دوم شیخ صفی آن را ساخته است اما اصل عمارت در زمان‌های بعد یعنی همزمان با بقعه شیخ صفی در اوایل قرن دهم بنا گردیده است. مقبره شیخ امین الدین جبرائیل از جمله بهترین نمونه مقابر معماری اسلامی ایران محسوب می‌شود که سادگی و موزون بودن اجزای آن و تزئین فوق‌العاده در سطوح داخلی این بنا، آن را در زمره شاهکارهای معماری دوره صفویه قرار داده است (به آذین، ۱۳۸۲- امیری، ۱۳۸۴).

بازار جامع شهر اردبیل

بازار اردبیل یادگاری از دوره صفوی و پیش از آن است. در قرن دهم هجری در زمان حکومت شاه تهماسب اول بازارهای اردبیل از رونق بسیار زیادی برخوردار بوده‌اند. در قرن هفتم و هشتم بازار اردبیل رونق فراوان داشته است. در دوره‌های بعد، قسمتی از بازار بزرگ و تیمچه‌ها و سراها از موقوفات بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی به شمار می‌رفت و درآمد و عواید حاصله به مصرف مخارج این بقعه می‌رسید.

بازار تاریخی اردبیل معروف به راسته‌بازار و یا «قیصریه» مجموعه‌ای است مرکب از تیمچه، سرا، حمام و مسجد که بنای فعلی آن از جمله آثار دوره سلجوقی، زندیه و صفویه و بر بنیان اولیه بازار ساخته شده است.

موزه تاریخ طبیعی در اردبیل

«موزه‌ی تاریخ طبیعی»، از دیگر جاذبه‌های گردشگری در شهرستان اردبیل است. به همت مسئولین شهر، میزبان بازدیدکنندگان متعددی از سراسر استان و کشور است.

موزه مردم‌شناسی اردبیل

اردبیل با توجه به تاریخ کهن خود آثار و دیدنی‌های باستانی و تاریخی بسیاری دارد و به همین دلیل موزه‌های متعددی در این شهر بنا شده است. موزه تاریخ طبیعی، مردم‌شناسی، موزه صنایع دستی، موزه مفاخر دینی و موزه مفاخر اردبیل از موزه‌های بی‌نظیر این منطقه به شمار می‌روند. در یکی از حمام‌های تاریخی شهرستان اردبیل به نام حمام آقا نقی، موزه مردم‌شناسی اردبیل واقع شده است که می‌توان انواعی از مجسمه با پوشش محلی مردم اردبیل، آثار و دست‌نوشته‌هایی از تاریخ، فرهنگ و هویت این ناحیه از کشور را مشاهده کرد.

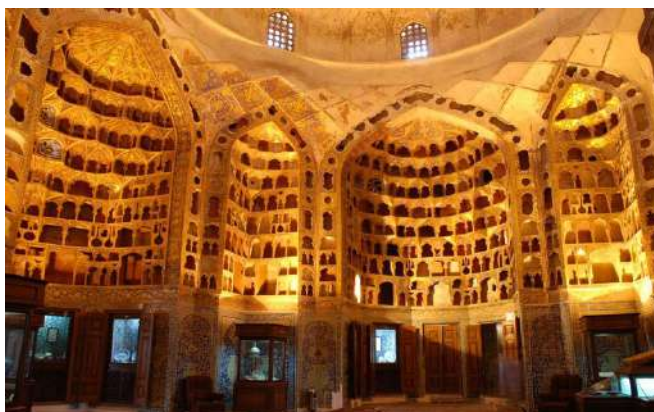
موزه صنایع دستی اردبیل

از دیگر مکان‌های دیدنی در شهرستان اردبیل، «حمام شیخ» از حمام‌های قدیمی در این شهرستان است. در سال ۱۳۸۷ به موزه‌ی صنایع دستی استان، تغییر کاربری داد.

موزه چینی خانه اردبیل

«موزه چینی‌خانه»، با حدود ۴ قرن قدمت، در بخش شرقی رواق اصلی مجموعه‌ی «شیخ صفی‌الدیل اردبیلی»، قرار دارد و طراح آن «شیخ بهایی» از مشاهیر و دانشمندان دوران حکومت صفویان است. این موزه، تالاری است متشکل از چهار شاه‌نشین و طاق‌نماهایی بسیار زیبا و ارزشمند که برای ساخت آن از مقرنس گچی استفاده شده است.

پل تاریخی هفت چشمه

در اردبیل باتوجه به وجود رودخانه‌های متعدد و گذرگاهی بودن بر سر راه جاده ابریشم، پل‌های تاریخی متعددی دارد. پل هفت چشمه در دوران صفویه روی رودخانه بالیقلو جای احداث شده و در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. پل ابراهیم‌آباد نیز در دوران صفویه در محله‌های اوچدکان و ابراهیم‌آباد احداث شده و به ثبت ملی رسیده است. پل یعقوبیه نیز در دوران صفویه با پنج دهانه بر دو سوی رود بالیق لی بنا شده است. معماری طاق‌های این پل از آجر همراه ملات گچ و آهک است که به صورت طاق ضربی و به فرم جناغی ساخته شده‌اند. پل نادری، پل سیدآباد، پل قره سو، پل سامیان و قرمزی کورپی (پل قرمز) از دیگر پل‌های تاریخی این شهر به شمار می‌روند.

مسجد جامع اردبیل

مسجد جامع اردبیل یا جمعه مسجد مربوط به دوران سلجوقیان است که کنار آتشکده‌ای احداث شده است. این مسجد تا اوایل دوره صفوی کاربری داشت. در دوران ایلخانی جمعه مسجد برای آخرین بار مورد مرمت و بازسازی قرار

گرفت. نقشه این مسجد بر خلاف مساجد دوره سلجوقی که اغلب به صورت چهار ایوانی بنا می‌شده‌اند، ساخته شده است. زیر تالار اصلی مسجد، به منظور تسهیل عبور و مرور مردم و دسته‌ها و اجتماعات، دهلیزها و راهروهایی به صورت شبکه‌ای منظم، طراحی شده است. مسجد جامع اردبیل از مهم‌ترین و قدیمی‌ترین مساجد اسلامی ایران است که هم‌اکنون محوطه مکعبی آن سرپا است

دریاچه شورابیل

یکی از جاذبه های گردشگری اطراف اردبیل دریاچه شورابیل است که این دریاچه قبلاً بسیار شور بوده است ولی امروزه با افزوده شدن آب شیرین از شوری آن کاسته شده ، بطوریکه نوعی ماهی در آن پرورش داده می شود . این دریاچه دارای امکانات تفریحی ، ورزشی و فرهنگی بسیاری از جمله قایق رانی ، پیست دو و میدانی ، دوچرخه سواری ، باغ وحش ، هتل های مجهز و زیبا، مجموعه شهر بازی برای بچه ها ، رستوران در وسط دریاچه و ... است . این دریاچه در ۴۸ کیلومتری جنوب شرقی اردبیل بطرف خلخال در یکی از دره های کوهستان با غیروو در ارتفاع ۲۵۰۰ متری از سطح دریا با مساحتی بالغ بر ۲۱۰ هکتار و عمق متوسط پنج متر یکی از زیباترین و دیدنی ترین دریاچه های ایران می باشد . در حال حاضر نوعی ماهی قزل آلائی رنگین کمان که از زمره بهترین نوع ماهیان دنیا می باشد در آن پرورش داده می شود که هر ساله تعداد زیادی از مردم جهت ماهیگیری و کوهنوردی و استفاده از مناظر بدیع و بی نظیر منطقه و هوای خنک و مطبوع آن به دریاچه روی می آورند .

عمارت های تاریخی اردبیل

خانه سید هاشم ابراهیمی

خانه سید هاشم ابراهیمی در بافت قدیم، کوچه شهید گاه، یکی از یادگاری های اواخر قرن ۱۳ ه.ق در شهر اردبیل به شمار می رود. این بنا در حال حاضر تحت مالکیت اداره کل میراث فرهنگی استان اردبیل است. بنای مذکور با یک هشتی کوچک از معبر کوچه وارد حیاط مستطیلی می شود. عمارت اصلی شامل دو طبقه همکف و زیرزمین است و تالار نسبتاً بزرگ و زیبایی دارد. این تالار که بخش مهمی از بنا تشکیل داده شامل دو رواق و یک شاه نشین است که با پنجره های مشبک

ریز با شیشه های الوان به صورت ارسی تزیین یافته است. تزیینات به کار رفته در تالار شامل مقرنس ها، گچ بری ها، نقاشی ها و کتیبه های بارز است.

خانه رضازاده (موزه شهدا)

خانه مرحوم رضازاده در محله اوچ دکان (یکی از محلات شش گاه) در اردبیل واقع شده که قدمت آن به اواخر دوره قاجار می رسد. سردر ورودی خانه در منتهی الیه جنوب شرقی بنا در مقابل میدانچه ای قرار گرفته که از طریق هشتی به محوطه حیاط وارد می شود. بخش اعیانی ساختمان در دو طبقه اول دارای دو اتاق گوشواره با یک راهروی میانی و نیز راهروی دیگر عمود بر آن است که به دو دسته پله به هم مرتبط می شود و طبقه دوم نیز دارای دو اتاق گوشواره با یک تالار یا شاه نشین در وسط است.

خانه ارشادی

این بنا در بدو احداث دارای کاربری مسکونی بود یکی از بناهای تاریخی شهر اردبیل است که در اواخر دوره قاجار ساخته شده‌اند. در دوران پهلوی دوم آن را برای استقرار یک مدرسه به آموزش و پرورش واگذار کردند. ساختار بنا با مصالح بنایی (آجر ۲۰×۲۰) اجرا شده و دارای پی‌های سنگی است که با ملاط ماسه - آهک پر شده است. دیواره‌های بیرونی آجری و درونی خشتی است. ازاره جداره‌های بیرونی بنا با چهار ردیف سنگ بازالت سیاه تیشه‌ای با تراش دستی، اجرا شده

است. پوشش سقف طاق‌های آجری و پوشش قسمت تخت آن تیرهای چوبی است که با مقرنس‌های گچی تزیین یافته‌اند. بخاری‌های دیواری که در شاه‌نشین قرار دارند، در و پنجره‌های چوبی، شیشه‌های رنگی به صورت طرح‌های اسلیمی و همچنین طاق‌نماهای گچی- آجری حیاط به علاوه مقرنس‌ها، از تزیینات بنا به شمار می‌روند. در حال حاضر خانه‌ی ارشادی، محل اقتصادی اداره میراث فرهنگی اردبیل است.

خانه وکیل‌الرعا یا (بنیاد ایران‌شناسی اردبیل)

خانه‌ی وکیل‌الرعا یا در بافت قدیمی شهر، محله‌ی طوی واقع شده و از آثار دوران قاجار است. بخش با ارزش بنا یعنی تالار در قسمت غربی ساختمان قرار دارد و ابعاد آن ۵×۱۰ متر است. ضلع شرقی تالار دارای پنجره ارسی با شیشه‌های رنگین است که در سمت ایوانی که به چهارستون چوبی شکل می‌گیرد قرار گرفته‌اند. آیینه‌کاری و مقرنس‌کاری‌ها با نقاشی‌های پیرامونی، از ویژگی‌های درون تالار هستند.

خانه مروج

این ساختمان در سال ۱۳۱۱ ه. ق بنا شده است. از نظر معماری جزو بناهای درون‌گرا محسوب می‌شود که بخش اندرونی آن از بین رفته است. هشتی ورودی ضمن آنکه یک فضای ارتباطی است، مانع دید مستقیم از بیرون به فضای درون می‌شود. داشتن شکل نعلی و خط تقارن مرکزی از ویژگی‌های پلان بناست که در مرکز آن یک تالار با ارسی هفت دری قرار دارد. بخش قدیمی بنا دارای پی سنگی با ملاط شفته آهکی بوده که به صورت ازاره سنگی اجرا شده است. مصالح به‌کاررفته در

بدنه‌ها آجرهای ۲۰×۲۰ و سازه‌ی سقف نیز از نوع تیر چوبی است. این بنا از سال ۱۳۸۰ به محل فعالیت مرکز پژوهش‌های اسلامی تبدیل شده است.

خانه خادم‌باشی

خانه خادم‌باشی از بناهای دوره قاجار، در محله سرتیپ آباد اوچ‌دکان قرار دارد. این بنا دارای هشتی ورودی و حیاط اندرونی و بیرونی است. دیوارهای بیرونی بنا از کاه‌گل ساخته شده و تنها طاق‌نماهای درونی سردرب، آجری هستند. قسمت بیرونی بنا دارای تزیینات نقاشی و ارسی زیبا بوده که در اثر حریق از بین رفته است.

خانه میر فتاحی

این بنا که در سال ۱۲۵۰ ه. ش. احداث شده، در دوران پهلوی اول کاربری آموزشی داشت (اولین دبیرستان دخترانه) و سپس در سال‌های ۱۳۲۷-۱۳۳۰ ه. ش. به دبیرستان نظامی اجاره داده شد. اکنون هم پس از مرمت مرکز هنرهای سنتی است.

خانه میر فتاحی جزو بناهای درون‌گرا محسوب می‌شود که در آن، هشتی فضای ارتباط‌دهنده بیرون با میان‌سرا است. بنای موجود، باقی‌مانده بنای بزرگ‌تری با دو بخش اندرونی و بیرونی است. ساختمان دارای شبستان‌های تابستانی و زمستانی است که ارتباطشان از طریق پله‌هایی در سه‌گوشه میان‌سرا، میسر می‌شود.

خانه صادقی

خانه صادقی در سال ۱۲۸۳ ه.ق. ساخته شده است و یکی از یادگارهای دوران قاجار به شمار می‌رود. این بنا که یکی از مجموعه بناهای سه‌گانه (خانه مبشری، خانه خادم‌باشی، خانه صادقی) است که در بافت قدیم، محله اوچ‌دکان قرار گرفته و دارای سه بخش ساختمانی با سه حیاط است. ساختمان مرکزی کاربری بیرونی و ساختمان غربی کاربری اندرونی داشته و هسته اصلی بنا را تشکیل می‌داد. ساختمان بیرونی شامل یک شاه‌نشین در قسمت مرکزی بوده است که مقرنس‌کاری، نقاشی دیواری (تا ارتفاع دو متر)، پنجره‌های ارسی بزرگ هفت دری و سه دری با طرح اسلیمی و نیز تذهیب و کتیبه آیه‌الکرسی با خط نستعلیق در دور تا دور بنا، تزیینات آن را تشکیل می‌دهند. امروزه این بنا به عنوان هتل و رستوران ارائه خدمات به گردشگران است.

خانه مناف زاده (حوزه هنری استان اردبیل)

خانه مناف زاده در سال ۱۳۵۳ ه.ش. ساخته شده که به لحاظ قرار گرفتن در بخش مرکزی حیاط باغ (دارای حوض است) حالت کوشک مانند دارد. اختلاف سطح بین سمت شمالی و جنوبی، معادل گام‌های نه پله، موجب شده که نمای جنوبی یک طبقه و شمالی دو طبقه به نظر برسد.

خانه مبشّری

خانه مبشّری یکی از آثار دوران قاجاریه است که در بافت قدیم، محله اوچدکان قرارگرفته است. این بنا دارای هشتی ورودی و حیاط اندرونی و بیرونی است. مصالح دیوارهای بیرونی از کاهگل است و تنها سر درب نمای داخلی بنا (مشرف به حیاط) آجرکاری شده است.

جنگل فندقلو در اردبیل

در فاصله‌ی ۳۰ کیلومتری از شهرستان اردبیل، می‌توان به تماشای یکی دیگر از جاذبه‌های گردشگری رفت که به حق از زیباترین و بی‌نظیرترین مکان‌های دیدنی در استان اردبیل محسوب می‌شود. جنگل فندقلو دارای درختان مختلف میوه مانند فندق، سیب وحشی، گوجه سبز، ازگیل، به، تمشک و توت فرنگی است و از جاذبه‌های طبیعی اردبیل به شمار می‌رود. تله کابین حیران در میان این جنگل از دیگر دیدنی‌های این منطقه است. این تله کابین از استانداردترین ایستگاه‌های موجود در تله کابین‌های کشور است.

رودخانه بالیقلو چای

رودخانه بالیقلو چای یا رودخانه ماهی‌دار از کوه سبلان سرچشمه می‌گیرد و از شهر اردبیل می‌گذرد و به رودخانه قره‌سو می‌ریزد. جریان آب این رودخانه کشاورزی را در بیشترین مناطق روستایی اردبیل رونق داده است.

شهربازی شورابیل

شهربازی شورابیل بزرگترین شهربازی شهر اردبیل می‌باشد که در کنار دریاچه شورابیل واقع شده است. این شهربازی دارای تجهیزات زیادی می‌باشد. بزرگترین رینگ پیاده روی خاورمیانه در این محدوده قرار گرفته است. به صورت شبانه روز گردشگران زیادی از این مجتمع تفریحی لذت می‌برند.

دریاچه نئور

دریاچه نئور بزرگ‌ترین دریاچه طبیعی اردبیل است که یکی از بزرگترین دریاچه‌های آب شیرین کشور نیز محسوب می‌شود. عمق دریاچه تا ۱۳ متر می‌رسد و وسعت آن بیش از ۲۰۰ هکتار است. این دریاچه به‌عنوان یک منطقه حفاظت‌شده زیست محیطی، تحت نظارت سازمان حفاظت محیط زیست است و اهمیت‌های زیستگاهی، اکوتوریستی، زنبورداری، کشاورزی و دامداری دارد.

پیست اسکی روی چمن جنگل فندقلوی نمین

پیست اسکی روی چمن جنگل فندقلوی نمین در منطقه‌ای کوهستانی و در نزدیکی اردبیل، با ارتفاع ۱۷۰۰ متر از سطح دریا قرار دارد. اولین دوره مسابقات اسکی روی چمن در سال ۱۳۹۲ در این پیست برگزار شد.

پیست اسکی آلوارس

پیست اسکی آلوارس علاوه بر اینکه بزرگ‌ترین پیست اسکی ایران است، بسیار منحصربه‌فرد و خاص است. این پیست در دامنه‌های مرتفع سبلان و در نزدیکی روستایی با همین نام واقع شده است. بالابر و تله‌سیژ از امکانات این پیست اسکی است. در برخی تابستان‌ها نیز بارش برف در این پیست اسکی مشاهده شده است.

پیکره سنگی بابا داوود عنبران

پیکره سنگی بابا داوود در شهر عنبران در ۴۰ کیلومتری اردبیل قرار دارد. ارتفاع این مجسمه سنگی حدود ۲۰ متر است که به شکل چهره انسانی است که به رو به نگاه می‌کند. این مجسمه را شبیه به مجسمه ابوالهول مصر می‌دانند.

تفرجگاه بولاغلار

تفرجگاه بولاغلار در غرب اردبیل واقع شده و نام آن به معنای چشمه سارهای جوشان است و از مناطق ویژه گردشگری طبیعی این منطقه محسوب می‌شود که مناظر طبیعی و فضای سبز و بکر، پوشش گیاهی خاص و چشمه‌های متعددی دارد.

شهر یری

شهر یری با ۴۰۰ هکتار وسعت محوطه‌ای باستانی در نزدیکی مشگین شهر است که از سه قسمت دژ نظامی، معبد و قوشا تپه تشکیل می‌شود. قدمت قلعه و معبد به ۱۴۵۰ سال پیش از میلاد و قوشا تپه به ۷ هزار سال پیش از میلاد می‌رسد. بیش از ۳۰۰ سنگ‌افراشت با ارتفاع‌های مختلف در این شهر وجود دارد که به شکل‌های انسانی بدون دهان ساخته شده‌اند. با توجه به کشفیات باستان‌شناسی این منطقه برای اولین بار قدمت سکونت بشر در اردبیل به دوره مس سنگ رسید. این محوطه باستانی به ثبت ملی رسیده است.

پل معلق مشگین شهر

پل معلق مشگین شهر به عنوان بزرگترین پل معلق خاورمیانه در ارتفاع ۸۰ متری رودخانه خیاوچایی و بر روی پارک جنگلی مشگین شهر احداث شده، ۲ متر عرض و ۳۶۵ متر طول دارد. سازه این پل توسط کارشناسان داخلی و مهندسان منطقه اجرا شده و دانش ساخت آن بومی است.

پل معلق پیر تقی

پل معلق پیرتقی در دره های عمیق و زیبای شهر هشتجین از توابع خلخال شاید یکی از بلند ترین پل های معلق ایران باشد. عبور از این پل که از روی دره های عمیق می گذرد با تکان هایش قطعا یکی از هیجان انگیز ترین لحظات را برای بازدید کننده ها به ارمغان خواهد آورد. سالانه عده زیادی برای بازدید از این پل راهی این شهرستان می شوند.

رودخانه قزل اوزن خلخال

معروفترین و پر آب ترین رودخانه شهرستان خلخال است که در قسمت غربی شهرستان خلخال و در بخش خورش رستم از شمال به جنوب در جریان بوده و بعلاوه ارتفاع نسبتا زیاد روستاهای اطراف آن، استفاده از آب آن برای اغلب روستاها میسر نیست. این رودخانه از ارتفاعات کردستان سرچشمه می گیرد که پس از گذر از مسیر های پر پیچ و خم کردستان و آذربایجان شرقی به حوزه خلخال وارد شده و پس از گذر از آن به سد منجیل میریزد که در ادامه با نام سفید رود به دریای خزر می ریزد. اخیرا مسأله حقابه استان اردبیل از قزل اوزن در استان اردبیل مطرح شده که امیدواریم مردم منطقه خلخال به حق واقعی خودشان برسند.

قلعه قهقهه

قلعه قهقهه در بخش ارسق، ما بین روستای گنچویه و قره آغاچ کلان از توابع مشکین‌شهر در استان اردبیل قرار دارد و از آثار دوره صفویه به حساب می‌آید. این دژ به دلیل اینکه محل زندانی شدن افراد سیاسی مهمی، مانند شاهزادگان صفوی در زمان گذشته بوده‌است در تاریخ شهرت بسیاری دارد.

محوطه باستانی قلعه خسرو در اردبیل

در فاصله‌ی ۲۸ کیلومتری از بخش شمال غربی شهرستان اردبیل، در نزدیکی روستایی به نام «قونان قیران»، منطقه‌ای باستانی قرار دارد که به نام «منطقه‌ی باستانی قلعه خسرو»، شناخته می‌شود. قلعه خسرو، محوطه باستانی است که قدمت آن به بیش از ۱۶ قرن پیش از میلاد بازمی‌گردد.

غار یخگان

غار یخگان در ۷۷ کیلومتری شهر خلخال در ضلع غربی رشته کوه ماسوله داغ (تالش) و در ارتفاع حدود ۲۴۰۰ متری از سطح دریا در دامنه غربی کوهی به نام یخگان داغی (بوزخانه داغی) واقع شده است. مساحت این غار ۱۱۰۰ هکتار می‌باشد و دارای دو دهانه است که با اختلاف ارتفاع حدود ۲۵ کیلومتر از یکدیگر قرار دارند. قطر دهانه ورودی اصلی این غار در حدود نیم متر است که به وسیله راهرویی تنگ و باریک به طول ۱۰ متر، به تالار وسیعی منتهی می‌شود. حوضچه آبی به عمق ۲۰ سانتی‌متر و در ارتفاع ۵/۱ متری در کف غار تشکیل شده است.

دشت مغان

دشت مغان نام جلگه‌ای است در شمالی‌ترین قسمت استان اردبیل در شمال باختری ایران. مغان جلگه‌ای است در ساحل جنوبی رود ارس و غرب دریای خزر که قسمت عمده آن در جمهوری آذربایجان و بخشی نیز شمالی‌ترین قسمت استان اردبیل در شمال غربی ایران را تشکیل داده است.

برج شاطر

می‌توان از دیگر آثار تاریخی و جاذبه‌ی گردشگری در شهر اردبیل، «برج شاطر» را نام برد که در فاصله‌ای حدود ۶ کیلومتر از این شهرستان قرار دارد. «صومعه»، نام روستایی است که «برج شاطر» در آن احداث شده و تپه‌های باستانی متعددی در پیرامون و اطراف آن قرار گرفته است.

کاروانسرای سنگی صائین

کاروانسرای سنگی صائین یا کاروانسرای عباسی که در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است، در ۱۵ کیلومتری جاده سراب قرار دارد. قرار گرفتن اردبیل در حوالی جاده ابریشم منجر به احداث کاروانسراهایی با معماری بی‌نظیر از لحاظ نوع معماری و هنر ظریف ایرانی شده و وجود کاروانسراهای متعدد بیانگر رونق اقتصادی این منطقه در گذشته است. کاروانسرای سنگی صائین از مهم‌ترین کاروانسراهای تاریخی این شهر است که قدمت آن به دوران صفویه می‌رسد.

کاروانسرای عباسی نقدی کندی

کاروانسرای عباسی نقدی کندی مشرق به دره نقدی در حاشیه رودخانه‌ای با همین نام قرار دارد و قدمت آن به عصر صفویان می‌رسد. در کنار این کاروانسرا قبرستانی وجود دارد که احتمال می‌رود متعلق به زمان کاربری آن بوده باشد.

کاروانسرای سرباز وطن (قانلی بلاغ)

کاروانسرای سرباز وطن (قانلی بلاغ) تنها کاروانسرای نوع چهار ایوانی از عصر صفویه است که در فاصله حدود ۸۰۰ متری نوار مرزی ایران و جمهوری آذربایجان واقع شده است. ایوان‌های چهارگانه آن از خارج به شکل پنج ضلعی و حالت برج پنج ضلعی به خود گرفته است. نمای خارجی کاروانسرا شامل یک دروازه ورودی در ضلع شرقی به عرض چهار متر و ارتفاع حدوداً پنج متر و سه اطاق در اطراف آن است و فضای خارجی کاروانسرا فاقد طاق‌نما و تزیینات کاشیکاری است.

کاروانسرای شورگل

کاروانسرای شورگل روی تپه‌ای به ارتفاع سه متر قرار دارد. از ویژگی‌های خاص بنا استفاده از لاشه سنگ در کل بنا حتی در زدن طاق‌ها، قوس‌ها و سر درها و کوهستانی بودن پلان کاروانسرا است. در این محوطه سفال‌هایی از دوران اسلامی و دوران اشکانی کشف شده است که براساس آن‌ها قدمت این کاروانسرا احتمالاً به قرن پنجم تا اواخر قرن هشتم هجری قمری می‌رسد.

فرشتگان گردشگری نوعی تلفن همراه برای اطلاعات مربوط به گردشگری و رویدادهای فرهنگی به حساب می آیند.

فرشتگان مهربانی در شهر رم ایتالیا

■ رضا هاشمی معصوم آباد

دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه ممقق اردبیل، اردبیل، ایران.

شهر رم ایتالیا برای کمک به میلیون ها گردشگری که هرساله به این شهر می آیند، ناوگانی از «فرشتگان گردشگری» را راه اندازی نموده است. بنا به گفته رئیس سازمان گردشگری و معاون شهرداری برای اجرای این طرح، ۶۰ گروه توانمند از فرشتگان گردشگری شکل گرفته است. در صورتی که برای گردشگران مشکلی پیش آید یا راهشان را گم کنند، این فرشتگان به سرعت به کمک آنها می شتابند. با اجرای این طرح، گردشگران دیگر نیازی به مراجعه به دفاتر اطلاعات ندارند. فرشتگان گردشگری در هر زمان و برای هر موضوعی در دسترس اند.

گروه ارابه رانان که لباس زرد به تن دارند، سوار بر ارابه های برقی «سگ وی» و به رنگ قرمز (دو رنگ برگرفته از پرچم قرمز و زرد در ورودی شهر که نمادی از آفریدگار و عظمت امپراتوری روم باستان می باشد) کار خود را از نوامبر ۲۰۰۹ آغاز کردند. اولین حضور فرشتگان گردشگر در مرکز شهر، در فرودگاه لئوناردو داوینچی شهر رم بود. جوانان سوار بر ارابه های برقی، اطلاعاتی را به شش زبان ایتالیایی، انگلیسی، اسپانیایی، آلمانی، چینی و ژاپنی در ایستگاه های مجاز یا مکان های مورد نظر ارائه می دهند. این فرشتگان نوعی تلفن همراه برای اطلاعات مربوط به گردشگری و رویدادهای فرهنگی به حساب می آیند.

مسافران که بیشتر آنها خارجی هستند، از سر کنجاوی یا علاقه از این ایده استقبال کرده‌اند. در مکان‌هایی مانند فرودگاه، ایستگاه‌های قطار شهری و مرکز شهر که حضور گردشگران بیش از دیگر نقاط است، ۱۶ نقطه برای اجرای آزمایشی طرح انتخاب‌شده که همگی تا هشتم ژانویه ۲۰۱۰ فعالیت خود را آغاز نمودند. این ایستگاه‌های اطلاع‌رسانی سیار نقش مهمی در پاسخ به سؤالات، راهنمایی و نشان دادن مسیرهای بین فرودگاه و مرکز شهر به گردشگران دارند. فرشتگان گردشگری به سؤالاتی درباره موزه‌ها، نمایشگاه‌های هنری، جاذبه‌های مسافرتی، رستوران‌ها و ... نیز پاسخ می‌دهند. راندن خودروی برقی سیگویی که با سرعت شش کیلومتر در ساعت حرکت می‌کند، برای فرشته گردشگری که الیاس زردی بر تن دارد و عبارت از من بپرس بر روی آن درج شده کار دشواری نیست و تنها نیاز به اندکی حفظ تعادل دارد.

بازآفرینی بافت تاریخی شهر با تأکید بر گردشگری

(نمونه موردی: محدوده مقبره شیخ کلخوران اردبیل)

■ فاطمه صبوری گرده^۱، مریم بهشتی^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه پیام نور تهران شرق، تهران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه پیام نور تهران شرق، تهران

چکیده

توسعه گردشگری شهری ضامن حفظ و صیانت از بافت‌های تاریخی به شمار می‌رود. بازآفرینی این بافت‌های شهری علاوه بر تحقق هدف حفاظتی این بافت‌ها به دلیل ارتقای کیفی فضاهای مربوطه، چرخ‌های توسعه گردشگری در این بافت‌ها را فعال می‌کند. این امر نه تنها موجب افزایش هویت اجتماعی و فرهنگی مجموعه بافت می‌شود، بلکه راهکارهای مؤثر و تجربه شده برای ایجاد و بازتولید عرصه‌های عمومی و هویت از دست رفته و خاطرات زوده شده از بافت‌های تاریخی شهری است. وجود این فضاهای تاریخی در شهرها متمایز از سایر بافت‌های شهر بر اهمیت و جذابیت شهر می‌افزاید و کل بافت تاریخی شهر را به‌عنوان یک جاذبه گردشگری مطرح می‌کند. این پژوهش سعی دارد با شناخت و تحلیل بافت تاریخی شیخ کلخوران اردبیل و با استفاده از تکنیک SWOT، راهبردهایی را جهت بازآفرینی این بافت تاریخی و توسعه گردشگری و جذب توریست ارائه دهد.

واژگان کلیدی: بازآفرینی، بافت تاریخی، گردشگری، اردبیل، شیخ کلخوران

مقدمه

مراکز تاریخی شهر بسته به فرهنگ، تاریخ، آداب و رسوم و شیوه‌های زندگی هر شهر متفاوت‌اند؛ بنابراین، تحقق بازآفرینی بافت تاریخی و کهن شهر، نیازمند تشخیص صحیح و بهره‌گیری مناسب از امتیازها و پتانسیل‌های موجود در آن است تا از طرفی برای ساکنان، شرایط مطلوب زندگی را فراهم کند و از سوی دیگر توریست‌ها، جهانگردان و بازدیدکنندگان داخلی بتوانند از وضوح و سادگی آن به هویت شهروندان و بومیان سرزمین پی برده و نمادی از موارث فرهنگی و اجتماعی را درک نمایند. طرح‌های بازآفرینی به بهبود زیرساخت‌های فضاهای شهری که از لازمه‌های اولیه برای خلق یک فضای خلاقانه و موفق است، می‌پردازند. یکی مهم‌ترین وجوه بازآفرینی، فضاهای گردشگری به‌عنوان منابعی برای توسعه و گسترش درون‌زا می‌باشد. در واقع تقویت و احیای مراکز فرهنگی و هنری موتور محرک بازآفرینی شهری است که امروزه در قالب راهبرد بسیاری از بافت‌های تاریخی شهر مورد تأکید گرفته شده است.

با گذاری بر اندیشه‌های شکل‌دهنده به مرمت‌های نوگرایانه‌ی شهری و گذاری بر تجربیات ناشی از آن‌ها-چه در مقیاس جهانی و چه در مقیاس ایرانی مشخص می‌گردد که تا چه اندازه آن اندیشه‌ها و این تجربه‌ها از توجه به خاطره سازی شهری و فضاهای شهری خاطره‌ای غافل مانده‌اند و تا چه اندازه از این مطلب که شهر اینکه ارزش‌های خاطره را می‌سازد و خاطره به شهر شکل می‌بخشد دور بوده‌اند (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۴). بازآفرینی شهری را باید تأثیرگذارترین رویکرد معاصر در حوزه مرمت شهری به شمار آورد. یکی از مهم‌ترین دلایل این امر، ظرفیت بالای این رویکرد در پرداختن به ابعاد متنوعی از واقعیت شهر است که تحت دو زیرگروه اصلی ساختارهای کالبدی و اجتماعی قابل طبقه‌بندی است. همچنین بازآفرینی از طریق بهبود حیات محیطی، اقتصادی و اجتماعی شهر به دست می‌آید و طیف وسیعی از فعالیت‌هایی را توصیف می‌کند که زندگی جدیدی به مناطق فرسوده و تاریخی و کهنه اعطا می‌کنند و بدین لحاظ باعث تجدید حیات ساختمان‌ها، زیرساخت‌ها و تأسیسات شهری و محیط ساخته‌شده می‌شود و منجر به توسعه مجدد ساختارهایی می‌گردد که پایان عمر مفیدشان فرارسیده باشد (Galdindn, ۲۰۰۵)؛ بنابراین بازآفرینی شهری رویکردی مؤثر در توسعه بافت‌های تاریخی و در نتیجه توسعه صنعت گردشگری در این بافت‌ها می‌باشد.

مبانی نظری تحقیق

بافت تاریخی:

بافت تاریخی را می‌توان هسته اولیه هر شهر دانست. قلعه یا ارگ و آنچه که به‌عنوان پایه‌گذاری یک شهر جدید، در زمان‌های پیش‌ساخته شده، می‌تواند نام بافت تاریخی به خود بگیرد. همچنین شهرهایی که به دلایلی مورد توجه واقع شده و به‌واسطه‌ی کسب این موقعیت دارای برج و بارو و ارگ می‌شدند، بافت تاریخی را در چنین محدوده‌ای دارا بودند. بافت‌های تاریخی و فرهنگی شهرها آثار گران‌بهایی از فرهنگ، دانش معماری و شهرسازی بومی‌اند و به‌عنوان جزئی از هویت اجتماعی هر قوم و کشوری تلقی می‌شوند. این بافت در شهرهای ما، ظرفیت و زیبایی و نیز روح خلاق مردمی را به نمایش می‌گذارد که طی سالیان دراز آن‌ها را بر طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده‌اند. بافت‌های تاریخی و فرهنگی به‌عنوان هسته‌ی قدیمی و تاریخی دارای قابلیت‌های بالفعل و بالقوه‌اند که در صورت عدم پیش‌بینی تمهیدات لازم، موجب آسیب‌های جبران‌ناپذیر و اتلاف سرمایه‌های فرهنگی می‌شود.

در بافت تاریخی شهرها معمولاً ساختمان‌های قدیمی و بناهای باارزش و هسته اولیه بازارها قرار دارند. تاریخ ایجاد و شکل‌گیری بافت تاریخی شهرهای ایرانی از دوره‌ی باستان به بعد است (مشهدی زاده دهاقانی، ۱۳۸۶: ص ۴۲۴). بافت تاریخی از مهم‌ترین بخش‌های هویتی هر جامعه محسوب می‌شود و پیدایش آن پیرو اطاعت از ساختارهای اقلیمی و فرهنگی است (فلامکی، ۱۳۸۴: ۱۲۷).

مجموعه‌ای منسجم از معماری، فرهنگ، اقتصاد و تبادلات اجتماعی یک ساختار شهری با پیشینه تاریخی باعث می‌شود که بافت‌های تاریخی به مرور زمان پدید آیند. لازمه این پیدایش اهمیت بخشیدن به اقلیم و توجه به فرهنگ‌های بومی منطقه است (موحد، ۱۳۸۶: ۶۶).

بافت تاریخی شهرها دارای مشخصاتی چون قدمت تاریخی، بافت فشرده و در هم تنیده می‌باشد، وجود بافت تاریخی متمایز از سایر بافت‌های شهر بر اهمیت و جذابیت آن شهر می‌افزاید و کل بافت تاریخی شهر را به عنوان یک جاذبه مطرح می‌کند (کردوانی، غفاری، ۱۳۸۹: ۲۲).

بازآفرینی شهری

بازآفرینی شهری سیاستی جامع و یکپارچه برای حل مشکلات شهرهاست، به نحوی که منجر به ارتقای قابلیت زیست پذیری شهرها و کیفیت زندگی شهروندان شود. بازآفرینی شهری در برگیرنده شبکه‌ای از اقدامات و برنامه‌های منعطف در مقیاس‌های فضایی مختلف و در مسیر اهداف توسعه پایدار است و در تمامی سطوح، مشارکت حداکثری تمامی کنشگران و ذینفعان، به‌ویژه مردم را به همراه دارد. (وزارت مسکن و شهرسازی، شرکت بازآفرینی شهری). بازآفرینی شهری به کارکرد و اثرات متقابل منابع و محرک‌های بسیاری که موجب وقوع تغییرات شهری می‌شوند، می‌پردازد و پاسخی است به فرصت‌ها و چالش‌هایی که در یک مکان رو به انحطاط در یک‌زمان مشخص پیش می‌آید. در حقیقت فضاهای شهری نظام‌هایی پیچیده و پویا هستند. تحولات فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی تغییراتی هستند که بر این نظام‌ها وارد می‌شوند. هیچ شهری نه از مواجهه نیروهای خارجی که تغییرات را بر آن دیکته می‌کنند و نه از فشارهای داخلی که سرعت رشد یا افت شهر را شتاب می‌بخشند در امان نیست. از این رو بازآفرینی شهری به عنوان پاسخی به این تغییرات کاربرد می‌یابد (پوراحمد، حسینی).

برای بازآفرینی یک محله در بافت قدیم، باید محله را مطابق با نیازهای روز تجهیز کرده و فضاهای شهری جدیدی برای آن تعریف کنیم تا بتوان از فرسودگی بیشتر محله جلوگیری کرد و حیات مجدد به آن بخشید. در این اقدام فضای شهری جدیدی حادث می‌شوند که ضمن شباهت‌های اساسی با فضای شهری قدیم، تفاوت‌های ماهوی و معنایی را با فضای قدیم به نمایش می‌گذارند (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۹).

گردشگری شهری

در طی تاریخ، شهرها کانون توجه فعالیت‌های مرتبط با گردشگری از جمله اسکان، تفریح و سایر تسهیلات و خدمات برای گردشگران بوده است؛ بنابراین، بیشتر فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در شهرها از جمله کلان‌شهرهای بزرگ متمرکز شده است و گردشگری شهری به منزله مهم‌ترین و بارزترین بخش گردشگری مورد توجه مجامع دانشگاهی قرار گرفته است (تیموری و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۵).

نواحی شهری به علت جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی، اغلب مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌شوند. شهرها معمولاً جاذبه‌های متنوع و بزرگی همچون موزه‌ها، بناهای یادبود، سالن‌های تئاتر، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، مراکز خرید و مکان‌های تاریخی دارند که جاذب گردشگرند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵، ۱۸۸).

گردشگری شهری عبارت است از مسافرت به شهر با انگیزه‌های مختل بر پای جاذبه‌های گوناگون، امکانات و تسهیلات شهری که در شخص ایجاد جذابیت و انگیزه می‌نماید. شهر برای هم سنین جاذب است. مردم علاقه دارند برخی از تعطیلات خود را در شهر به سر برند. امروزه گردشگری شهری به صورت مسئله و فعالیت مهم درآمده است که سبب تغییرات فضایی گسترده در شهرهای بزرگ شده است (موحد، ۱۳۸۶: ۳۳).

بافت تاریخی و گردشگری شهری

بافت تاریخی شهرها مشخصاتی چون قدمت تاریخی، بافت فشرده و درهم تنیده دارد. وجود بافت تاریخی متمایز از سایر بافت‌های شهر بر اهمیت و جذابیت آن شهر می‌افزاید و کل بافت تاریخی شهر را به منزله‌ی یک جاذبه مطرح می‌کند. بافت تاریخی و فرهنگی بهترین نشانه هویت شهری است؛ بنابراین، در هویت دادن به شهر نقش مؤثر و بارزی را ایفا می‌کند و درعین حال حیات و رشد این بافت مانع از بی‌هویتی و فرسودگی شهر از درون می‌شود و توسعه بی‌رویه آن را محدود می‌کند. بافت‌های تاریخی و فرهنگی شهرها به منزله‌ی بخش‌های مهمی از شهر که نشانه فرهنگ و دانش معماری و شهرسازی بومی‌اند و به منزله جزئی از هویت اجتماعی هر قوم و کشوری تلقی می‌شوند، جهت جذب گردشگر در بیشتر کشورهای دنیا مورد توجه ویژه قرار گرفته‌اند. این بافت‌ها در کشور ما نیز که از سابقه شهرنشینی کهن و دیرینه‌ی برخوردار است، دربردارنده ظرافت و زیبایی و نیز روح خلاق مردمی است که طی سالیان دراز آنها را طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده‌اند. به عبارتی دیگر، بافت قدیمی به منزله هسته اولیه شهر و قسمتی است که نشان دهنده نحوه اندیشیدن و نگرش نیاکان ما به جنبه‌های مختلف زندگی است و باید مورد توجه ویژه قرار گیرند. بافت‌های تاریخی و فرهنگی به منزله هسته‌ی قدیمی و تاریخی قابلیت‌های بالفعل و بالقوه فراوانی برای استقبال از گردشگران دارند (کردی، ۱۳۸۱: ۱).

جاذبه‌های تاریخی شامل مکان‌های تاریخی و فرهنگی می‌شوند که از نظر میراث فرهنگی اهمیت بسیاری دارند و به همین دلیل از نظر گردشگران بسیار جذاب و دیدنی‌اند. مهم‌ترین این جاذبه‌ها عبارت‌اند از اماکن مذهبی و دینی و تجاری مانند مساجد، کلیساها و معابد و بازارها (حیدری چپانه، ۱۳۸۹: ۴۲).

گردشگری و بازآفرینی شهری

مهم‌ترین وجوه بازآفرینی شهری توجه به نقش فرهنگ و استفاده از ارزش‌های تاریخی و فرهنگی به‌عنوان منابعی برای توسعه و گسترش این فضاها برای مردم می‌باشد. در واقع در رویکرد فرهنگی بازآفرینی ضمن توجه به منافع مالی و اقتصادی در پروژه‌های شهری، مسیر این سرمایه‌گذاری در راستای ایجاد مراکز گردشگری، فرهنگی و هنری و گذران اوقات فراغت تعیین می‌شود که از این طریق علاوه بر بازگشت سرمایه، به دلیل ایجاد جذابیت‌های خاص برای حضور مردم، مناطق مورد عمل نیز کاملاً تحت تأثیر قرار می‌گیرند (صحنی زاده و ایزدی، ۱۳۸۳). طرح‌های بازآفرینی به بهبود زیرساخت‌های فضاهای شهری که از لازمه‌های اولیه برای خلق یک فضای خلاقانه و موفق است می‌پردازند. این طرح‌ها همچنین می‌توانند ایجاد فضاهای گردشگری، زیرساخت‌هایی نظیر خطوط جدید حمل‌ونقل و زیرساخت‌های هوشمند را در طرح‌های خود معرفی کنند. در این میان گردشگری شهری به‌عنوان موضوعی مؤثر در ابعاد مختلف توسعه شهری بوده که امروزه در قالب راهبرد بسیاری از شهرها برای بازآفرینی آن‌ها به کار گرفته شده است (پوراحمد و حسینی).

پیشینه تحقیق

کیانی، اکبر و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان بررسی هویت شهری در نوسازی و بهسازی بافت‌های تاریخی (مطالعه موردی شهر گور، فیروزآباد) با استفاده از روش SWOT ضمن بیان اهمیت بافت تاریخی شهر گور، روش‌هایی را جهت دخالت مؤثر در بهسازی و نوسازی و حفظ بافت تاریخی به‌عنوان میراثی ماندگار ارائه نموده است. پژوهش مذکور نقش بافت‌های تاریخی را در تعلق مکانی شهروندان و هویت شهری بسیار مؤثر نموده است و دانسته‌اند اهمیت صنعت گردشگری و غنای فرهنگی مردم کشور ایران، لزوم توجه به گردشگری تاریخی را جهت پیشبرد اهداف ملی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای و نیز رشد و توسعه اقتصادی را در اذهان بارور می‌سازد (دادپور و رضازاده، ۱۳۹۰). شراره عظیمی پروین پرتوی و پویا شهابیان در پژوهشی تحت عنوان: «ارائه مدل مفهومی و چهارچوب تحلیلی ساختاری فضایی-عملکردی باز زنده سازی بافت تاریخی با تکیه بر گردشگری در محدوده مرکزی تهران» ضمن بررسی آثار مثبت و منفی گردشگری بر بافت تاریخی در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی و کالبدی و با استفاده از تجارب جهانی در امر باز زنده سازی بافت تاریخی کهن و اصول و معیارهای مستخرج از جمع‌بندی آن‌ها به شناسایی مؤلفه‌ها و عناصر فضایی-عملکردی باز زنده سازی بافت‌های تاریخی با محوریت توسعه گردشگری پرداخته است.

بهناز امین زاده و راحله دادرس در پژوهشی تحت عنوان «بازآفرینی فرهنگ مدار در بافت تاریخی شهر قزوین با تأکید بر گردشگری» با بهره‌گیری از اصول گردشگری، راهکارهایی برای بازآفرینی بافت‌های تاریخی کشور که به‌عنوان سرمایه‌های ارزشمند امروز است ارائه دادند.

شراره عظیمی در پایان‌نامه ارشد خود با عنوان «بررسی نقش گردشگری در باز زنده سازی فضاهای کهن شهری» به بررسی آثار مثبت و منفی توسعه گردشگری بر بافت‌های تاریخی در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و با استفاده از تجارب جهانی در امر باز زنده سازی فضای کهن شهری پرداخته است.

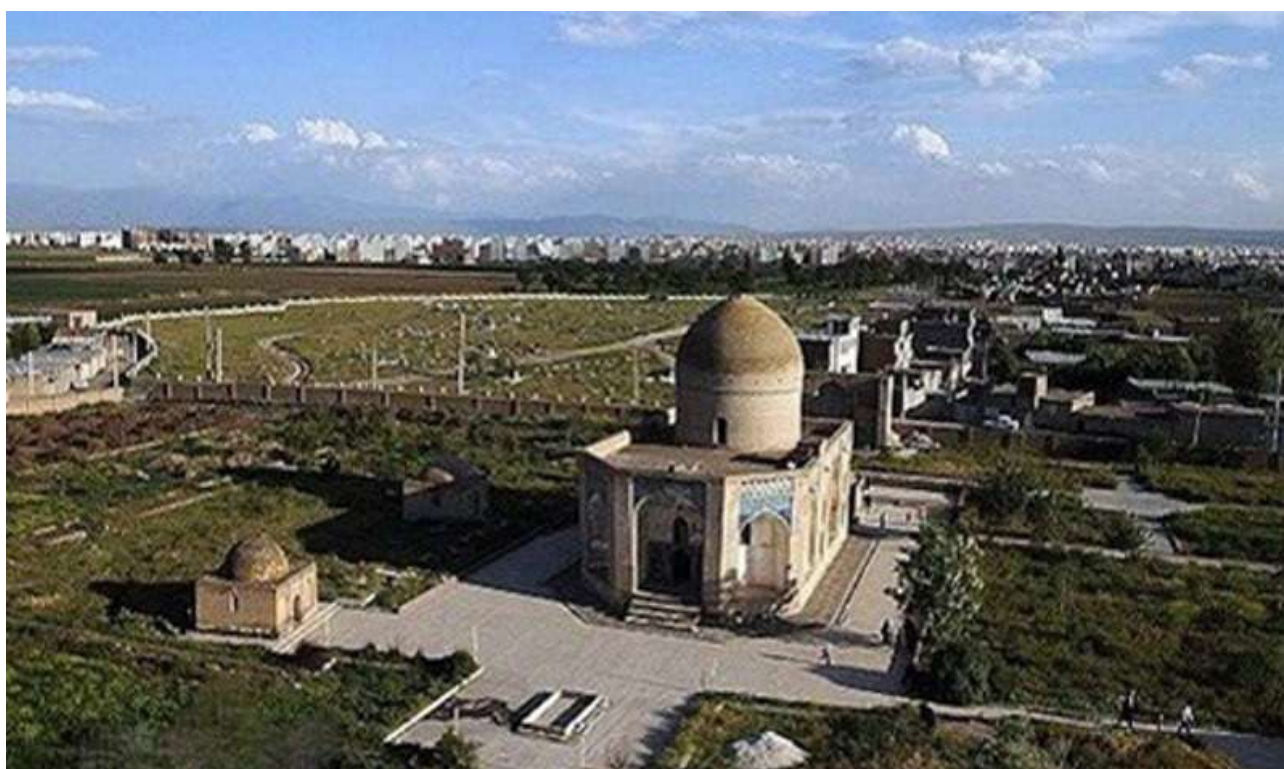
پرویز کردوانی و ونوس غفاری در پژوهشی تحت عنوان «توریسم و رویکرد نوسازی در طراحی بافت تاریخی شهر اصفهان» اصلی‌ترین هدف اقدامات مداخله‌های برای بهسازی و نوسازی بافت تاریخی و طراحی آن را بازگرداندن این مجموعه به چرخه‌ی زندگی است که می‌توان به امور نوسازی و احیا بافت تاریخی شهر و طراحی در محورهای تاریخی را با رویکرد توریسم محوری اجرا و موفقیت این امر را تضمین کرد و می‌تواند در جذب و فعال‌سازی گردشگری مؤثر واقع شود.

راضیه تیموری و فریبا کرمی در مقاله‌ی خود تحت عنوان عوامل مؤثر بر گردشگری مکان‌های تاریخی (بازار تاریخی تبریز) گردشگری را امروزه یکی از مسائل مهم و مؤثر اقتصادی دانستند و در این میان بافت‌های تاریخی، به دلیل نمایش هویت شهرها، از ارزش بسیار زیادی جهت جذب گردشگر برخوردارند.

یافته‌های تحقیق

معرفی محدوده مورد مطالعه

شیخ کلخوران در ۳ کیلومتری شهر اردبیل واقع شده که در حال حاضر به علت گستردگی شهر اردبیل به یکی از محله‌های آن تبدیل شده است. این آبادی از دیرباز به علت وجود آرامگاه جد سلاطین صفوی در آن، مورد توجه بوده است که از نظر آبادانی با شهر اردبیل رقابت داشته و مهاجرپذیر بوده و عده‌ای از علمای طالقان و جبل عامل لبنان و اهالی خیابو مهاجرت و در آن سکونت گزیدند، لیکن بر اثر توسعه اردبیل متصرفات آن ضمیمه اردبیل و همانند ادغام شهر ری در تهران جزء محلات قسمت شمالی اردبیل محسوب می‌شود و مرکزیت دهستان کلخوران را دارا می‌باشد. مقبره شیخ جبرائیل، پدر شیخ صفی و جد سلاطین صفوی در روستای کلخوران قرار دارد. این روستا در سه کیلومتری شمال شهر واقع شده و در سال‌های اخیر بر اثر رشد و توسعه شهر بدان پیوسته است. تاریخ ساخت این بنا ۱۰۳۰ هجری قمری ذکر شده است. در این مجموعه برجی شبیه به برج مقبره شیخ صفی دیده می‌شود که احتمالاً مربوط به قرن هشتم هجری قمری است که شیخ صدرالدین موسی؛ پسر دوم شیخ صفی آن را ساخته است اما اصل عمارت در زمان‌های بعد یعنی هم‌زمان با بقعه شیخ صفی در اوایل قرن دهم بنا گردیده است. مقبره شیخ امین الدین جبرائیل از جمله بهترین نمونه مقابر معماری اسلامی ایران محسوب مس شود که سادگی و موزون بودن اجزای آن و تزئین فوق‌العاده در سطوح داخلی این بنا، آن را در زمره شاهکارهای معماری دوره صفویه قرار داده است (به آذین، ۱۳۸۲- امیری، ۱۳۸۴).

اهمیت تاریخی این بقعه

چنانکه ذکر شد بقعه شیخ جبرائیل در سنه ۱۰۱۱ هجری ساخته شده و مسلم است بنایی که این اندازه سابقه تاریخی کهن داشته باشد اهمیت زیادی خواهد داشت و علاوه بر این قبر یک شخصیت بزرگ اسلامی نظیر سید حمزه (پسر امام موسی‌الکاظم علیه‌السلام) در آن واقع است که بر اهمیت این بقعه می‌افزاید. بقعه شیخ صفی، مکان و زیارتگاه دراویش و صوفیان است، در صورتی که بقعه شیخ جبرائیل دارای اهمیت مذهبی اسلامی است و همه‌ساله عده زیادی از مسلمانان به زیارت این بقعه می‌شتابند.

بررسی وضع موجود محدوده مورد مطالعه

مؤلفه زیست محیطی

- وجود حوض آب در حیاط محدوده که اکثر روزهای سال بلااستفاده می ماند و کارایی مناسب ندارد.
- عدم حفاظت و رسیدگی به باغچه داخل حیاط شیخ کلخوران
- کف سازی نامناسب حیاط محدوده

مؤلفه زیباشناختی

- در محدوده شیخ کلخوران از مصالح بومی و سنتی استفاده شده است.
- در قسمت های مختلف محدوده مورد مطالعه فضاهایی برای مکث و تعامل اجتماعی وجود دارد ولی این فضاها نابسامان می باشند.
- خط آسمان در محدوده متعادل بوده و کاربری های اطراف مقبره اجازه احداث بیش از دوطبقه را ندارند.

مؤلفه عملکردی

- پارک ماشین ها در اطراف بنای قدیمی باعث آسیب رسیدن به بنای باارزش مقبره می شود.
- عدم وجود کاربری های متناسب با صنعت گردشگری در اطراف محدوده مورد مطالعه
- عدم وجود آلاچیق برای مکث و استراحت
- عدم وجود مبلمان مناسب در محدوده شیخ کلخوران

تجزیه و تحلیل وضع موجود

تحلیل SWOT به منظور شناسایی و بررسی عوامل درونی و عوامل تأثیرگذار بیرونی بر گردشگری محدوده مورد مطالعه مورد استفاده قرار می گیرد. در این زمینه، ابتدا با سنجش محیط داخلی و محیط خارجی، فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها و تقویت نقاط قوت و فرصت های موجود در ارتباط با توسعه گردشگری، راهکارها و استراتژی های مناسب ارائه شده است.

جدول ۱: ماتریس سوات

ردیف	نقاط قوت (S)	ردیف	نقاط ضعف (W)
S1	مستعد و آماده بودن منطقه جهت سرمایه گذاری و برنامه ریزی گردشگری در جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی به عنوان قطب مهم گردشگری	W1	نامناسب بودن تأسیسات و تجهیزات زیربنایی تفریحی و گردشگری
S2	وجود حداقل تسهیلات زیر بنایی در اطراف بناهای تاریخی شهر (آب، برق، گاز، تلفن)	W2	نبودن معابر و راه های مناسب ارتباطی برای رسیدن به محدوده مورد مطالعه

S3	آثار تاریخی و باستانی و میراث فرهنگی در محدوده شیخ کلخوران	W3	نبود تبلیغات و تابلوهای راهنما در بین راههای ارتباطی جهت جذب گردشگران و مسافران
S4	آبوهوای فوق العاده مطبوع در فصل بهار و تابستان	W4	عدم تمایل ساکنین شهر جهت سرمایه گذاری در بخش گردشگری به دلیل عدم آشنایی با صنعت گردشگری
S5	وجود حداقل تسهیلات زیربنایی در اطراف بناهای تاریخی	W5	نامناسب بودن و عدم کفایت تسهیلات بهداشتی و خدماتی و آموزشی
S6	وجود انواع صنایع دستی محلی و ویژه با سازگاری فرهنگی منطقه	W6	فقدان و کمبود اقامتگاه جهت اقامت شبانه گردشگران
S7	تلاش تبلیغات سازمان میراث فرهنگی برای شناساندن محدوده و تلاش برای پذیرایی و جلب گردشگر	W7	محدودیت ناشی از شرایط اقلیمی در ماههای سرد سال

جدول ۲: ماتریس عوامل خارجی

ردیف	فرصت ها (O)	ردیف	تهدیدها (T)
O1	درآمدزایی همراه با اشتغالزایی بیشتر برای مردم کم درآمد و کاهش بیکاری از راه گردشگری	T1	عدم ساخت تصویری مناسب، جذاب و مشهور از مقبره در اذهان عمومی مردم
O2	بهبود زیرساخت ها و امکانات موجود از طریق توسعه گردشگری شهری	T2	امکان آسیب رسانی به الگوهای فرهنگ بومی و فراموشی آداب و رسوم و سنت های محلی توسط مردم با افزایش گردشگران
O3	افزایش رفاه و کیفیت زندگی مردم از طریق گردشگری بر همه جوانب زندگی مردم	T3	آلودگی مکان ها از طریق ریختن زباله ها
O4	احیای سنت های محلی از طریق بازآفرینی بناهای قدیمی و تاریخی محدوده	T4	عدم مشارکت مردمان محلی در پروژه های گردشگری
O5	افزایش ایجاد فضاهای سبز و مکت از طریق توسعه گردشگری شهری برای درآمد بیشتر ساکنان منطقه	T5	عدم وجود سیستم حمل و نقل و نامناسب بودن اکثر آن ها

ارزیابی تهدیدها و فرصت‌های عوامل راهبردی بازآفرینی بافت تاریخی شهر با تأکید بر گردشگری در قالب

تکنیک سوات

ارزیابی تهدیدها و فرصت‌های عوامل راهبردی توسعه گردشگری با بازآفرینی بافت تاریخی محدوده شیخ کلخوران نیازمند شناخت علمی توان‌ها و توانمندی‌های گوناگون تاریخی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و... آن است. به‌منظور ارائه راهبردها و راهکارها و الگوهای مناسب جهت بازآفرینی بافت تاریخی با تأکید بر گردشگری؛ عوامل چهارگانه SWOT در جهت رفع ضعف‌ها، تهدیدها و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها امری اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌گردد. بر این مبنا راهکار توسعه گردشگری از طریق بازآفرینی با فهرست نمودن مهم‌ترین عوامل SWOT به ارائه چهار راهبرد مختلف رقابتی/تهاجمی (SO)، تنوع (ST)، بازنگری (WO) و بالاخره تدافعی (WT)، پرداخته می‌شود که در ادامه تحقیق به‌وضوح به بیان تدوین راهبردها خواهیم پرداخت.

۱) راهبردهای رقابتی/تهاجمی (SO): در این راهبردها تمرکز بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی استوار است که عبارت‌اند از:

- ✓ بهبود زیرساخت‌ها و امکانات موجود از طریق توسعه گردشگری شهری
- ✓ احیای سنت‌های محلی از طریق بازآفرینی بناهای قدیمی و تاریخی محدوده
- ✓ افزایش ایجاد فضاهای سبز و مکث از طریق توسعه گردشگری شهری برای درآمد بیشتر ساکنان منطقه
- ۲) راهبرد تنوع (ST): در راهبردهای تنوع‌بخشی که بر نقاط قوت درونی به‌منظور ایجاد توازن و موازنه در مقابل تهدیدهای بیرونی و رفع آن‌ها در جهت بهبود وضعیت توسعه گردشگری تمرکز دارد.
- ✓ تنوع‌بخشی به امکانات و تجهیزات زیربنایی، ایجاد زیرساخت‌ها و تجهیزات شهری، افزایش خدمات و تسهیلات گردشگری، ترغیب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، حفاظت، مرمت آثار تاریخی و فرهنگی
- ✓ تقویت تبلیغات و فعالیت‌های آگاه‌سازی در رسانه‌ها درباره قابلیت‌های گردشگری منطقه در سطح داخلی و بین‌المللی

✓ توسعه و گسترش گردشگری به‌منظور بهره‌برداری مناسب و پایدار از محیط و جلوگیری از تخریب بافت‌های تاریخی حساس، به‌ویژه مناطق جاذب گردشگری

۳) راهبرد بازنگری (WO): در راهبرد بازنگری ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی و تبیین مهم‌ترین فرصت‌های بیرونی پیش رو، سعی بر بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف، فراروی این منطقه که دارای پتانسیل بالایی در صنعت گردشگری بوده و در برگیرنده موارد زیر می‌باشد:

✓ بازنگری به‌منظور ایجاد و توسعه گردشگری از طریق بازآفرینی بافت تاریخی بقعه شیخ کلخوران و تبدیل این منطقه به یکی از قطب‌های مهم در جذب گردشگر که این امر مستلزم به‌کارگیری مدیریتی یکپارچه، بر اساس عناصر محیطی، اجتماعی و اقتصادی بایستی قرار گیرد.

✓ بازنگری به‌منظور تخصیص منابع با برنامه‌ریزی اصولی و استفاده از توان‌های مشارکتی مردم در تمامی مراحل برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری و بازآفرینی شهری.

- ۴) راهبردهای تدافعی (WT): در این راهبرد ضمن تأکید بر رفع آسیب‌پذیری مناطق گردشگری از طریق بازآفرینی به‌ویژه مناطق حساس با بافت سنتی و تاریخی، راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:
- ✓ آموزش و اطلاع‌رسانی به افراد جامعه و گردشگران در مورد اهمیت حفظ مناطق تاریخی گردشگری تعیین ظرفیت برد، ایجاد طرح مدیریتی تلفیقی در جهت کنترل و هدایت گردشگری
  - ✓ تعیین و بازطراحی مکان‌هایی شاخص به‌منظور جذب توریسم با استفاده از مشارکت شهروندان

نتیجه‌گیری:

گردشگری صنعتی است که دارای مزایای فراوان و گوناگون بوده و توسعه آن نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مسائل و عوامل مؤثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر منطقه است. مهم‌ترین وجوه بازآفرینی شهری توجه به نقش فرهنگ و استفاده از ارزش‌های تاریخی و فرهنگی به‌عنوان منابعی برای توسعه و گسترش این فضاها برای مردم می‌باشد. بافت‌های شهری با ارزش تاریخی به علت دارا بودن ارزش‌های بالقوه و بالفعل خود، دارای ارزش راهبردی ویژه‌ای می‌باشند. توجه به بافت‌های داخلی و استفاده از قابلیت‌های آن‌ها برای ارتقاء شرایط اجتماعی و اقتصادی شهرها یک ضرورت انکارناپذیر است. در مراکز شهرهای تاریخی که از تنوع بالایی برخوردارند زمینه‌ای مناسب برای ترکیب نو با کهنه وجود دارد، مشروط به اینکه شهر و بخش مرکزی را به‌صورت سیستم فضایی ببینیم که باید از اصالت و یکپارچگی درونی و سازگاری با دیگر نواحی شهر برخوردار شوند. در نواحی مرکزی که محدوده‌های ثبت شده تاریخی تنها از ساختار فضایی آن‌هاست، فرصت‌هایی بی‌نظیر برای توسعه ترکیبی و البته تجهیز زیرساخت‌ها برای پیشبرد روند متوازن حفاظت و توسعه و ایجاد قابلیت‌ها و کیفیت‌های محیطی لازم برای جذب افراد و نهادهای خلاق و نوآور می‌باشد. شهر اردبیل نیز دارای بافت قدیم با ارزش تاریخی طولانی می‌باشد. به طور کلی محلات قدیمی شهر که خوشه‌های عمده تشکیل دهنده بافت قدیم هستند عمدتاً در داخل محدوده تعیین شده قرار دارند. محلات شش‌گانه بافت قدیم شامل شیخ صفی، اوچ دکان، طوی، پیرعبدالملک، بازار و ارمنستان تماماً در داخل محدوده تعیین‌شده قرار دارند. علاوه بر این‌ها عناصر تاریخی شهر مانند شیخ صفی، بازار و جمعه مسجد نیز در درون محدوده بافت قدیم قرار می‌گیرند.

با توجه به مبانی نظری و شناخت و تحلیل از بافت تاریخی مورد مطالعه به بازآفرینی محدوده بافت قدیم مقبره شیخ کلخوران با تأکید بر گردشگری پرداخته شد که در عین طراحی محدوده با ضوابط و استانداردهای خاص بافت قدیم به حفاظت بناهای تاریخی محدوده از جمله مقبره شیخ کلخوران در برابر آلودگی‌های بصری، ریزش مصالح اطراف بقعه و آرام‌سازی و... خواهد شد. همچنین تمهیداتی در زمینه جذب گردشگر به این محدوده انجام شد. با توجه به بررسی وضعیت نقاط قوت و فرصت‌های بازآفرینی بافت برای توسعه گردشگری در منطقه و از طرفی، نقاط ضعف و تهدیدهایی که در این فرایند در محدوده مورد مطالعه قرار دارد، رهیافت‌هایی مؤثر بر این فرایند با توجه به مدل SWOT بیانگر آن است که ضعف در مدیریت و برنامه‌ریزی و همچنین ضعف در تبلیغات و ناهماهنگی سازمان‌های مرتبط در زمینه گردشگری و ضعف در تجهیزات و تأسیسات مناسب در زمینه جذب گردشگر از علل اصلی

عدم جذب گردشگر به این محدوده می‌باشد. با مطالعات صورت پذیرفته، می‌توان این‌گونه بیان نمود که منطقه مورد مطالعه علی‌رغم برخورداری از پتانسیل‌های بالای گردشگری، در حال حاضر توریسم کم رونقی دارد. راهبردهای توسعه و تعیین سیاست‌ها و اهداف توسعه به‌عنوان نهادهای اولیه، سیاست‌ها و استراتژی‌های راهبردی در بازآفرینی بافت تاریخی در جهت توسعه گردشگری و اصلاح نهادهای مدیریتی و به‌کارگیری مدیریت تخصصی در بخش‌های بازآفرینی و گردشگری و همچنین ثبات در مدیریت، به‌منظور اجرای طرح‌های بلندمدت، تعیین نوع، موقعیت و ویژگی‌های عمده جاذبه‌های متنوع گردشگری در اردبیل صورت گرفته است.

در پایان، صنعت گردشگری در هر منطقه‌ای ضروری است. به‌منظور دستیابی به گردشگری پایدار و توسعه صنعت گردشگری از طریق بازآفرینی به‌ویژه در بافت تاریخی بقعه شیخ کلخوران اردبیل لازم است از تجربیات موفق جهانی در این زمینه استفاده نموده و همگام با تغییر در الگوهای سفر و علایق گردشگران در دنیا پیش رفت.

منابع:

۱. پاپلی یزدی، محمدحسین؛ سقایی، مهدی (۱۳۸۵). گردشگری ماهیت و مفاهیم، تهران: سمت.
۲. پوراحمد، احمد-حسینی، علی، بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهری جهت توسعه گردشگری فرهنگی (نمونه موردی: هسته مرکزی شهر تهران).
۳. تیموری، راضیه، کرمی، فریبا، تیموری، زینب، صفدری، امین، (۱۳۹۳)، عوامل مؤثر بر گردشگری مکان‌های تاریخی شهری (نمونه موردی: بازار تاریخی کلان‌شهر تبریز)، گردشگری شهری، دوره ۱، شماره ۱، ۷۸-۶۳.
۴. حیدری چیا، رحیم (۱۳۸۹). مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت.
۵. حبیبی، سید محسن و ملیحه مقصودی (۱۳۸۹)، مرمت شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۶. صحنی زاده، مهشید و محمد سعید ایزدی، (۱۳۸۳)، حفاظت و توسعه شهری: دو رویکرد مکمل یا مغایر؟ فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، سال چهاردهم، شماره ۱۰، پیاپی ۴۵، ۲۱-۱۲.
۷. فلامکی، محمد منصور، (۱۳۸۴): نوسازی و بهسازی شهری، انتشارات سمت، تهران.
۸. کردوانی، پرویز؛ غفاری، ونوس (۱۳۹۰)، توریسم و رویکرد نوسازی در بافت‌های تاریخی شهری، نمونه موردی؛ اصفهان، جغرافیای سرزمین، س ۸، ش ۳۰، ۳۱-۱۹.
۹. کردی، محمد (۱۳۸۱). رساله کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی توریسم شهری با تأکید بر توسعه پایدار، نمونه موردی شهر تبریز، شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، تهران.
۱۰. موحد، علی، (۱۳۸۶): گردشگری شهری، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز.
۱۱. مشهدی زاده دهقانانی، ناصر، (۱۳۸۶)، تحلیلی از ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری در ایران.
۱۲. وزارت مسکن و شهرسازی، شرکت بازآفرینی شهری، مفهوم بازآفرینی شهری.
13. Galdinin, R., 2005. Urban Regeneration. Process the Case of Genova, an Example of Integrated Urban Development Appear. Genova: Department of Sociology and Social Science.

فعالیت‌های انجام‌شده انجمن علمی جغرافیا در حوزه گردشگری شهری

www.tourism2019.ir

2019

اولین کنفرانس بین‌المللی گردشگری

1st. International Conference on Tourism

مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری
با محوریت استان اردبیل

Aspects of the conference:

- Tourism management and economics
- Tourism marketing
- Cultural tourism
- Geography and Urban and Rural Tourism
- Sport tourism
- Agricultural tourism
- Health tourism
- Tourism planning and policy making
- Opportunities and challenges of tourism development in Ardabil

محورهای کنفرانس:

- مدیریت و اقتصاد گردشگری
- بازاریابی گردشگری
- گردشگری فرهنگی
- جغرافیا و گردشگری شهری و روستایی
- گردشگری ورزشی
- گردشگری کشاورزی
- گردشگری سلامت
- برنامه‌ریزی و سیاست گذاری گردشگری
- فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری اردبیل

کد اختصاصی کنفرانس: ۹۷۱۸۱-۱۰۳۰۲

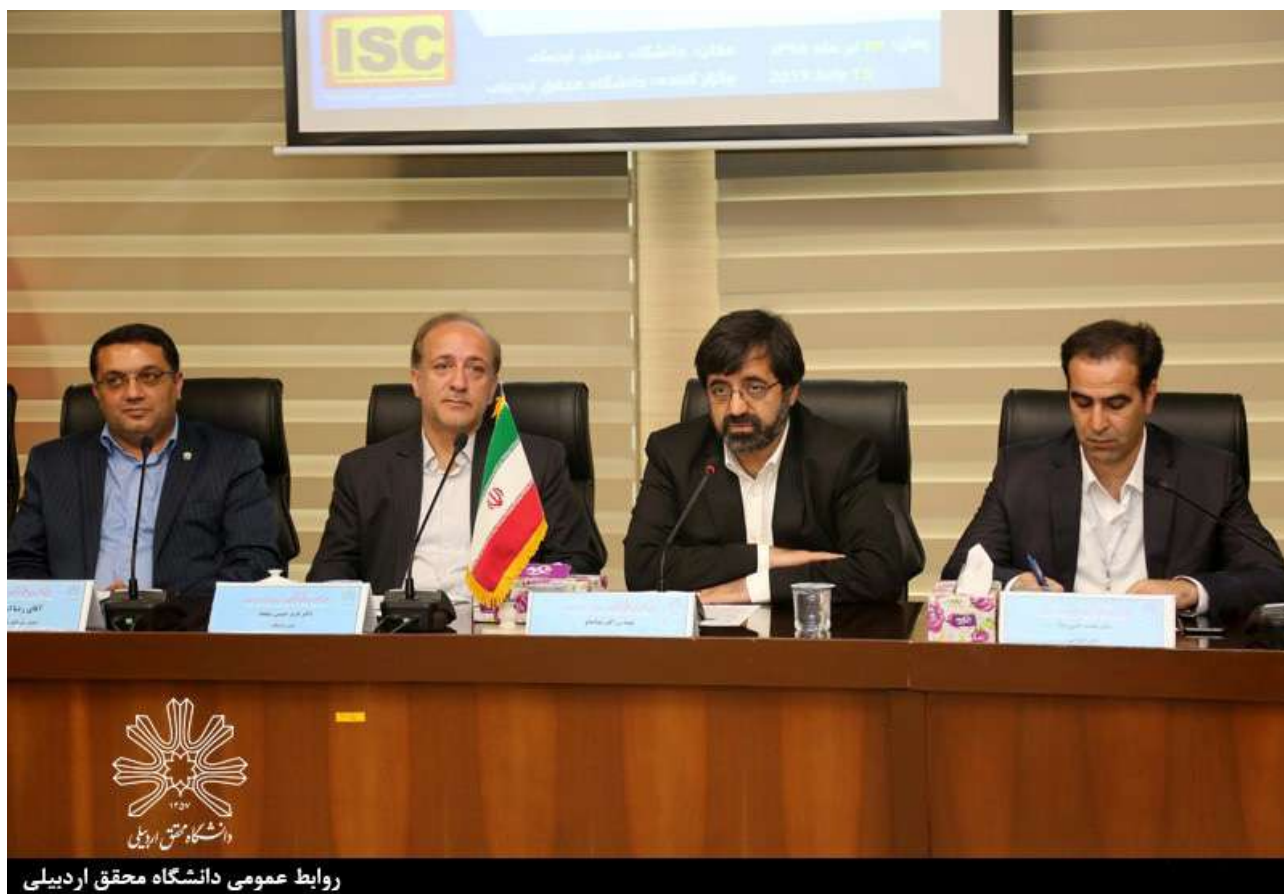
مکان: دانشگاه محقق اردبیلی
برگزار کننده: دانشگاه محقق اردبیلی

زمان: ۲۴ تیر ماه ۱۳۹۸
2019 July 15

به همت انجمن علمی جغرافیا اولین کنفرانس بین‌المللی گردشگری (مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری با محوریت استان اردبیل) در تاریخ ۲۴ تیرماه ۱۳۹۸ برگزار گردید.

مهندس اکبر بهنامجو (استاندار اردبیل) در مراسم افتتاحیه اولین کنفرانس گردشگری (مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری با محوریت استان اردبیل) در دانشگاه محقق اردبیلی فصول پاییز و زمستان را مزیت نسبی برای گردشگری استان اردبیل برشمرد و ادامه داد: فصل زمستان می‌تواند به فرصت طلایی برای گردشگری استان اردبیل تبدیل شود اما فعلاً این کار انجام نشده است.

رئیس شورای اداری استان اردبیل اضافه کرد: باید زیرساخت‌های گردشگری زمستانی در اردبیل تأمین شود به همین دلیل در طرح زمستان بیدار اردبیل برنامه‌های متعددی در این زمینه انجام می‌دهیم که یکی از آنها افزایش پیست اسکی استان از یک پیست به چهار پیست است.

وی با اشاره به اینکه در دنیا از آبگرم‌ها به شکل موجود در استان اردبیل استفاده نمی‌کنند، اضافه کرد: باید با جذب سرمایه‌گذاران و ایجاد امکانات مدت ماندگاری مسافران را افزایش داد.

استاندار اردبیل با بیان اینکه استان اردبیل از فقدان سرمایه‌گذاران خوب رنج می‌برد، ادامه داد: باید مشکلات سرمایه‌گذاران را رفع کنیم و در این مورد کارهای خوبی انجام شده است. بهنامجو با بیان اینکه گردشگری یکی از محورهای اصلی توسعه استان اردبیل است، گفت: در زمینه تقویت گردشگری استان گام‌هایی برداشته شده است اما هنوز به ایدئال مدنظر نرسیده‌ایم.

روابط عمومی دانشگاه محقق اردبیلی

دکتر عزیز حبیبی رئیس دانشگاه محقق اردبیلی با بیان اینکه اولین کنفرانس گردشگری (مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری با محوریت استان اردبیل) می‌تواند نقطه عطفی در بحث جذب گردشگران داخلی و خارجی باشد، گفت: نگاه علمی به صنعت گردشگری می‌تواند در ارتقای این صنعت مؤثر واقع شود. وی اضافه کرد: با توجه به ظرفیت‌های گردشگری استان اردبیل در بخش‌های مختلف، صنعت گردشگری استان می‌تواند در تولید ناخالص داخلی استان تأثیرگذار باشد.

دکتر محمد حسن‌زاده رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه محقق اردبیلی و رئیس اولین کنفرانس گردشگری (مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری با محوریت استان اردبیل) گفت: تغییرات در دنیای کسب‌وکار با ورود فضای مجازی دچار تغییرات اساسی شده است. وی با بیان اینکه شرکت‌هایی که قبلاً در مراکز تجاری دنبال دفتر فیزیکی بودند، امروز به دنبال سایت معتبر برای برندسازی هستند، تصریح کرد: امروزه برترین شرکت‌ها، شرکت‌هایی هستند که در فضای مجازی فعالیت داشته و خدمات ارائه دهند.

حسن‌زاده اضافه کرد: در کسب‌وکارهای صنعت گردشگری، فضای مجازی نمی‌تواند جایگزین فضای حقیقی باشد. رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه محقق اردبیلی و رئیس اولین کنفرانس گردشگری (مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری با محوریت استان اردبیل) اظهار کرد: اردبیل ظرفیت‌های بالقوه گردشگری دارد اما هنوز به ایده‌آل مدنظر نرسیده‌ایم.

حسن‌زاده تصریح کرد: ساختار کنفرانس را به‌گونه‌ای تعریف کرده‌ایم که حالت کاربردی داشته باشد تا بتوانیم از آن استفاده کنیم. لازم به ذکر است که در این کنفرانس دکتر احسان بولوت عضو هیات علمی دانشگاه اک دنیز ترکیه، دکتر محمدتقی رهنمایی عضو هیات علمی دانشگاه تهران و دکتر ضرغام عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبائی تهران سخنرانان کلیدی بودند.

در پایان کنفرانس نیز از مقالات برتر کنفرانس تقدیر به عمل آمده که به شرح زیر می باشد:

«شناخت الگوی فضایی عناصر توریستی شهر اردبیل با تأکید بر عناصر ثانویه گردشگری»

علیرضا محمدی، ابراهیم فیروزی مجنده، رضا هاشمی معصوم آباد

چکیده

پژوهش حاضر به منظور سنجش خودهمبستگی فضایی تمرکز و پراکنش مکانی مراکز اقامتی گردشگری شهر اردبیل در ارتباط با جاذبه های طبیعی و مصنوعی این شهر که همه ساله خیل عظیمی از گردشگران را به سوی خود جذب می کند، انجام گرفته است. روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی- تحلیلی بوده و بر اساس ماهیت می تواند جنبه کاربردی داشته باشد. در پژوهش پیش رو به منظور جمع آوری داده ها و اطلاعات مورد نیاز، از روش کتابخانه ای استفاده شده و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از روش گرافیک مبنای موجود در محیط نرم افزاری Arc GIS ۱۰/۳ بهره گرفته شده است. نتایج تحقیق حاضر مبین این است که توزیع مراکز اقامتی گردشگری پذیر در سطح شهر اردبیل به صورت نامتعادل و به شکل خوشه ای بوده است. همچنین نتایج حاصل از سنجش خودهمبستگی فضایی عناصر ثانویه گردشگری در ارتباط با فاصله از بناهای تاریخی و قدیمی شهر نشانگر ارتباط مثبت و معنادار این دو متغیر بوده است. شاخص موران بدست آمده از این تحلیل با سطح اطمینان ۹۵٪ برابر ۰/۱۴۸ بوده است که مبین تأثیر عوامل تاریخی در مکان گزینی هتل ها و مسافرخانه ها بوده است؛ اما در ارتباط با عوامل و پارامترهای طبیعی که به دو عامل تقسیم شده بود، تفاوتی محسوس به چشم می خورد. آنچنانکه توزیع فضایی مراکز اقامتی با فاصله از رودخانه بالخلی جای دارای خودهمبستگی فضایی مثبت (۰/۱۷۷) بوده و به صورت خوشه ای استقرار یافته اند، در حالیکه در ارتباط با فاصله از دریاچه شورابیل خودهمبستگی فضایی مشاهده نشده است؛ بنابراین می توان نتیجه گرفت که در مکان گزینی عناصر ثانویه گردشگری شهر اردبیل به ترتیب عامل فاصله از رودخانه ی بالخلی جای و فاصله از بناهای تاریخی شهر تأثیر بیشتری داشته اند؛ و یا اینکه نتایج را این چنین می توان تفسیر نمود که مراکز اقامتی شهر در ارتباط بیشتر با این دو عامل مکان گزینی و استقرار یافته اند.

روابط عمومی دانشگاه محقق اردبیلی

«شناسایی تداعیات ذهنی برند گردشگری اردبیل با استفاده از روش نقشه مفهومی برند»

سید محمد رضا مسینی، سید علیرضا مسینی

چکیده

امروزه میان مقصدهای گردشگری در جهت جذب گردشگر، رقابت شدیدی حاکم است. آگاهی از ادراکات و تداعیات افراد در رابطه با یک مقصد خاص، به مدیران در جهت برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تر و بهینه‌سازی فعالیت‌های بازاریابی مقصد کمک می‌نماید. این پژوهش به لحاظ جهت‌گیری کاربردی، از منظر هدف توصیفی و از نوع صبغه ترکیبی است. این پژوهش به دنبال استخراج و ترسیم شبکه تداعیات برند گردشگری اردبیل با استفاده از روش نقشه مفهومی برند بوده است. نمونه پژوهش در هر دو بخش استخراج تداعیات و ترسیم نقشه‌های انفرادی را صد نفر از افرادی که حداقل تجربه یک‌بار سفر به اردبیل را داشته‌اند، تشکیل داده است. روش نمونه‌گیری در دسترس بوده است. نتایج نشان می‌دهد که شبکه تداعی برند گردشگری اردبیل شامل تداعیات آرامگاه شیخ صفی‌الدین، سرعین، دریاچه شورابیل، رود ارس، سبلان و سوغاتی به‌عنوان تداعیات مطلوب اصلی مرتبه اول و همچنین تداعیات موزه چینی، آب گرم، دشت مغان، عسل، گلیم، باقلوا و حلوا سیاه به‌عنوان تداعیات مطلوب اصلی مرتبه دوم می‌باشد.

«تبیین مدل استراتژی بازاریابی رسانه‌های اجتماعی صنعت گردشگری اردبیل»

زهرا پورامینی، مجید یمپوی قاسم قشلاقی، صغری فرشی

چکیده

با توجه به افزایش تقاضای گردشگران سراسر جهان برای سفر، ابزار رسانه‌ای در این دوران برای معرفی جاذبه‌های گردشگری و جذب گردشگران اهمیت بسیار پیدا می‌کند. رسانه‌های اجتماعی از قابلیت‌های بالایی برای بازاریابی در صنعتی که با روحیات و تفریحات مردم ارتباط دارد، برخوردار هستند. از این‌رو هدف از این مطالعه تبیین مدل استراتژی بازاریابی رسانه‌های اجتماعی صنعت گردشگری اردبیل است. بر اساس یافته‌های این پژوهش رسانه‌های اجتماعی خصوصاً رسانه‌هایی که کارکرد تصویری و ارتباطی دارند؛ باید در بازاریابی صنعت گردشگری و معرفی قابلیت‌های گردشگری استان اردبیل بیشتر مورد توجه قرار گیرند. همچنین نتایج یافته‌ها نشان از تأثیر مستقیم رسانه‌های اجتماعی از جمله شبکه‌های اجتماعی، کامیونیتی‌های محتوایی و وبلاگها، گردشگری الکترونیکی بر توسعه گردشگری در استان اردبیل یکی از مهم‌ترین قطب‌های گردشگری کشور دارد. از این‌رو انتظار می‌رود؛ با افزایش توجه به نقش رسانه‌های اجتماعی در گردشگری استان اردبیل، شاهد رونق اقتصادی منطقه، افزایش اشتغال و کاهش بیکاری نیز باشیم.

روابط عمومی دانشگاه محقق اردبیلی

«تحلیل و بررسی فرش شیخ صفی و تأثیر بصری در نگاه گردشگران»

علیرضا مسینی صدر، مرضیه سالک

چکیده

فرش شیخ صفی یکی از نشانه‌های هنر ایرانی و بخصوص دوران صفویه می‌باشد. در پژوهش حاضر جایگاه فرش شیخ صفی‌الدین اردبیلی به لحاظ زیباشناختی فرم و ساختار بررسی و مورد کنکاش قرار گرفته است و تأثیرات آن در نگاه بیننده را مورد بررسی قرار می‌دهد. نوشتار حاضر با روشی توصیفی-تاریخی، تحلیلی و به بررسی قالب و ساختار فرمی در این اثر هنری می‌پردازد و تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود را با تکیه بر فرش‌های لچک و ترنجی در دوره‌ی صفوی بررسی می‌کند و با توجه به قالب‌های مورداستفاده در فرش ایرانی و تحلیل ساختاری و ترکیب‌بندی به کیفیت بصری به کار رفته در آن می‌پردازد. فرش شیخ صفی اردبیلی یکی از شاخص‌ترین طرح‌های فرش صفوی و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سبک‌های هنر فرش در ایران است. فرآیند بررسی شامل استفاده از روش‌های هندسی انتقال اندازه‌ها و جستجوی یافتن سنجه مبنا برای تشخیص تناسب در فرش، با هدف تعیین و مقایسه اندازه سنجه‌ها نسبت به یکدیگر بوده و یافته‌های حاضر با تحقیقات و تناسبات هندسی مرجع در هندسه ایرانی مقایسه شده است. نتیجه مقایسه نشان می‌دهد که در هندسه و ساختار نقوش فرش در دوره صفویه با نظام هندسی خاصی که در هنر یونانی و ایرانی به‌عنوان کادر طلایی می‌باشد، ارتباط کاملی داشته و با مشاهده تحلیل‌های آن می‌توان دید که در تناسبات متعدد طرح‌ها، تقسیم نسبت کل به قالب و ساختار و اجزاء آن از کادر طلایی استفاده شده است. این مقاله درصدد است تا مشخص سازد زیبایی‌های بصری در طراحی ساختار هندسی فرش صفوی، تناسبی مشخص به‌عنوان مبنا موجود بوده و به‌واسطه طراحی هر شاکله بر مبنای این تناسبات است که هنرمندان این دوره قادر به کنترل هماهنگی میان اجزاء و ایجاد وحدتی یک پارچه شده‌اند. با توجه به اینکه فرش شیخ صفی از شاهکارهای هنری و می‌توان از این هنر بومی به‌عنوان نشان اردبیل برای جذب توریسم به‌عنوان نماد هنری منطقه نام برد

«جایگاه زیباشناختی میدان‌های شهری در جذب گردشگر مطالعه موردی: شهر توریستی سرعین»

بهزاد ممبئی، فریدون مسن فانی

چکیده

امروزه شهرها علاوه بر کارکردهای مختلفی که دارند بنا بر اهمیتشان در حوزه تاریخی، اجتماعی و سلامت در مرکز توجه گردشگران قرار می‌گیرند؛ و همین عامل مهمی در رشد و توسعه محسوب می‌گردد؛ اما علاوه بر آنچه از محیط‌های سنتی گردشگری، به جهت وجه بومی و ساختار کهن آن مدنظر قرار می‌گیرد از شهرها از آن رو که ساخته معاصر محسوب می‌شوند وجه زیبایی شناخت نیز انتظار می‌رود، از آن‌رو عناصر شهری در دو وجه کاربردی و زیبایی‌شناختی ارزیابی می‌شوند یکی از بارزترین این بُعد از شهر، میدان است میدان‌های شهری که بر اساس کارکرد اولیه‌شان مبتنی بر تسهیل رفت‌وآمد شهری ساخته شده‌اند اما به‌مرور زمان وجه زیباختی نیز به خود گرفته‌اند و علاوه بر تسهیل جریان ترافیک شهری به‌عنوان عامل مهم بصری شهری شمرده می‌شوند. این تحقیق که به روش کیفی و به شیوه تحلیلی صورت گرفته نشان از آن دارد که عدم توجه به میدان‌ها و جایگاه بصری آن‌ها زبر زیبایی شهر تأثیر سوء گذاشته و در نتیجه جذب گردشگر هدف نیز به‌طور مطلوب صورت نخواهد پذیرفت.

روابط عمومی دانشگاه محقق اردبیلی

«شناسایی و رتبه‌بندی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر آینده گردشگری استان اردبیل»

محمدرضا فتمی، محمدمحسن ملکی، محمدرضا برومند، ندیم یوزباش اوغلو

چکیده

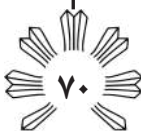
استان اردبیل یکی از مناطق گردشگری کشور با جذابیت‌های گسترده است. از منظر طبیعی قرار گرفتن در منطقه‌ای خوش آب‌وهوا و سرسبز و دارا بودن جذابیت‌هایی مانند سرعین، از منظر فرهنگی و تاریخی با داشتن بناها و یادبودهای تاریخی فراوان، از جهت گردشگری پزشکی با داشتن تجهیزات پزشکی مناسب و ارزانی این خدمات نسبت به کشورهای همجوار و همچنین گردشگری روستایی به دلیل استعداد کشاورزی مناسب و ملاحظات دیگر این استان را به یک مکان مناسب گردشگری تبدیل کرده است. بدین منظور در این تحقیق در ابتدا با مرور پیشینه و مصاحبه با خبرگان، ۲۲ پیشران کلیدی مؤثر بر آینده گردشگری این استان شناسایی شد. سپس با به‌کارگیری آزمون دوجمله‌ای، ۱۲ عامل حذف شدند. عوامل باقیمانده با به‌کارگیری تکنیک دیمتل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. این عوامل با استفاده از درجه تأثیرگذاری رتبه‌بندی شدند. نتایج نشان داد که عوامل امکانات زیرساختی، آموزش، وضعیت اسکان، حمایت‌های مالیاتی، بانکی و گمرکی و کیفیت خدمات گردشگری به ترتیب دارای بیش‌ترین اهمیت هستند.

Identification and Ranking of key Drivers of the Future of Tourism in Ardebil Province

Mohammad Reza Fathi, Mohammad Hasan Maleki, Mohammadreza Boroomand, Nedim Yüzbaşioğlu

Abstract

Ardabil province is one of the most popular tourist destinations in the Iran. From the natural point of view, locating in a cool and lush area and possesses attractions such as Sareen, from a cultural and historical perspective, with many monuments and historical memorials, from the perspective of medical tourism with convenient and affordable medical equipment and services compared to neighboring countries, and also from the aspect of rural tourism, due to its agricultural capacity and other considerations, this province has become a suitable tourist destination. To this end, in this study, 20 effective key drivers of the future tourism were identified by reviewing the background and interviewing the experts. Then, using the binomial test, 12 factors were eliminated and the remaining factors were analyzed by using the DEMATEL technique. These factors were ranked regarding influence degree. The results showed that the factors of infrastructure facilities, education, accommodation situation, tax, banking and customs supports, and the quality of tourism services are the most important factors, respectively.

معرفی نشریات علمی پژوهشی در حوزه گردشگری شهری

نام نشریه : گردشگری شهری
کیفیت: Q1
ضریب تاثیر: ۰/۴۶۴
آدرس اینترنتی:

<https://jut.ut.ac.ir/>

نام نشریه : برنامه ریزی و توسعه گردشگری
کیفیت: Q1
ضریب تاثیر: ۰/۶۸۴
آدرس اینترنتی:

<http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/>

نام نشریه : گردشگری و توسعه
کیفیت: Q
ضریب تاثیر: -
آدرس اینترنتی:

<http://www.itsairanj.ir/>

نام نشریه : مطالعات اجتماعی گردشگری
کیفیت: Q3
ضریب تاثیر: ۰/۰۹۵
آدرس اینترنتی:

<http://journalitor.ir/>

دکتر بهرام ایمانی

عضو هیئت علمی دانشگاه محقق اردبیلی

مدرس برتر استان اردبیل در حوزه

گردشگری در سال ۱۳۹۵

مصاحبه با مدرس برتر استان اردبیل

در حوزه گردشگری

❖ با سلام و احترام. لطفاً خودتان را معرفی نموده و خلاصه‌ای از سوابق تحصیلی و کاری خود را بیان کنید؟

دکتر بهرام ایمانی، متولد ۱۳۶۰ شهر اردبیل؛ دارای مدرک دکتری تخصصی در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی از دانشگاه شهید بهشتی تهران می‌باشم؛ حدود ۱۳ سال سابقه دبیری در مدارس شهر اردبیل را دارم و در حال حاضر عضو هیئت علمی گروه برنامه‌ریزی شهری و روستایی دانشگاه محقق اردبیلی مشغول به خدمت می‌باشم؛ به غیر فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در چندین طرح و پروژه در حیطه برنامه‌ریزی روستایی و گردشگری نیز مشارکت داشته و دارم.

❖ آیا دروس تدریس شده با نیازهای کاربردی جامعه در حوزه گردشگری تطابق دارد؟ و چه پیشنهادهایی در این حوزه دارید؟

تا حدودی این تطابق وجود دارد اما تا نیل به تطابق کامل فاصله زیادی وجودی دارد ؛ برای حل این مسئله نیاز هست تا اقدامات ذیل مدنظر و اقدام قرار گیرد :

۱. مطالعه وضع موجود و نیازهای اتمسفر کسب و کارهای گردشگری توسط سازمان های متولی گردشگری دولتی و غیردولتی و تعریف سرفصل های جدید دروس گردشگری مطابق با این مطالعه ؛
۲. استفاده از تجارب کشورهای موفق در زمینه صنعت گردشگری و بومی سازی این تجارب به خصوص در زمینه تدریس گردشگری
۳. تعریف و تدریس دروس جدید با ماهیت عملی و میدانی جهت افزایش مهارت های دانشجویان حوزه گردشگری ؛

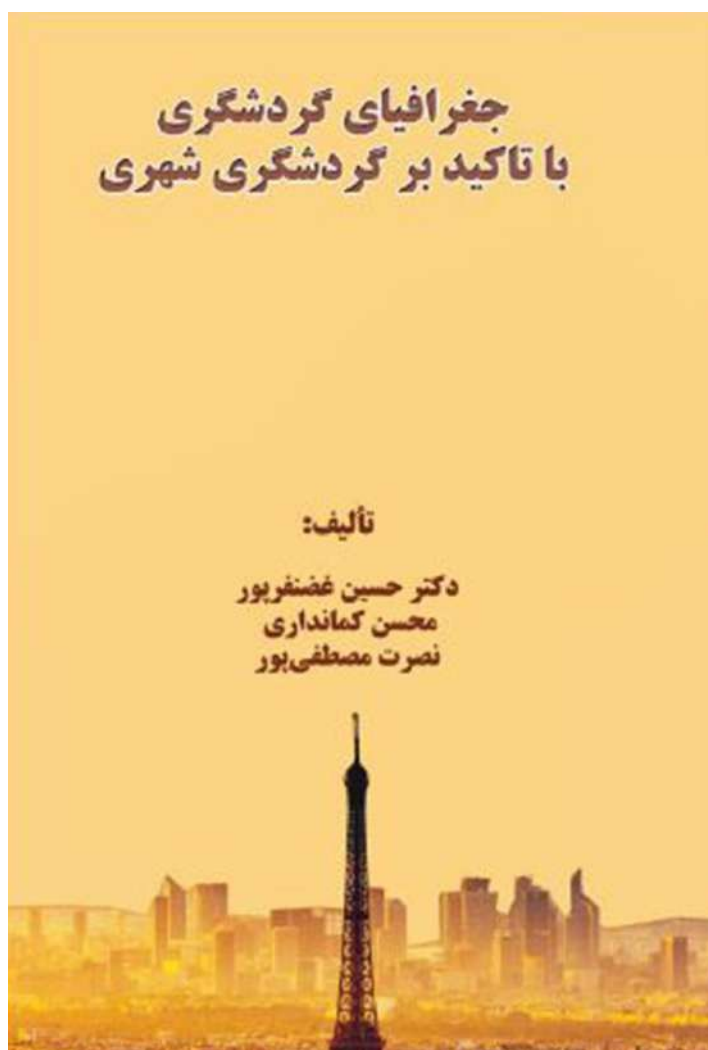
❖ توصیه شما به دانشجویان مرتبط با صنعت گردشگری چیست؟

مهم ترین توصیه به دانشجویان مرتبط با صنعت گردشگری در وهله اول افزایش آگاهی های علمی در حوزه گردشگری و در وهله دوم ارتقا مهارت های مرتبط با کسب و کارهای گردشگری می باشد .

❖ درخواست شما از مسئولین امور گردشگری چیست؟

زمینه و بسترهای لازم جهت رونق کسب و کارهای گردشگری را فراهم نمایند و نیز بسترهای لازم را جهت مشارکت دانشجویان و فارغ التحصیلان حوزه گردشگری را در تصمیم سازی و تصمیم گیری را فراهم آوردند.

معرفی کتاب در حوزه گردشگری شهری

عنوان:

جغرافیای گردشگری با تاکید بر گردشگری شهری

نویسندگان:

دکتر حسین غضنفرپور، محسن کمانداری، نصرت

مصطفی پور

ناشر: انتشارات نور علم

تعداد صفحات: ۱۷۶ صفحه

تاریخ نشر: ۱۳۹۳

خلاصه کتاب:

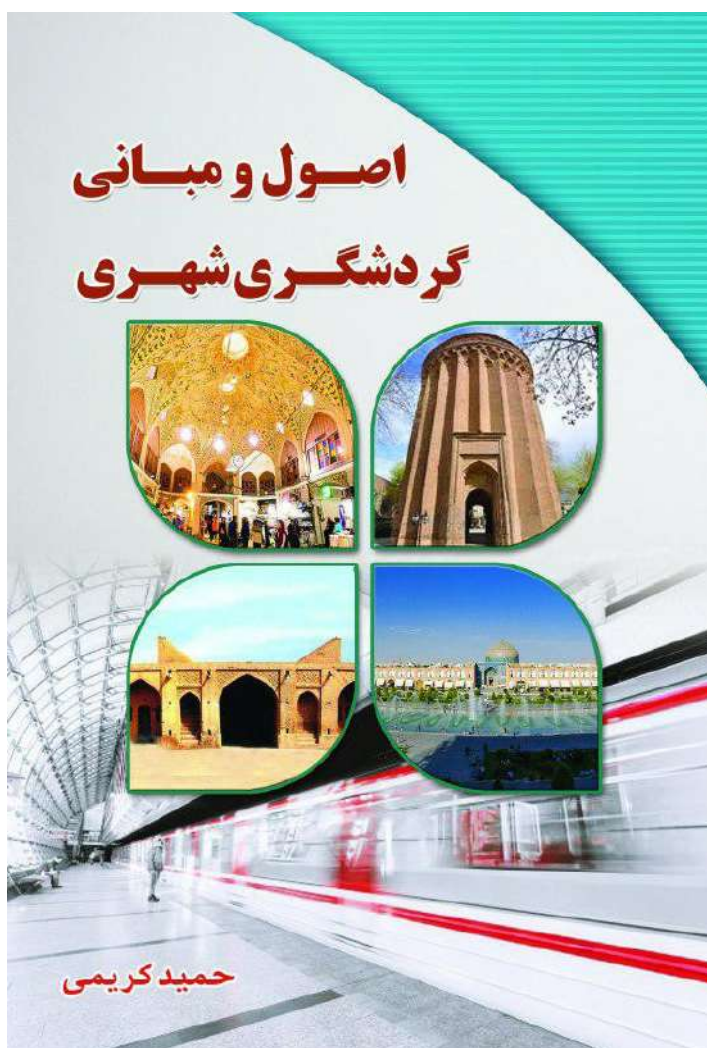
کتاب «جغرافیای گردشگری با تاکید بر گردشگری شهری» باهدف تامین قسمتی از نیازمندی‌های آموزشی و پژوهشی دانشجویان گرایش‌های علوم جغرافیایی در مقطع کارشناسی با ارزش ۲ واحد درسی در ۹ فصل حاوی مطالبی ارزشمند ازجمله ضرورت و اهمیت، مفاهیم و تعاریف گردشگری، گونه‌شناسی گردشگری، دیدگاه‌ها و نظریات گردشگری، عوامل موثر در تکامل صنعت گردشگری، اثرات گردشگری در مناطق، شهر و گردشگری، گردشگری شهری با رویکرد

توسعه پایدار شهری و گردشگری شهری به رشته تحریر درآمده است.

با توجه به محتوا و سرفصل‌های کاربردی این کتاب قابل استفاده برای برنامه‌ریزان و مدیران حوضه‌های شهر و گردشگری و همچنین کلیه گرایش‌های جغرافیا و رشته مدیریت جهانگردی، گردشگری، در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد است.

معرفی کتاب در حوزه گردشگری شهری

عنوان:

جغرافیای گردشگری با تاکید بر گردشگری

شهری

نویسندگان:

حمید کریمی

ناشر: انتشارات کتاب آوا

تعداد صفحات: ۱۱۱ صفحه

تاریخ نشر: ۱۳۹۷

خلاصه کتاب:

در مقدمه کتاب «اصول و مبانی گردشگری شهری» چنین آمده است: آفرینش گر جهان هستی با قلم صنع خویش جهان هستی را به رشته تحریر درآورد و با طبایع متضاد بر زیبایی و شکوه آن بیافزود و برای نشان دادن جمال و جلال خود انسان را به سیر و مطالعه در این پهنه گیتی امر فرمود «سیروا فی الأرض» و چه بسا برای شناخت تجربی معبود خویش تنها راه مطالعه در ژرفای طبیعت و سیر در جهان هستی است.

از این رو سیر و سیاحت به صورت یک باور دینی در

نهاد بشر به ودیعت نهاده شده است و گردشگری امری نهادینه و همگانی بدون حصر زمان و مکان و نسل و ... است. چه بسا اهمیت فراوانی در زندگی علمی، اجتماعی و اقتصادی بشر دارد. گرچه صنعت گردشگری به عنوان صنعتی نوپا در جهان در حال حاضر در اقتصاد بسیاری از کشورها از اهمیت بالایی برخوردار است. ر دهه های اخیر رشد و توسعه صنعت گردشگری و اتخاذ آن به عنوان یکی از فعالیت های عمده اقتصادی از طرف کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه و رقابت مقاصد عمده گردشگری در جهت جذب گردشگران، برنامه ریزان را بر آن داشته تا جهت افزایش درآمدهای حاصله از فعالیت های گردشگری به دو مقوله مهم توجه نمایند: اول افزایش رضایت گردشگران و ارتقای لذت و کیفیت تجربه گردشگری دوم تلاش در جهت حفظ منافع جوامع میزبان.

هدف این کشورها بهره‌گیری از در آمد و سایر مزایای این صنعت تا حد امکان است. اهمیت صنعت گردشگری سبب شده است که در ایران نیز مباحث گوناگونی در مورد صنعت گردشگری و راه‌های توسعه و گسترش آن مطرح شود. علی‌رغم اینکه کشور ایران در زمینه توسعه صنعت گردشگری هنوز در ابتدای راه است ولی این امیدواری وجود دارد که در صورت برنامه‌ریزی، مدیریت و استفاده از متخصصین امر و با توجه به قابلیت‌های توسعه گردشگری در بسیاری از مناطق ایران شاهد توسعه این صنعت باشیم و به عبارتی شاهد این امر که گردشگری نقش بیشتری در اقتصاد ایفا کند باشیم، علی‌رغم مزایای صنعت گردشگری، غفلت از آثار سوء این صنعت می‌تواند پیامدهای منفی اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی را همراه خود داشته باشد.

امروزه یکی از مقاصد مهمی که در گردشگری مورد توجه قرار گرفته اند شهرهایی هستند که شکلی از توسعه گردشگری در ابعاد مختلف گردشگری طبیعت گردی، فرهنگی و گردشگری ویژه در این نقاط در حال رخ دادن است و این مقاصد برخلاف سایر مقاصد گردشگری طبیعی از جمعیت انسانی برخوردار بوده و همین موضوع اهمیت امکان سنجی گردشگری و محاسبه آن را طرح‌های مطالعاتی و همچنین طرح‌های فرادست این نقاط دوچندان می‌نماید.

اما نکته‌ای که در اینجا قابل ذکر است بی‌توجهی طرح‌های فرادست و کلان از قبیل طرح‌های جامع، هادی و تفصیلی این گونه نقاط به مواردی از قبیل اهمیت درون دادها و پیش‌بینی برون دادهای گردشگری و تأثیرات فعالیت‌های گردشگران بر محیط این گونه مقاصد، نحوه افزایش میزان رضایت گردشگران از تجربه گردشگری، افزایش حداکثر کارایی گردشگری منطبق با خواسته‌های اهالی و ساکنان بومی بوده و توجه صرف این گونه طرح‌ها به توسعه کالبدی این شهرها است. بایستی توجه داشت که در این نقاط نیز اگر گردشگری در راستای اهداف و برنامه‌های توسعه پایدار حرکت ننماید شکلی از توسعه بی‌برنامه گردشگری در این نقاط رخ خواهد داد که باعث تخریب محیط طبیعی و انسانی این شهرها می‌گردد.

گردشگری شامل تمام پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه‌کنندگان و فروشندگان محصولات گردشگری، دولت‌ها و جوامع میزبان در فرآیند جذب و پذیرایی از گردشگران است، در این میان مراکز تاریخی و فرهنگی شهرها، از کانون‌های جذب گردشگران به شمار می‌آیند.

در پایان مقدمه بایستی یاد آور شد که نخستین شرط موفقیت هر شهر در توسعه گردشگری، وجود زیرساخت‌های مناسب شهری و مدیریت عاقلانه و مدبرانه آنهاست این عامل تأثیر مهمی در شکل‌گیری تصویری ذهنی مقصد گردشگری برای گردشگران دارد و دومین شرط برای تضمین موفقیت توسعه گردشگری، آمایش جاذبه‌های شهر و ایجاد تسهیلات و امکاناتی است که دسترسی به جاذبه‌ها را بیش از پیش آسان می‌سازد.

معرفی کتاب در حوزه گردشگری شهری

عنوان:

گردشگری شهری در ایران و جهان

نویسندگان:

احمد دیناری

ناشر: انتشارات واژگان خرد

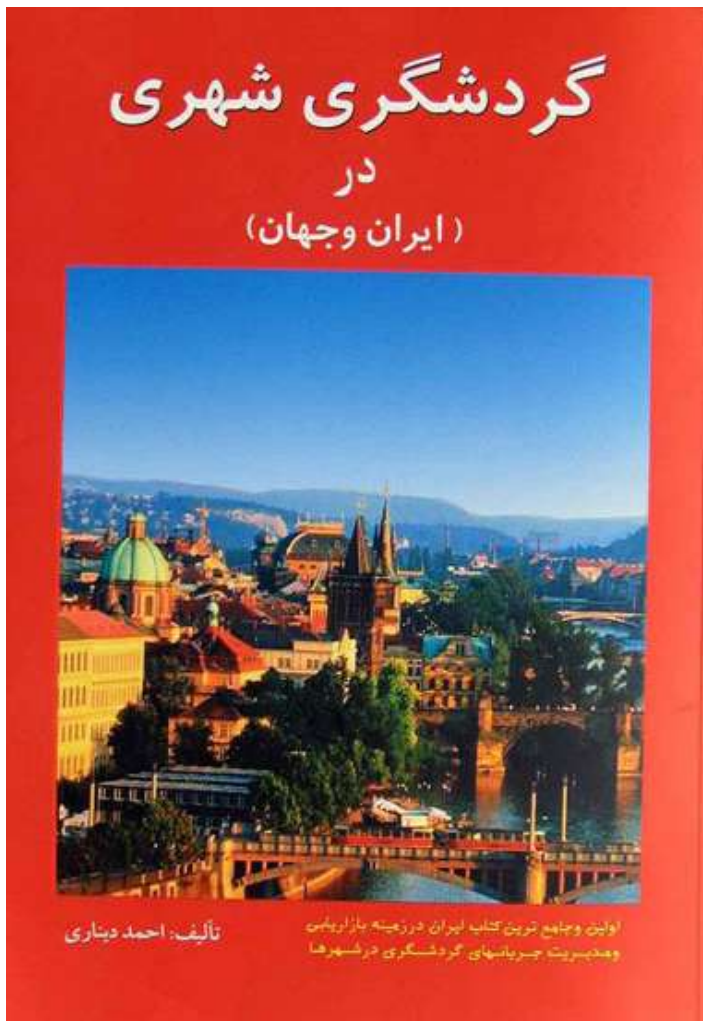
تعداد صفحات: ۳۱۲ صفحه

تاریخ نشر: ۱۳۸۵

خلاصه کتاب:

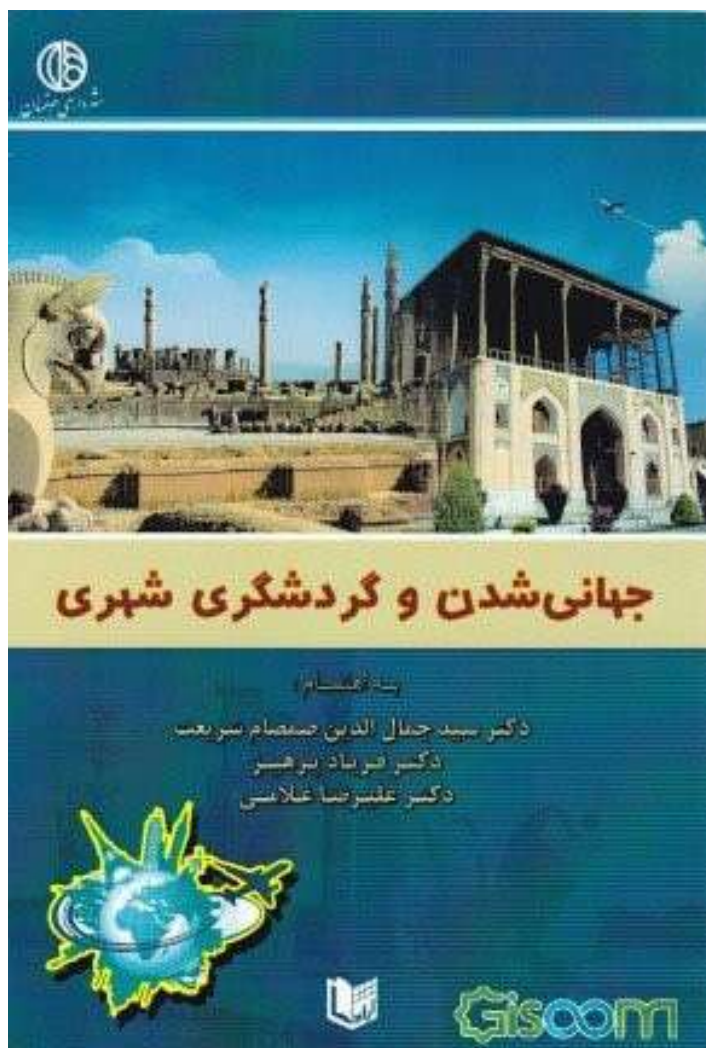
کتاب حاضر که با هدف بررسی جایگاه و اهمیت توریستی شهرها، نقش دستگاه‌های دولتی محلی در توسعه گردشگری در شهرها، برنامه‌ریزی‌های جهانی در زمینه گردشگری شهری و همچنین راهبردهای توسعه گردشگری شهری در شهرهای بزرگ جهان و ایران و آشکار نمودن پیامدهای مثبت این نوع گردشگری به نگارش درآمده است؛ شامل هفت فصل است، فصل اول: گردشگری شهری، مفاهیم، قلمرو، تحول و تنگناها - فصل دوم: شهر و گردشگری - فصل سوم: جاذبه‌ها و تأسیسات گردشگری شهرها - فصل

چهارم: شهرهای توریستی، انواع و روش تحقیق - فصل پنجم: بازاریابی و تبلیغات گردشگری شهری - فصل ششم: مدیریت شهری و نقش آن در توسعه گردشگری شهری و فصل هفتم: گردشگری شهری در مشهد مقدس.

معرفی کتاب در حوزه گردشگری شهری

عنوان:

جهانی‌شدن و گردشگری شهری

نویسندگان:

سید جمال‌الدین صمصام‌شریعت، فریاد پرهیز،
علیرضا غلامی

ناشر: انتشارات آراد کتاب

تعداد صفحات: ۱۲۰ صفحه

تاریخ نشر: ۱۳۹۵

خلاصه کتاب:

کتاب حاضر در قالب دو بخش تهیه گردیده است که در بخش اول آن به بررسی مفهوم جهانی‌شدن، علل جهانی‌شدن، شاخص‌های جهانی‌شدن، جهانی‌شدن و شهر و غیره پرداخته شده است. در بخش دوم کتاب تعاریف گردشگری، توضیح ویژگی‌های کلی آن و مباحثی از قبیل جهانی‌شدن و گردشگری مورد کنکاش و باب شده است. مؤلف بر آن است تا این اثر در راهنمایی پژوهشگران و علاقه‌مندان به مباحث مطالعات شهری به‌ویژه علاقه‌مندان به گردشگری به جهانی‌شدن مورد استفاده قرار گیرد.

معرفی کتاب در حوزه گردشگری شهری

عنوان:

مقدمه‌ای بر گردشگری شهری

نویسندگان:

علی موحد

ناشر: انتشارات پرهام نقش

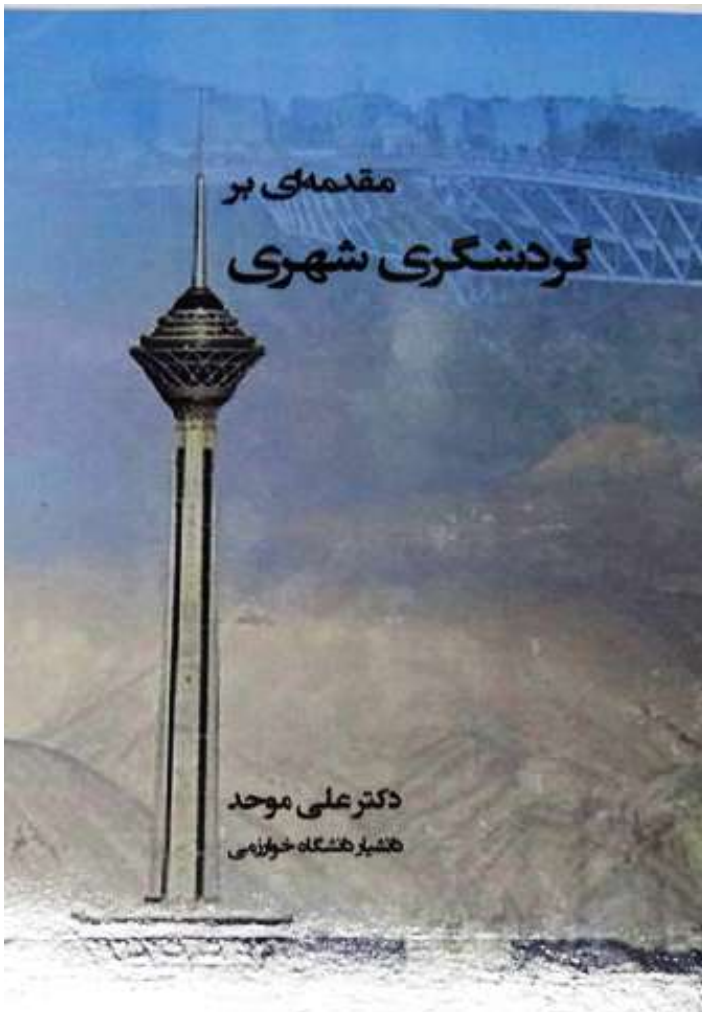
تعداد صفحات: ۲۸۰ صفحه

تاریخ نشر: ۱۳۹۶

خلاصه کتاب:

امروزه علیرغم نو بودن موضوع گردشگری شهری جایگاه مناسب خود را سریع پیدا کرده و در حال ظهور و رشد دوباره است؛ از این روست که در شهرهای گردشگری سنگ زیربنای توسعه شهر سیاست‌های گردشگری است.

کتاب حاضر سعی دارد با طرح مباحث نظری و پایه‌ای گردشگری شهری و به مدد بررسی نمونه‌های موردی توجه علاقه‌مندان به مباحث گردشگری و برنامه ریزان شهری را جلب و بر اهمیت و نقش گردشگری شهری تأکید نماید.

نقشه گردشگری شهر اردبیل

به طرف مشگین شهر ۱۲ KM
گرمی ۱۲۱ KM
پارس آباد از مسیر گرمی ۲۰۰ KM
پارس آباد (از مسیر قره آغاج) ۲۳۰ KM

نام مکان	شماره
مکانیسم اردبیل	۱
مکانیسم اردبیل	۲
مکانیسم اردبیل	۳
مکانیسم اردبیل	۴
مکانیسم اردبیل	۵
مکانیسم اردبیل	۶
مکانیسم اردبیل	۷
مکانیسم اردبیل	۸
مکانیسم اردبیل	۹
مکانیسم اردبیل	۱۰
مکانیسم اردبیل	۱۱
مکانیسم اردبیل	۱۲
مکانیسم اردبیل	۱۳
مکانیسم اردبیل	۱۴
مکانیسم اردبیل	۱۵
مکانیسم اردبیل	۱۶
مکانیسم اردبیل	۱۷
مکانیسم اردبیل	۱۸
مکانیسم اردبیل	۱۹
مکانیسم اردبیل	۲۰
مکانیسم اردبیل	۲۱
مکانیسم اردبیل	۲۲
مکانیسم اردبیل	۲۳
مکانیسم اردبیل	۲۴
مکانیسم اردبیل	۲۵
مکانیسم اردبیل	۲۶
مکانیسم اردبیل	۲۷
مکانیسم اردبیل	۲۸
مکانیسم اردبیل	۲۹
مکانیسم اردبیل	۳۰
مکانیسم اردبیل	۳۱
مکانیسم اردبیل	۳۲
مکانیسم اردبیل	۳۳
مکانیسم اردبیل	۳۴
مکانیسم اردبیل	۳۵
مکانیسم اردبیل	۳۶
مکانیسم اردبیل	۳۷
مکانیسم اردبیل	۳۸
مکانیسم اردبیل	۳۹
مکانیسم اردبیل	۴۰
مکانیسم اردبیل	۴۱
مکانیسم اردبیل	۴۲
مکانیسم اردبیل	۴۳
مکانیسم اردبیل	۴۴
مکانیسم اردبیل	۴۵
مکانیسم اردبیل	۴۶
مکانیسم اردبیل	۴۷
مکانیسم اردبیل	۴۸
مکانیسم اردبیل	۴۹
مکانیسم اردبیل	۵۰
مکانیسم اردبیل	۵۱
مکانیسم اردبیل	۵۲
مکانیسم اردبیل	۵۳
مکانیسم اردبیل	۵۴
مکانیسم اردبیل	۵۵
مکانیسم اردبیل	۵۶
مکانیسم اردبیل	۵۷
مکانیسم اردبیل	۵۸
مکانیسم اردبیل	۵۹
مکانیسم اردبیل	۶۰
مکانیسم اردبیل	۶۱
مکانیسم اردبیل	۶۲
مکانیسم اردبیل	۶۳
مکانیسم اردبیل	۶۴
مکانیسم اردبیل	۶۵
مکانیسم اردبیل	۶۶
مکانیسم اردبیل	۶۷
مکانیسم اردبیل	۶۸
مکانیسم اردبیل	۶۹
مکانیسم اردبیل	۷۰
مکانیسم اردبیل	۷۱
مکانیسم اردبیل	۷۲
مکانیسم اردبیل	۷۳
مکانیسم اردبیل	۷۴
مکانیسم اردبیل	۷۵
مکانیسم اردبیل	۷۶
مکانیسم اردبیل	۷۷
مکانیسم اردبیل	۷۸
مکانیسم اردبیل	۷۹
مکانیسم اردبیل	۸۰
مکانیسم اردبیل	۸۱
مکانیسم اردبیل	۸۲
مکانیسم اردبیل	۸۳
مکانیسم اردبیل	۸۴
مکانیسم اردبیل	۸۵
مکانیسم اردبیل	۸۶
مکانیسم اردبیل	۸۷
مکانیسم اردبیل	۸۸
مکانیسم اردبیل	۸۹
مکانیسم اردبیل	۹۰
مکانیسم اردبیل	۹۱
مکانیسم اردبیل	۹۲
مکانیسم اردبیل	۹۳
مکانیسم اردبیل	۹۴
مکانیسم اردبیل	۹۵
مکانیسم اردبیل	۹۶
مکانیسم اردبیل	۹۷
مکانیسم اردبیل	۹۸
مکانیسم اردبیل	۹۹
مکانیسم اردبیل	۱۰۰

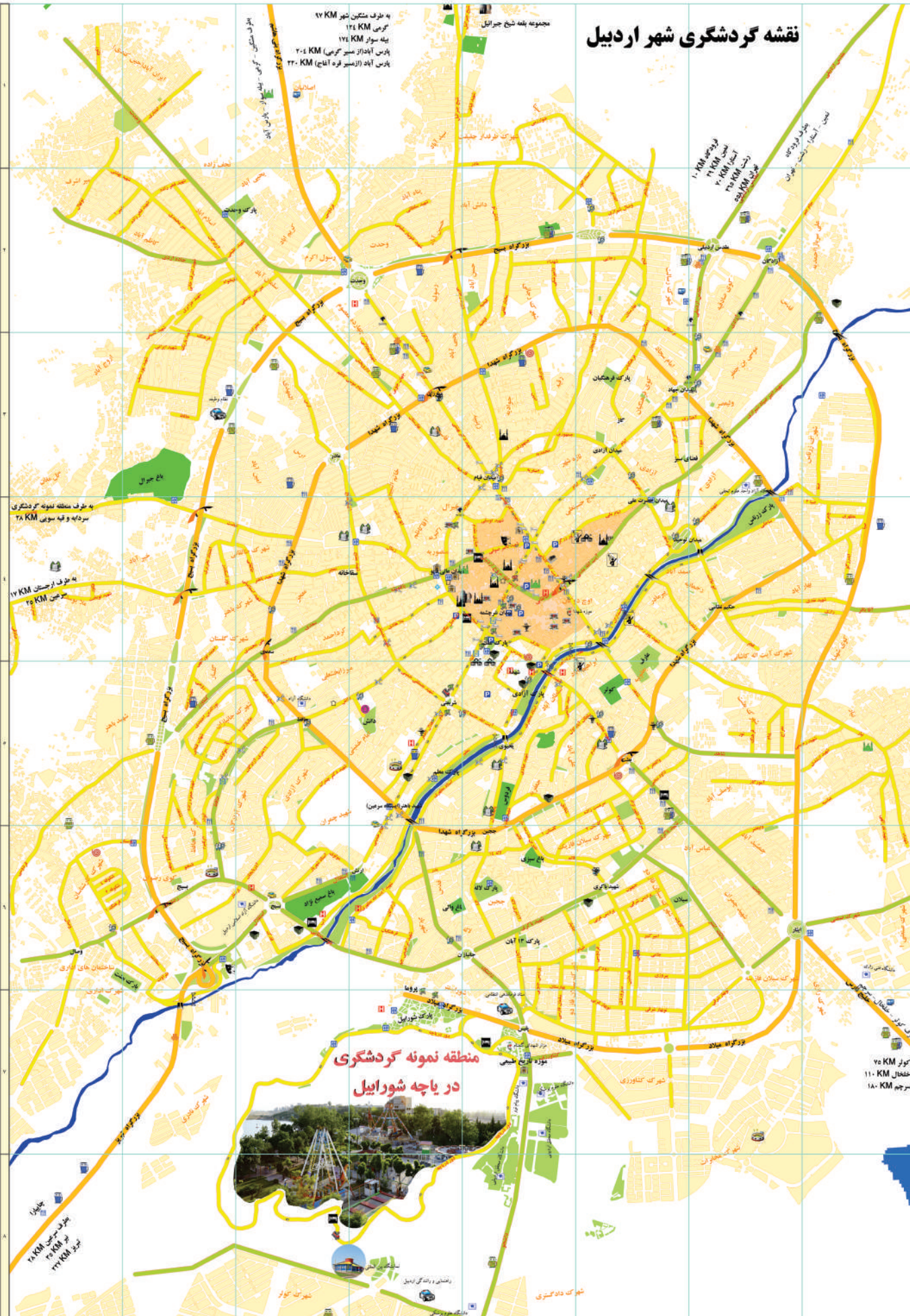
نمونه پهنه تاریخی	کارت پستال ۱	خانه معلم	خانه خا	معماریها	دفاتر خدماتی مسافرتی	سرویس های بهداشتی
مجموعه بازار تاریخی						
بازار						
مدرسه تاریخی						
پل های تاریخی						
حمام های تاریخی						
مساجد تاریخی						

نمونه پهنه تاریخی	کارت پستال ۱	خانه معلم	خانه خا	معماریها	دفاتر خدماتی مسافرتی	سرویس های بهداشتی
مجموعه بازار تاریخی						
بازار						
مدرسه تاریخی						
پل های تاریخی						
حمام های تاریخی						
مساجد تاریخی						

معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه محقق اردبیلی

با نظارت و تأیید معاونت گردشگری اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

شماره ۱۰۰

گردشگری پدیده قرن بیستم است و نمی‌توان آن را نادیده گرفت؛ بلکه باید به عنوان پدیده‌ای که وجود دارد، به آن نگریست. همه ساله، میلیون‌ها نفر به سفر می‌روند و کسی نمی‌تواند آنها را از سفر باز دارد؛ آنها خواهند آمد، پس بگذاریم از این حرکت به‌عنوان منبعی برای توسعه استفاده شود. گردشگری به‌عنوان یک صنعت (یا کسب‌وکار) پاک مطرح شود. توسعه گردشگری، به‌ویژه در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، عامل مؤثری در مقابله با فقر است و موجب افزایش درآمد قشرهای مختلف، کاهش بیکاری و رونق اقتصادی و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش رفاه اجتماعی می‌شود.

